Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

Alkuperäinen dokumentti:
https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2017-2018/inns-201718-408s

SUURKÄRÄJÄT

Esitys 408 S

(2017–2018)

Suurkäräjien puhemiehistön
esitys suurkäräjille

Suurkäräjien puhemiehistön esitys koskien norjalaistamispolitiikkaa ja saamelaisiin, kveeneihin ja norjansuomalaisiin kohdistunutta epäoikeudenmukaista kohtelua tutkivan komission toimeksiantoa ja kokoonpanoa.

Suurkäräjille

Taustaa

Valvonta- ja valtiosääntövaliokunnan esityksen 493 S (2016–2017) nojalla Suukäräjät teki seuraavan päätöksen 20. kesäkuuta 2017:

”Suurkäräjät pyytää puhemiehistöä laatimaan ehdotuksen komission toimeksiannoksi, nimeksi ja kokoonpanoksi.”

Esitys perustui kansanedustajien Kirsti Bergstø ja Torgeir Knag Fylkesnes aloitteeseen 30 S (2016–2017) totuuskomissiosta, jonka olisi tutkittava norjalaistamispolitiikkaa ja Norjan saamelaisiin ja kveeneihin kohdistunutta epäoikeudenmukaista kohtelua.

Puhemiehistön menettely

Puhemiehistö on tehnyt alustavan työn tiiviissä yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa ja kveenien ja norjansuomalaisten järjestöjen kanssa, kuten esityksessä 493 S (2016–2017) ohjeistettiin.

Puhemiehistö piti 15.12.2017 kokouksen Saamelaiskäräjien, Kveenimaa-yhdistyksen, Ruijan kveeniliiton ja Norjalais-suomalaisen liiton kanssa, ja on sittemmin pitänyt kokoukset Saamelaiskäräjien ja Ruijan kveeniliiton kanssa näiden toiveesta.

Puhemiehistö lähetti 23.3.2018 toimeksiantoluonnoksen lausuntokierrokselle Saamelaiskäräjille ja mainituille kveenijärjestöille ja norjansuomalaisille järjestöille, lausunnon vastausaika umpeutui 30. huhtikuuta. Samalla näitä pyydettiin esittämään ehdokkaita komission jäseniksi. Saamelaiskäräjien, Kveenimaa-yhdistyksen, Ruijan kveeniliiton ja Norjalais-suomalaisen liiton vastaukset ovat tämän esityksen liitteenä.

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

Toimeksiannon tarkistettu luonnos lähetettiin lausunnolle samoille elimille 16. toukokuuta, ja se oli myös keskustelun pohjana puheenjohtajiston, Saamelaiskäräjien, Kveenimaa-yhdistyksen ja Ruijan kveeniliiton kokouksessa 24. toukokuuta. Komission kokoonpano oli myös kokouksen aiheena. Kokouksen yhteydessä Kveenimaa-yhdistys ja Ruijan kveeniliitto jättivät kirjalliset kannanotot. Norjalais-suomalainen liitto lähetti kirjallisen kannanoton 29. toukokuuta. Kannanotto on liitteenä.

Kokouksen jälkeen toimeksiantoluonnos on tarkistettu uudelleen ja lähetetty uudelle lausuntokierrokselle Saamelaiskäräjille, kveeniläisyhdistyksille ja norjalais-suomalaiselle järjestölle. Saamelaiskäräjien täysistunto hyväksyi 1. kesäkuuta lausunnon toimeksiannosta. Lausunto on tämän asiakirjan liitteenä. Myös Ruijan kveeniliitto ja Kveenimaa-yhdistys ovat kommentoineet tarkistettua toimeksiantoa 30.5. ja 2.6.2018. Kaikki lausunnot toimitetaan komissiolle.

Puheenjohtajisto viittaa siihen, että väestöryhmät, joita asia koskee, kohdistavat komission työhön suuria odotuksia ja suurta kiinnostusta. Saamelaiskäräjät ja Ruijan kveeniyhdistys ovat pitäneet useita kokouksia maan niissä osissa, joita asia eniten koskee. Näissä koolle saapuneet ovat voineet tuoda esiin henkilökohtaisia kokemuksiaan ja esittää ehdotuksia komission toimeksiantoon jne. Kokoontumisten yhteenvedot ovat osa lausuntojen perustaa. Ruijan kveeniyhdistys on sisällyttänyt tiivistelmän lausuntoon, joka on annettu 30.4.208, Saamelaiskäräjät taas on lähettänyt oman, erillisen tiivistelmänsä. Saamelaiskäräjät on myös toimittanut puheenjohtajistolle useita muita lausuntoja, sekä tutkimusraportin Norjan poronhoitoa harjoittavien saamelaisten valtakunnalliselta liitolta. Puheenjohtajisto on saanut lisäksi yksityishenkilöiltä komissiota koskevia kannanottoja. Nämäkin aineistot luovutetaan komissiolle.

Komission nimi

Ruijan kveeniliitto suosittelee komission nimeksi annettavan Totuus- ja sovintokomissio saamelaisiin ja kveeneihin sekä norjansuomalaisiin kohdistuneen norjalaistamispolitiikan ja epäoikeudenmukaisen kohtelun tutkimiseksi (Totuus- ja sovintokomissio). Saamelaiskäräjien edotus on: Duohtavuoða- ja seanadankomišuvdna / Totuus- ja sovintokomissio). Saamelaiskäräjät viittaavat lausunnossaan 1.6.2018 siihen, etteivät he näe lainkaan aiheelliseksi kuvata tätä prosessia toisin kuin jo toteutettuja prosesseja muualla maailmassa on kuvattu. Kveenimaa-yhdistys toivoo puolestaan, ettei komissiota kutsuttaisi totuuskomissioksi.

Puheenjohtajisto viittaa siihen, että valvonta- ja valtiosääntövaliokunta esityksessään 493 S (2017–2018) ei käytä käsitettä totuuskomissio kuvatessaan komissiota. Komitean enemmistö katsoi, että ilmaisu oikeudenmukaisuuskomissio voisi olla kattava ilmaus, muttei kuitenkaan päätynyt tähän.

Puheenjohtajisto katsoo, että komissiolla tulee olla virallinen nimi, joka kuvaa sen toiminnan keskeisiä kohteita. Toiminnan keskiössä on norjalaistamispolitiikka. Komission työtä ei kuitenkaan voi suoraviivaisesti verrata muiden maiden komissioihin. Puheenjohtajisto ehdottaa, että komission nimeksi valittaisiin Saamelaisiin, kveeneihin ja norjansuomalaisiin kohdistuneen norjalaistamispolitiikan ja epäoikeudenmukaisen kohtelun tutkimuskomissio. Komission nimestä tulee olla myös lyhytversio, jota on helppo käyttää arkikielessä. Lähtökohtaisesti tämän tulee heijastella koko nimen keskeisiä ominaisuuksia ja välittää käsitys komission työn kohteesta. Lyhytnimi, joka liittyisi norjalaistamiseen ja epäoikeudenmukaisuuteen, voisi kuitenkin antaa vääriä assosiaatioita.

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

Puheenjohtajisto on pannut merkille, että saamelaisyhteisöissä ja osissa kveeniyhteisöjä toivotaan voimakkaasti ”totuus- ja sovintokomission” sisältyvän komission nimeen. Puheenjohtajisto on ottanut huomioon, ettei valvonta- ja valtiosääntökomitea ehdottanut tällaista nimitystä. Puheenjohtajisto katsoo myös, että julkisen komission nimessä ilmaisua ”totuus” voitaisiin perustellusti vastustaa. Kuitenkin tämänkaltaista ilmaisulle on annettu vahva tuki ja ”totuus- ja sovintokomissio” on jo vakiintunut epävirallisena nimenä suurissa osissa niitä yhteisöjä, joita asia koskee. Tästä syystä puheenjohtajisto ehdottaa, että komission nimi lyhyessä muodossaan olisi ”totuus- ja sovintokomissio”. Komission työn tarkempi aihe käy ilmi täydellisestä nimestä ja toimeksiannon sisällön kuvauksesta.

Toimeksianto

Johdanto
Puheenjohtajisto on esityksen nro 493 S (2017–2018) painottanut sitä, että toimeksiannon tulee toimia hyvänä ja kokoavana perustana sille tärkeälle ja laajalle työlle, jota ollaan käynnistämässä. Puheenjohtajisto on kunnioituksella kuullut Saamelaiskäräjiä ja kveenien ja norjansuomalaisten järjestöjä, ja on mahdollisimman suuressa määrin ottaa huomioon näiden lausuntojen eri näkemykset.

Puheenjohtajisto korostaa, että toimeksiantoehdotuksen tulee antaa puitteet ja osoittaa suunta komission työlle. Sen pohjalta komission tulee itse, omista asiantuntija-arvioistaan ja parhaan ymmärryksensä mukaan, tulkita toimeksiantoa ja priorisoida työtään tarpeen mukaan.

Toimeksiantoehdotus
Puheenjohtajisto ehdottaa komission seuraavaa toimeksiantoa:

Komission nimi on ”Norjalaistamispolitiikkaa ja saamelaisiin, kveeneihin ja norjansuomalaisiin kohdistunutta epäoikeudenmukaista kohtelua tutkiva komissio (totuus- ja sovintokomissio).

Taustaa
Norjan viranomaiset ovat aika ajoin, 1900-loppupuolelle saakka, toteuttaneet saamelaisia, kveenejä ja norjansuomalaisia kohtaan politiikkaa, jolla on ollut vakavia, kielteisiä seurauksia näiden kulttuurille, kielelle, identiteetille ja elinoloille. Politiikkaa kuvataan usein nimityksellä norjalaistamispolitiikka.

Sekä oikeudellisesti että tosiasiallisesti on viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana tehty toimenpiteitä, joilla on pyritty korjaamaan asiainlaitaa.

Viimeksi kuluneiden 30 vuoden aikana on erityisesti saamelaisten oikeuksia vahvistettu erinäisin laein ja instuutioin. Laki Saamelaiskäräjistä ja saamelaisten oikeudellisesta asemasta (saamelaislaki) tuli voimaan vuonna 1987, ja Saamelaiskäräjät avattiin 1989. Valtion vastuulla on turvata saamelaisten oikeus kehittää kulttuuriaan, kieltään ja yhteiskunnallista toimintaansa sisällytettiin perustuslakiin vuonna 1988. Vuonna 1990 Norja ratifioi ensimmäisenä valtiona ILO-sopimuksen nro 169 alkuperäiskansojen oikeuksista. Finnmark-lailla (vuodelta 2005) on tarkoitus luoda edellytykset sille, että Finnmarkin maa-alueita ja luonnonvaroja hallinnoidaan maakunnan asukkaiden parhaaksi ja erityisesti mahdollistaen saamelaisen kulttuurin, poronhoidon, maa-alueet, elinkeinojen harjoittamisen ja yhteiskunnallisen elämän huomioon ottaen (§ 1). Valtio on myös esittänyt saamelaisille pahoittelunsa aiemmasta politiikastaan.

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

Norja liittyi vuonna 1995 Euroopan neuvoston puitesopimukseen kansallisten vähemmistöjen suojelemiseksi ja ratifioi sen vuonna 1999. Tämän jälkeen kveenit ja norjansuomalaiset saivat kansallisen vähemmistön aseman Norjassa. Kveenin kieli tunnustettiin Norjan vähemmistökieleksi vuonna 2005.

Tämä ei poista sitä, että saamelaisten, kveenien ja norjansuomalaisten kokemat vääryydet synnyttivät haavoja, jotka yhä ovat olemassa, ja jotka vaikuttavat saamelaisten, kveenien ja suomennorjalaisten ja valtaväestön suhteeseen nykyisinkin.

Ajan myötä on noussut esiin toive sellaisen julkisen komission perustamisesta, jolle annetaan tehtäväksi norjalaistamispolitiikan ja sen vaikutusten tutkiminen, muiden maiden vastaavien komissioiden mallin mukaisesti. Saamelaiskäräjät on ollut yksi komission perustamisen kannustaja. Suurkäräjät päätti 20.6.2017 komission perustamisesta, vrt. Asiakirja 8:30 S (2016–2017) ja Esitys 493 S (2016–2017).

Aihe

Komission työn aiheena on Norjan viranomaisten harjoittama norjalaistamispolitiikka, joka kohdistui saamelaisiin, kveeneihin ja norjansuomalaisiin, ne seuraukset, joita tällä politiikalla on ollut yksilöille ja ryhmille sekä valtaväestön ja kveenien, norjansuomalaisten ja saamelaisten suhteille. Komission tulee ensisijaisesti kartoittaa norjalaistamispolitiikan vaikutukset saamelaisten, kveenien ja norjansuomalaisten mahdollisuuksiin käyttää ja harjoittaa omaa kieltään, kulttuuriaan ja perinteisiä elinkeinojaan. Tässä yhteydessä komission tulee tutkia norjalaistamispolitiikan vaikutuksia valtaväestöön, siihen, miten se on vaikuttanut saamelaisten, kveenien ja norjansuomalaisten syrjinnän ja epäluulojen leviämiseen.

Tavoite

Selvityksen tavoitteena on laatia pohja, jolta saamelaisten, kveenien ja norjansuomalaisten kokemukset Norjan viranomaisten politiikasta voidaan tunnustaa, samoin kuin myös ne seuraamukset, joita kokemuksella on ollut heille ryhminä ja yksilöinä. Tavoitteena on saavuttaa yhteinen ymmärrys siitä, miten viranomaiset ja Norjan yhteiskunta on kohdellut koko kveeni- ja saamelaisväestöä ja heidän kulttuuriaan tai osia näistä.

Selvityksen tulee suuntautua tulevaisuuteen. Päätavoitteena on, että muodostamalla yhteisen käsityksen norjalaistamispolitiikasta ja sen seurauksista komissio luo pohjan sille, että sovinnon luominen edelleen jatkuisi saamelaisten, kveenien ja norjansuomalaisten sekä valtaväestön kesken.

Tehtävät

Komission tehtävä on kolmitahoinen.

Historiallinen kartoitus
Komission tärkein tehtävä on tutkia ja kuvata norjalaisviranomaisten saamelaisiin, kveeneihin ja norjansuomalaisiin kohdistunutta politiikkaa ja toimintaa paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti 1800-luvun alkupuolelta nykyisyyteen. Komissio voi tutkia myös varhaisempaa historiaa, jos se pitää sitä aiheellisena. Komissio voi tutkia ja dokumentoida politiikan taustalla vaikuttaneita ideologioita ja tavoitteita, sen toteuttamiseksi käyttöön otettuja keinoja ja näiden

vaikutuksia yksilöihin ja ryhmiin. Mikäli komissio katsoo, että aihe on niin tärkeä, että sitä tarkasteltava lähemmin, se voi priorisoida sitä muita aiheita painokkaammin. Komission tulee erityisesti arvioida koululaitoksen merkitystä, mutta tutkimuksiin on sisällytettävä myös uskonnolliset, akateemiset, kulttuuriset tai sosiaaliset instituutiot ja eri organisaatioiden (ml. järjestöt) toiminta.

Komission tulee ottaa huomioon ryhmien sisäinen, voimakas moninaisuus ja ryhmien väliset erot. Ideologiset perustelut tai käytännön politiikka eivät olleet samanlaista kohdistuessaan saamelaisiin, kveeneihin ja norjansuomalaisiin, eivätkä ne toteutuneet samanlaisina ryhmien sisälläkään. Tähän liittyvät maantieteelliset erot. Aiempien tutkimusten löydökset viittaavat esimerkiksi siihen, että niihin kveeni-, norjansuomalais- ja saamelaisryhmiin, jotka määriteltiin rajalla asuviksi vähemmistöiksi, kohdistui voimakkaampaa poliittista vaikuttamista kuin muihin, muun muassa turvallisuuspoliittisista syistä. Komission tulee työssään pitää mielessä, että sekä motiivit, ideologiset vaikuttimet ja konkreettiset käytännön toimet ja vaikutukset ovat saattaneet olla erilaisia eri ryhmien kohdalla ja että eroja on saattanut esiintyä myös ryhmien sisällä, esimerkiksi sukupuolen perusteella.

Komission tulee myös tarkastella, miten norjalaistamispolitiikka on vaikuttanut valtaväestön käsitykseen saamelaisista, kveeneistä ja norjansuomalaisista, ja näiden ryhmien käsitykseen itsestään, kulttuuristaan, kielestään ja kansastaan. Vastaavasti komission tulee tarkastella norjalaistamispolitiikan vaikutuksia juridisten tai käytännön toimenpiteiden valossa, joita on käynnistetty vaikutusten korjaamiseksi tai estämiseksi. Komission tulee arvioida toimenpiteiden luonnetta eri ryhmän kohdalla.

Komission tulee tuoda esiin henkilökohtaisia kokemuksia ja kertomuksia mahdollistamalla, että ne joilla on kerrottavaa, saavat itse kertoa tarinansa, myös niistä vääryyksistä, joita häntä itseään tai hänen läheisiään kohtaan on tehty, sekä siitä miten vääryydet ovat vaikuttaneet tai vaikuttavat heidän elämäntilanteeseensa.

Norjalaistamispolitiikan vaikutukset nykyisin

Sen lisäksi, että komissio kartoittaa historiallista kehitystä ja kokemuksia, sen tulee havainnoida, millaisia jälkivaikutuksia norjalaistamispolitiikalla on nykyisin, ennen kaikkea saamen, kveenin ja norjansuomalaiseen kieleen ja kulttuuriin nyky-yhteiskunnassa sekä norjalaistamispolitiikan materiaalisiin, sosiaalisiin, terveydellisiin ja identiteettiin liittyviin jälkivaikutuksiin niin kokonaisten väestöryhmien kohdalla kuin yksilötasollakin. Komission on lisäksi tarkasteltava norjalaistamispolitiikan ilmenemistä nyky-yhteiskunnassa, esimerkiksi vihapuheena ja syrjintänä.

Sovintoa rakentavien toimien ehdottaminen

Komission on esitettävä toimenpide-ehdotuksia, jotka voivat edistää valtaväestön ja vähemmistöjen tasavertaisuutta, sekä ehdotuksia toimiksi, joilla voidaan yhteiskunnassa kartuttaa yleistä tietoa saamelaisten, kveenien ja suomalaisten nykyisestä kielestä ja kulttuurista. Nämä voivat esimerkiksi olla toimenpiteitä, joilla edelleen edistetään kyseisten kielten käyttöä ja kulttuurin harjoittamista tai parannetaan tietoisuutta norjalaistamispolitiikasta ja sen vaikutuksista valtaväestön keskuudessa. Tässä yhteydessä komission on luontevaa arvioida jo käynnissä olevia sovintoa rakentavia toimia.

Koska menneisyyttä koskevan yhteisen ymmärryksen rakentaminen ja laajempi tieto yhteisestä historiastamme on komission työn päätavoite, sen on myös loppuraportin antamisen lisäksi löydettävä omia tapoja, joilla se pystyy välittämään hankkimaansa tietoa. Tarkoitukseen voidaan käyttää digitaalisia viestimiä / internettiä, yhteistyötä on mahdollista tehdä perinteisten joukkoviestinten kanssa ja käyttää muita komission tarkoituksenmukaisena pitämiä kanavia.

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

Menetelmä

Komission tulee pyrkiä järjestelmälliseen ja tiiviiseen yhteistyöhön asianomaisten tahojen ja järjestöjen kanssa, niin että ne otetaan mukaan ja niitä kuullaan työn eri vaiheissa. Komission tulee tätä varten harkita yhden tai useamman viiteryhmän tai vastaavan yhteistyöfoorumin perustamista. Näiden tulee koostua mainittujen tahojen ja organisaatioiden edustajista.

Komission tulee käyttää sekä kirjallisia että suullisia lähteitä. Tarvittaessa komission tulee käyttää tulkkeja informanttien kanssa keskustellessaan. Saattaa myös olla tarpeen antaa informanttien kertoa tarinansa muita ilmaisumuotoja käyttäen, jotta varmistettaisiin, että ryhmiä kuultaisiin mahdollisimman laajalti.

Komission tulee ottaa lähtökohdakseen aiheesta olemassa oleva tutkimustieto, ja sille komission tulee esityksensä pääasiallisesti perustaa. Mikäli komissio havaitsee, että tutkimustiedossa aukkoja, se voi joko itse tai yhteistyökumppaneidensa avulla tutkia arkistoja tai muita kyseeseen tulevia lähdeaineistoja kartoittaakseen, kuvatakseen ja dokumentoidakseen tiettyjä teemoja. Komissio voi myös ehdottaa jatkotutkimusta toimenpiteenä komission tavoitteiden saavuttamiseksi.

Komission tulee kerätä yksilöiden ja ryhmien omia norjalaistamispolitiikkaan liittyviä kertomuksia muun muassa järjestämällä kokouksia ja/tai haastatteluja ja antaa yksilöille mahdollisuus esittää kertomuksensa toimittamalla esityksensä kirjallisesti, ääni- tai videonauhalla tai muilla sopivilla keinoilla. Kertomuksen keräämisen voivat kokonaan tai osittain tehdä pätevät yhteistyökumppanit tutkimuslaitoksissa, paikallisyhteisöissä tms. Näin komissio saa työnsä lähtökohdaksi ryhmien oman historiankäsityksen.

Vastaavaa kartoitusta on käynnissä tai suunnitteilla Suomessa ja Ruotsissa. Komissiota kannustetaan pitämään mielessä pohjoismainen näkökulma ja rakentamaan yhteyksiä muiden Pohjoismaiden kollegoihin.

Kerätty aineisto luovutetaan arkistolaitokselle (Arkivverket), kun komissio on saanut työnsä päätökseen. Aineisto sisältää väistämättä arkaluonteisia henkilötietoja, ja sitä on siksi käsiteltävä siten, että henkilöntietosuojasta huolehditaan riittävän hyvin. Samalla aineisto on erittäin arvokasta tutkijoille myös myöhemmin, ja se on annettava tutkimuksen käyttöön vastaisuudessa. Niinpä komission arkistot on varustettava asianmukaisilla lausekkeilla, ja sen käytölle on laadittava säännöt, joiden nojalla aineisto luovutetaan vain sellaisten tutkijoiden käyttöön, jotka ovat sitoutuneet vakiintuneisiin eettisiin ohjeisiin ja vaalivat yksityishenkilöiden oikeutta yksilönsuojaan tyydyttävällä tavalla.

Komissiota kannustetaan osaltaan toimimaan siten, että selvityksen aikana voidaan tehdä seuraamustutkimusta.

Puite-ehdot

Komission työhön tarvittavat varat myönnetään valtion budjetista.

Komissiolla tulee olla oma sihteeristö.

Viranomaisten ja muiden, jotka suorittavat tehtäviä julkisen vallan puolesta, tulee antaa komissiolle apua, jota se tarvitsee toimeksiantonsa edellyttämien tehtävien hoitamiseksi.

Komission tulee saattaa työnsä päätökseen 1.9.2022 mennessä ja antaa raporttinsa suurkäräjien puheenjohtajistolle.

Mikäli komissio katsoo tarkoituksenmukaiseksi, se voi antaa työstään myös väliraportteja.

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

Kokoonpano

Puheenjohtajisto edellyttää, että komission kokoonpano päätetään siten, että se nauttii laajaa luottamusta, saamelaisten, kveenien ja norjansuomalaisten keskuudessa, kuten myös suurkäräjien ja muun yhteiskunnan luottamusta.

Puheenjohtajisto viittaa siihen, että saamelaiskäräjät ja kveenien ja norjasuomalaisten organisaatiot ovat ehdottaneet joukon päteviä ehdokkaita komission jäseniksi ja puheenjohtajisto on valinnut näistä useimmat komission jäseniksi.

Puheenjohtajisto on painottanut ratkaisevassa määrin sitä, että komissioon tulee kuulua eturivin asiantuntijoita aloilta, jotka ovat erityisen tärkeitä komission työlle. Komissioon ehdotetut jäsenet on siksi valittu kukin omalta alaltaan ammatillisen taustansa ja osaamisensa perusteella. On otettu huomioon, että komiteassa (suom. huom.: tark. ilmeisesti ”komissiossa”) tulee olla jäseniä, joilla on erityisosaamista saamelaisten, kveenien ja norjansuomalaisten oloista ja kielestä; lisäksi on painotettu alueellista edustavuutta. Jäsenet edustavat vain itseään, eivät sitä laitosta tai organisaatiota, joka heitä on mahdollisesti ehdottanut. Ehdotettu kokoonpano täyttää tasa-arvolain 28 § 1 mom kohta e:n sukupuolijakaumaa koskevat vaatimukset.

Puheenjohtajisto haluaa tässä yhteydessä mainita, että komission toimeksiannosta käy ilmi, että komissio voi harkita yhden tai useamman viiteryhmän perustamista tai muuta vastaavaa yhteistyöelintä ottaakseen asiaankuuluvat tahot ja organisaatiot mukaan työhön.

Puheenjohtajisto ehdottaa, että Pohjoismaiden ministerineuvoston pääsihteeri, Dagfinn Høybråten nimitetään komission puheenjohtajaksi. Høybråtenilla (cand. polit.) on laaja johtajakokemus politiikassa ja yhteiskunnassa. Hän on ollut kansanedustaja vuosina 2005–2013, mitä ennen hän oli mm. työ- ja sosiaaliministeri ja terveysministeri. Hän oli kristillisen kansanpuolueen puheenjohtaja 2004–2011, ja hänellä on ollut useita julkisia luottamustehtäviä. Høybråten on myös ollut kuntien keskusliiton pääjohtaja, Oppegårdin kunnanjohtaja ja Norjan kansanvakuutuslaitoksen pääjohtaja.

Puheenjohtajiston suositus

Puheenjohtajisto viittaa yllä esitettyyn ja suosittaa suurkäräjiä tekemään seuraavan

päätöksen:

I

Suurkäräjät nimittää komission tutkimaan saamelaisiin, kveeneihin ja norjansuomalaisiin kohdistettua norjalaistamispolitiikkaa ja epäoikeudenmukaista kohtelua esitykseen kirjatun toimeksiannon mukaisesti.

II

Komission jäseniksi nimitetään seuraavat:

- Pääsihteeri Dagfinn Høybråten, nyt Kööpenhaminassa, puheenjohtaja
- Professori Ivar Bjørklund, Tromssa
- Apurahatutkija Håkon Hermanstrand, Kolvereid
- Piispa emeritus Per Oskar Kjølaas, Tromssa
- Professori Pia Lane, Oslo
- Seniorrådgiver (vanhempi erityisasiantuntija) Anne Kalstad Mikkelsen, Hamarøy
- Museon johtaja Marit Myrvoll, Evenes

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

- Professori emeritus Einar Niemi, Vesisaari
- Professori Anne Julie Semb, Oslo
- Korkeakoulunlehtori Liv Inger Somby, Koutokeino
- Professori emeritus Aslak Syse, Oslo
- Førsteamanuensis (apulaisprofessori) Ketil Zachariassen, Tromssa

Oslo, suurkäräjien puheenjohtajisto, 12. kesäkuuta 2018

Tone W. Trøen	**Eva Kristin Hansen**	**Morten Wold**
Magne Rommetveit	**Nils T. Bjørke**	**Abid Q. Raja**

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

LIITTEET

Sisällysluettelo

Liite 1: (Norjan) Saamelaiskäräjien täysistunnon 1. kesäkuuta 2018 päätös asiassa 020/18 Saamelaiskäräjien kannanotto totuus- ja sovintokomissioon
Liite 2: Saamelaiskäräjien lausunto 2. toukokuuta 2018 komission toimeksiannon ensimmäiseen luonnokseen
Liite 3: Kveenimaa-yhdistyksen lausunto 30. huhtikuuta 2018 komission toimeksiannon ensimmäiseen luonnokseen
Liite 4: Ruijan kveeniliiton lausunto 30. huhtikuuta 2018 fra komission toimeksiannon ensimmäiseen luonnokseen
Liite 5: Norjalais-suomalaisen liiton lausunto 29. toukokuuta 2018

LIITE 1

Saamelaiskäräjien täysistunnon päätös 1. kesäkuuta 2018 asiassa 020/18: Saamelaiskäräjien kannanotto totuus- ja sovintokomission toimeksiantoon

Saamelaiskäräjät suhtautuu myönteisesti siihen, että perustetaan komissio, jonka tehtävänä on Norjan saamelaisiin, kveeneihin ja norjansuomalaisiin kohdistuneen sulauttamisen ja epäoikeudenmukaisen kohtelun tutkiminen.

Saamelaiskäräjien kannanotto komission toimeksiantoon on seuraava:

Komission nimi
Saamelaiskäräjät ehdottaa, että komission nimi olisi *Duohtavuođa- ja seanadankomišuvdna / Sannhets- og forsoningskommisjonen (totuus- ja sovintokomissio).* Saamelaiskäräjät katsoo, että ehdotettu *Kommisjonen for å gjennomgå fornorskningspolitkk og urett overfor samer og kvener/ norskfinner (fonorskningskommisjonen) [Saamelaisiin, kveeneihin ja norjansuomalaisiin kohdistunutta norjalaistamispolitiikkaa ja epäoikeudenmukaista kohtelua tutkiva komissio (norjalaistamiskomissio)]* on epäonnistunut ja sopimaton, ja että se herättää vääränlaisia mielikuvia. Saamelaiskäräjät haluaa varoittaa sellaisen nimen käytöstä, joka perustuu sanaan tai sisältää sanan ”norjalaistaminen”. Saamelaiskäräjät ei näe aihetta sille, että tämä prosessi nimettäisiin toisin kuin muut jo toteutetut prosessit muualla maailmassa.

Puite-ehdot
Saamelaiskäräjät katsoo, että tälle prosessille on annettava riittävästi aikaa ja resursseja, jotta turvattaisiin laatu ja Norjan saamelaisiin, kveeneihin ja norjansuomalaisiin kohdistuneen sulauttamisen ja epäoikeudenmukaisen kohtelun perusteellinen tutkiminen. Kokonaisuuksien monimuotoisuus ja laajuus edellyttävät, että komission työlle tulee antaa pitkähkö aikajänne, koska kartoittaminen ja työstäminen tulevat viemään aikaa. On tärkeää ymmärtää, että sulauttamispolitiikalla on erilaisia vaikutuksia saamelaisväestöön niin yksilötasolla kuin ryhmänä useiden sukupolvien aikana. Siksi on tärkeää, että prosessista tehdään hyvä ja arvostava. Saamelaiskäräjät on huolissaan siitä, että suurkäräjien puheenjohtajiston ehdottama kahden vuoden aikajänne ei ole riittävä. Saamelaiskäräjät viittaa siihen, että *Truth and Reconciliation Commission of Canada* käytti työhönsä kuusi vuotta, vaikka heidän työnsä rajoittui maan sulauttamispoliitikan historian tiettyyn, erityiseen aihealueeseen.

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

Siksi saamelaiskäräjät ehdottaa neljän vuoden toimikautta. Saamelaiskäräjät edellyttää, että komissiolle annetaan mahdollisuus tarkistaa aikajännettä tarpeen mukaan.

Menetelmä
Saamelaiskäräjät pitää välttämättömänä luoda luottamusta ja turvalliset puitteet komission kokouksiin, joissa tavataan yksityishenkilöitä ja yhteisöjä ja kootaan heidän kertomuksiaan. Siihen vaaditaan komission taholta osaavaa ja valmistautunutta koneistoa, niin että kaikki osallistujat otetaan huomioon niin hyvin kuin mahdollista. Monissa oman kertomuksen esittäminen tulee herättämään voimakkaita tunteja. Komissiota suositellaan ryhtymään tiiviiseen yhteistyöhön saamelaisten kansallisen osaamiskeskuksen (SANKS, Samisk nasjonal kompetansetjeneste). Saamen kielen ja kulttuurin osaaminen on välttämätöntä kohdattaessa saamelaisväestöä ja saamelaisinformantteja. Komission tulee pitää mielessä, että saamelaisilla on erilaisia kokemuksia sulauttamispolitiikasta (maantieteellisin perustein) ja mahdolliset sovintoprosessit ovat tästä syystä erilaisia. Komission tulee kunnioittaa sitä, että monet saamelaiset eivät eri syistä myöskään halua osallistua tähän työhön.

Saamelaiskäräjille on tärkeää, että prosessi on kansallinen, niin että sen omistajuudesta tulee yhteinen ja valtaväestölle, saamelaisille, kveeneille ja norjansuomalaisille muodostuu yhteinen käsitys historiasta. Kulttuuri, mediat ja dokumentaatiokeskus voivat olla mukana levittämässä tietoa sulauttamispolitiikasta ja komission työstä koko väestölle.

Saamelaiskäräjät lähtee siitä, että komissio tutustuu kaikkiin saatuihin kannanottoihin, joita on saatu saamelaisyhteisöiltä kuulemisten ja kansankokousten kautta ja että ne otetaan komission työn pohjaksi.

Komission aiheet
Saamelaiskäräjät katsoo komission asettamisen merkitsevän, että julkisesti tunnustetaan valtion sopeuttamispolitiikan vaikutusten edelleenkin vaativan korjaavia toimenpiteitä. Saamelaiskäräjät odottaa, että suurkäräjät ottaa tämän komission perustamisen lähtökohdaksi.

Saamelaiskäräjät pitää myönteisenä sitä, että suurkäräjien puheenjohtajisto toimeksiantoehdotuksessaan tunnustaa, että saamelaisiin kohdistunut epäoikeudenmukainen kohtelu on aiheuttanut haavoja, jotka saamelaisväestö vieläkin tuntee. Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että viranomaiset tunnustavat, että aiempi sopeuttamispolitiikka esiintyy yhä nykyisissä yhteiskunnan rakenteissa. Saamelaiskäräjät toteaa, että näin on muun muassa päiväkotitarjonnan, koulu- ja opppimateriaalitarjonnan, terveyden- ja sosiaalihoidon, lastensuojelun, kulttuurilaitosten, saamelaiselinkeinojen, saamen kielten sekä saamelaisen luonnonvarainhallinnan osalta. Nämä rakenteet voidaan nähdä seurauksiltaan syrjivinä ja alistavina, vaikkei se ole niiden tarkoitus. Saamelaiskäräjät pyytää tämän seikan tarkentamista toimeksiannossa.

Suurkäräjien puheenjohtajiston ehdotuksessa toimeksiannoksi on mainittu joukko aiemmin toteutettuja sovintotoimenpiteitä, kuten jotkut lait ja instituutiot. Siinä todetaan muun muassa: ”saamelaisten oikeuksia [on] vahvistettu erinäisin laein ja instituutioin.” Edelleen saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistus (UNDRIP) mainitaan toimeksiannossa.

Komission tulee valottaa, millaisia seurauksia saamelaisille on yksilöinä ja ryhmänä ollut ja edelleen on sillä, ettei valtio ole täysin tunnustanut saamelaisten ihmisoikeuksia ja oikeuksia alkuperäiskansana. Komission toimeksiantoon tulee sisällyttää, miten saamelaiset kautta historian nykypäiviin saakka ovat menettäneet oikeuksiaan maahan ja luonnonresursseihin.

Tutkimukset osoittavat, että saamelaisnaiset ja -miehet kohtaavat monenlaisia haasteita nyky-yhteiskunnassa. On esimerkiksi osoitettu, että saamelaisnaiset ovat alttiimpia lähisuhdeväkivallalle kuin naiset yhteiskunnassa muuten. Saamelaiskäräjät katsoo, että komission on tärkeää ottaa työssään huomioon sukupuolinäkökulma.

Monille ikääntyneille on sisäoppilaitoksissa eläminen ja menetetty mahdollisuus koulunkäyntiin aiheuttanut elinikäisiä kielteisiä seurauksia muun muassa opiskelumahdollisuuksien ja työelämään pääsyn suhteen ja johtanut elämään kansaneläkkeen varassa. Menetettyä koulutusta koskeva järjestelmä ei ole onnistunut riittävän korjaavasti. Saamelaiskäräjät kehottaa komissiota tarkastelemaan erityisesti tätä seikkaa.

Koulu on ollut instituutiona keskeinen ja tehokas valtion sopeuttamispolitiikan toteuttaja, ja tähän pitää kiinnittää erityistä huomiota. Tulevassa sovintotyössä tulee keskittyä siihen, miten olemassaolevilla instituutioilla voi olla tärkeä asema asenteidenmuokkaustyössä ja tiedon lisäämisessä saamelaisten elinoloista, kulttuurista, historiasta ja oikeuksista. Saamelaiskäräjät pitää myönteisenä sitä, että suurkäräjien puheenjohtajisto korostaa tarvetta tarkastella sopeuttamispolitiikan seurauksia myös valtaväestössä.

Saamelaiskäräjät kannattaa puheenjohtajiston ehdotusta siitä, että komissio voi tarkastella kaukaisempaankin historiaa kuin 1800-luvulta nykypäivään ulottuvaa. Tämä saattaa antaa komissiolle paremman perustan sopeuttamispolitiikan historian ja taustan ymmärtämiseen. Sen laajuuden ja dynamiikan ymmärtämiseksi komission on tarkasteltava valtion, kirkon, oikeuslaitoksen ja akateemisen maailman yhteistoimintaa sopeuttamispolitiikan harjoittamisessa.

Saamelaiskäräjät ilmaisee tyytyväisyytensä siitä, että suurkäräjien puheenjohtajisto viittaa vastaaviin prosesseihin Ruotsissa ja Suomessa. Saamelaiskäräjät kannustaa komissiota rajat ylittävään näkökulmaan ja yhteistyöhön.

Loppukommentit

Komission tulee harkita säännöllisten osaraporttien antamista saamelaiskäräjille ja suurkäräjille ja saamelaiskäräjät odottaa osaraporttia saatavaksi kuluvalla saamelaiskäräjä- ja suurkäräjäkaudella. Komissio voi myös esittää toimenpide-ehdotuksia prosessin kuluessa silloin, kun se katsoo siihen olevan mahdollisuuksia ja tarvetta.

Saamelaiskäräjät odottaa, että suurkäräjien puheenjohtajisto kuulee saamelaiskäräjiä, ja että saamelaiskäräjien kanssa päästään pidäkkeettömään, ennalta saatuihin tietoihin perustuvaan yhteisymmärrykseen ennen kuin päätetään komission lopullisesta toimeksiannosta ja kokoonpanosta.

LIITE 2

Saamelaiskäräjien kirje suurkäräjien puheenjohtajistolle 2. toukokuuta 2018, kommentit toimeksiannon ensimmäiseen luonnokseen

Saamelaiskäräjien kommentit Totuuskomission toimeksiantoon

Saamelaiset ovat usein vuosisatojen ajan joutuneet mittavan norjalaistamispolitiikan kohteiksi. Norjalaistamispolitiikan käynnistäjä ja toteuttaja oli Norjan valtio. Norjalaistamispolitiikka versosi ideologiasta, jonka mukaan saamelaisväestöä pidettiin alempiarvoisena ja vähemmän kehittyneenä kuin norjalaista valtaväestöä. Saamelaisväestöllä ei ollut tulevaisuutta, eikä sillä ollut mitään myönteistä annettavaa Norjan yhteiskunnan rakentamiselle. Tavoitteena oli siksi saamelaisten täydellinen sopeuttaminen Norjan yhteiskuntaan.

Epävirallinen käännös

Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

Sopeuttaminen alkoi jo 1700-luvulla, ja sen perustelut olivat selvästi uskonnolliset ja teologiset. Politiikka sai 1800-luvulla enemmän sosiaalidarwinistisia ja kansallismielisiä piirteitä, ja saamelaisia ja saamelaista kulttuuria pidettiin primitiivisenä ja oli alistettava sivistyneella norjalaiselle valtakulttuurille. Piispa Andreas Gjølme ilmaisia asian näin vuonna 1886: ”Lappalaiset ovat lapsekkaita. Kansana he ovat lapsen naiivilla, kehittymättömällä tasolla. Norjalaistamisella pyritään kasvattamaan heidät kypsään miehisyyteen – jos se ylipäätään on mahdollista.”

Toisen maailmansodan jälkeen moderni norjalainen hyvinvointivaltio muotoutui. Tänä aikana sulauttamispolitiikkaa selitettiin saamelaisväestön hyvinvoinnilla ja sosiaalisella kehityksellä. Vuonna 1979 saamelaisten oikeudet ja vaatimukset selvästi esiin Alattion (Altan) konfliktin myötä ja myöhemmin saamelaiskäräjien perustamisen myötä 1987. Norjalaistamispolitiikan perustelut ja käytänteet olivat rasistisia, ja riistivät saamelaisilta oikeudet ja elämäntavat tältä pohjalta.

Vuonna 1997 kuningas Harald V tunnusti ensimmäisenä virallisen Norjan edustajana norjalaistamispolitiikan olemassaolon ja pahoitteli sitä. Kuningas totesi, että Norjan valtio on perustettu kahden kansan maaperälle, norjalaisten ja saamelaisten.

Vuonna 2017 kansanedustajat Kirsti Berstø ja Torgeir Knag Fylkesnes tekivät suurkäräjille aloitteen totuuskomission perustamisesta saamelaisiin ja kveeneihin kohdistuneen norjalaistamispolitiikan ja epäoikeudenmukaisen kohtelun selvittämiseksi.

Norjan saamelaiskäräjät kannattivat ehdotusta totuuskomission perustamista täysistunnon lausunnossaan kesäkuussa 2017.

Finmarkun, Tromsin, Nordlandin, Pohjois-Trøndelagin ja Etelä-Trøndelagin maakuntakäräjät kannattivat myös ehdotusta. Saamelaiskäräjät osallistui suurkäräjillä myös valvonta- ja valtiosääntövaliokunnan kuulemiseen.

Kesäkuussa 2017 suurkäräjät päätti asettaa totuuskomission, jonka tehtävänä on kartoittaa norjalaistamispolitiikan seurauksia. Komission toimeksiannosta ja kokoonpanosta tulee päättää yhdessä saamelaiskäräjien ja kveenien järjestöjen kanssa. Saamelaiskäräjät on suurkäräjille osoittamassaan kirjeessä todennut, että mikäli tarpeen, he käyttävät oikeuttaan tulla kuulluiksi asiassa.

Saamelaiskäräjät on käynyt keskustelua Ruijan kveeniliiton (Norske kveners forbund) kanssa ja saanut arvokkaita ehdotuksia.

Keväällä 2018 saamelaiskäräjät on järjestänyt useita avoimia kansankokouksia ja kokouksia useiden saamelaisinstituutioiden kanssa. Lisäksi on saatu kirjallisia aloitteita ja käyty keskusteluja yksityishenkilöiden kanssa. Kansankokouksia on pidetty kaikkiaan 18 ja niihin on osallistunut yhteensä 570 osallistujaa. Niitä on pidetty kaikkialla Saamenmaan alueella. Vastaanotto on ollut todella osallistuvaa, ja totuuskomission työtä kohtaan on suuria odotuksia. Kokouksista on laadittu perusteellisia muistioita, joita voidaan käyttää komission työssä. Monet osallistujat ovat ilmaisseet pitävänsä nyt mahdollisena, että he itse, perheet ja yhteisöt saavat lopultakin kertoa kokemuksensa siitä, millaisia seurauksia norjalaistamispolitiikalla on ollut. Esille tuotujen aiheiden kirjo on ollut suuri. Saamelaiskäräjät toimittaa kokousmuistiot ja saadut aloitteet komissiolle. Aloitteissa käsitellyt teemat voidaan ryhmitellä seuraavasti: koulun ja kirkon harjoittama norjalaistamispolitiikka, saamelainen hengellisyys, omistusoikeudet, elinkeinot, poronhoito, identiteetti, koulu ja tieto, historia, paikannimet, lainsäädäntö ja tuomioistuimet, kieli, korkea-asteen koulutus, politiikka, terveys, media, arkirasismi.

Lastensuojelu, sovinto, kaltoinkohtelu/syrjintä, maantieteelliset alueet, vammaiset ja tasa-arvo.

Suurkäräjien puheenjohtajisto ehdottaa, että komission nimi lyhennettynä olisi Norjalaistamiskomissio. Katsomme, että ehdotettu nimi voi herättää mielleyhtymiä siihen suuntaan,

että komissio jatkaisi norjalaistamista. Saamelaiskäräjät ehdottaa, että käytettäisiin ilmaisua Totuus- ja sovintokomissio. Tässä asiakirjassa käytetään komissiosta jatkossa nimitystä Totuus- ja sovintokomissio, koska se asettaa työn asianmukaiseen kansainväliseen kontekstiin ja heijastelee komission tavoitetta.

Aihe

Luonnoksen aihe-ehdotukseen lisäämme, että huomiota tulee kiinnittää siihen, mikä on komission työn historiallinen aikajänne. Lausunnolle tulleessa luonnoksessa se jää epäselväksi, koska siinä mainitaan 1900-luvun lopulle saakka harjoitettu politiikka ja viimeksi kuluneet 200 vuotta. Vaikka virallinen norjalaistamispolitiikka voidaan selkeästi rajata ajallisesti, valtio on harjoittanut pidemmällä aikavälillä politiikkaa, joka on rapauttanut saamelaiskulttuuria, -kieliä ja -elinkeinoja. Esimerkiksi Norjan ja Ruotsin rajat ylittävä poronhoito ulottuu ajassa kauemmas taaksepäin ja valtioiden puuttuminen elinkeinoon on tapahtunut pidemmän aikaa. Näkemyksemme on, ettei norjalaistamispolitiikan seurauksia voida ymmärtää tarkastelematta historiaa pidemmälle kuin 200 vuoden taakse. Sama koskee itäsaamelaisia, jotka ovat kärsineet valtioiden rajanvedoista ja muusta toiminnasta pitkään historian kuluessa. Itäsaamelaisten tilannetta voidaan parhaiten ymmärtää pitkää aikaväliä tarkastelleen. Tästä voidaan antaa useita esimerkkejä, mutta meille on tärkeää viestiä, että komissio tarkastelee norjalaistamista pidemmän aikavälin perspektiivillä, eikä sen tarvitse antaa tietyn vuosiluvun rajoittaa työtään.

Ehdotuksen Aihe-luvussa todetaan, että komission tulee ennen muuta kartoittaa seuraukset, joita on koitunut oman kielen käytölle, kulttuurille ja perinteisille elinkeinoille. Saamelaiskäräjät haluaa lisätä, että komission tulee myös tarkastella saamelaisväestön elinoloille, terveydelle ja identiteetille aiheutuneita seurauksia. Jo nyt on olemassa tutkimustietoa siitä, että norjalaistamispolitiikka on vaikuttanut ihmisten fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen. Saamelaisten kansallinen psyykkisen terveyden osaamiskeskus (SANKS) on tuottanut arvokasta tietoa aiheesta. Traumatisoituminen on yksi suurimmista terveysongelmistamme ja päihde- ja itsemurhaongelmat liittyvät tähän, on SANKS muun muassa todennut. Saamelaiskäräjille on tullut useita viestejä siitä, miten raskaita ovat häpeän ja voimattomuuden tunteet saamelaisyhteiskunnassa. Monet häpeävät saamelaisuuttaan ja ovat menettäneet kielensä ja identiteettinsä. Saamelaisidentiteetin palauttaminen on vaikea tehtävä. Eräs kansankokoukseen osallistunut kuvasi sitä näin: ”Ilman historiaa ei ole identiteettiä.” Tasa-arvon ja naisten aseman huomioimisen tulee olla komission aiheita. Perinteisissä elinkeinoissa naisten asema on muuttunut norjalaistamisen myötä. On myös mielenkiintoista tarkastella sitä, miten eri sukupuolten edustajia on kohdeltu mainitussa prosessissa. Tutkimuksissa on havaittu, että 49 % saamelaisnaisista on elämänsä aikana kohdannut väkivaltaa. Tähänkin on kiinnitettävä huomiota.

Saamelaiskäräjät pitää myönteisenä sitä, että suurkäräjät haluaa tarkastella norjalaistamispolitiikan vaikutuksia valtaväestössä. Norjalaisväestö on myös perinyt esi-isiltään suhtautumisensa saamelaisiin. Tämä on meidän nähdäksemme johtanut syrjintään ja vihanilmauksiin saamelaisväestöä kohtaan. Meille on tärkeää, että eri osapuolet osallistetaan kansallisesti, niin että prosessista tulee koko kansan yhteinen. Osallistamista voidaan toteuttaa eri tavoin, ja kulttuuri ja viestimet voivat olla tärkeitä kanavia. Tutkimuksissa on osoitettu, että saamelaiset kohtaavat enemmän syrjintää kuin valtaväestö ja että he myös vähäisessä määrin raportoivat syrjinnästä valtiollisille elimille. Pohjois-Norjan viestimistä tiedetään, että saamelaisten asioiden esille tuominen aiheuttaa vihapuhetta saamelaisväestöä kohtaan kommenttipuheen-vuoroissa, mikä pitkällä aikavälillä muodostuu esteeksi saamelaisen demokratian ja ilmaisunvapauden kehittymiselle.

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

Olemme toistuvasti saaneet kommentteja siitä, että valtaväestön tiedot saamelaisuudesta ovat puutteelliset. Viestimissä saamelaisasiat ovat varsin näkymättömissä ja esille tuodut asiat usein sellaisia, joissa saamelaisyhteisö esitetään kielteisessä valossa. Saamelaisia ja heidän toimintaansa koskevat stereotypiat ovat meille suuri haaste kohtaamisissamme norjalaisyhteiskunnan kanssa. On sallittua ja hyväksyttyä olla tietämätön saamelaisyhteisöstä, jopa valtionhallinnon tasolla ja keskeisellä poliittisella tasolla. Saamelaisasioiden näkymättömäksi tekeminen julkisissa asiakirjoissa on nähdäksemme rakenteellista rasismia. Tavoitteemme on, että komissio voisi osaltaan saada tässä asiassa muutoksen aikaiseksi.

Tavoite

Tavoite-kohtaan haluamme lisätä, että meidän tavoitteenamme on suunnata tulevaisuuteen ylpeänä kansana, joka on selvittänyt suhteensa menneisyyteensä. Tästä syystä on tärkeää saada aikaan yhteinen ymmärrys siitä, miten viranomaiset ovat kohdelleet saamelaisia ja kveenejä/norjansuomalaisia. Tavoitteena täytyy olla sovinto. Sovintoa ei kuitenkaan voida saada aikaan, ennen kuin epäoikeudenmukaisuudet on korjattu. Saamelaisten ja kveenien/norjansuomalaisten kohtelun tunnistaminen Norjan historiassa vaatii Norjan yhteiskunnalta rohkeutta ja nöyryyttä. Sovinto ei koskaan voi tarkoittaa menneisyyden ja nykyisyyden vähättelyä. Lainataksemme NRK Ytring -ohjelmaa vuodelta 2014 (Sissel M. Bergh ja Håkon Hermanstrand): ”On korkea aika ottaa saamelaisuus taas osaksi meitä. Uskaltaako Norja tehdä niin? Perustuslakiin kirjoitettiin vuonna 1988 pykälä 110a, mutta mitä kirjoitetaan ”Norjan historiaan”?

Kansankokouksissa kuultiin seuraava lausahdus: ”Meitä saamelaisia syytetään usein siitä, että uhriudumme, mutta emme me pidä itseämme uhreina. Päinvastoin, historiamme on myös kansan eloonjäämishistoria norjalaistamispolitiikasta huolimatta, mutta kun ilmaisemme mielipiteemme, valtaväestö syyttää meitä usein uhriutumisesta.” Tarvitaan useiden Norjan yhteiskunnallisten laitosten osallisuutta. Valtio, kirkko ja akateemiset yhteisöt ovat keskeisessä asemassa. Jotta komissio ymmärtäisi norjalaistamisen laajuutta ja dynamiikkaa, sen on tarkasteltava sitä, miten nämä kolme instituutiota yhdessä toimivat norjalaistamispolitiikan toteuttamiseksi. On huomautettava, että Norjan kirkon edustajat saamelaisessa kirkkoneuvostossa ovat olleet tärkeitä keskustelukumppaneita saamelaiskäräjille tässä prosessissa. Saamelainen kirkkoneuvosto korostaa, että kirkon osallisuutta norjalaistamispolitiikkaan on tarpeen tutkia.

Valtio on perinteisesti hyödyntäneet tiedeyhteisöjä ja norjalaistamista antaakseen norjalaistamispolitiikalleen painoarvoa. Yngvar Nielsenin edistymisteoria 1800-luvun lopulta tunnetaan siitä, että sen avulla kyseenalaistettiin saamelaisten historiallinen läsnäolo eteläsaamelaisten alueilla. Tätä tieteellisesti heikosti perusteltua työtä valtio kuitenkin käytti syrjäyttääkseen eteläsaamelaiset omilta alueiltaan. On tarpeen tutustua tutkimuslaitosten historiaan norjalaistamispolitiikassa.

Tehtävät

Saamelaiskäräjät tukevat ehdotusta komission työn kolmijakoisuudesta.

Epävirallinen käännös

Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

1. Norjalaistamispolitiikan historiallinen kartoittaminen on tärkeää. Saamelaisten historiaa ei ole dokumentoitu kaikilla saamelaisalueilla. Monet saamelaiset eivät tunne omaa historiaansa, koska koulu ja yhteiskunta eivät ole sitä dokumentoineet eivätkä tehneet saavutettavaksi. Eräs kansankokouksen osallistuja kertoi, että monien nykyisten saamelaislasten historiattomuus on niin syvää, etteivät he oppiessaan saamelaiskulttuurista ymmärrä, että heille kerrotaan heidän omasta historiastaan. Komission tärkeitä tehtäviä on tarkastella perusteellisesti olemassa olevaa historiallista aineistoa ja arvioida, missä tarvitaan lisätutkimusta. Vastustamme myös sitä näkemystä, että norjalaistamispolitiikka on historian kannalta riittävästi dokumentoitu. Tämä ei pidä lainkaan paikkaansa kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla tai maantieteellisillä alueilla. Esimerkkeinä voidaan mainita eteläsaamelaisten, piitimensaamelaisten ja uumajansaamelaisten alueet, joilla norjalaistamispolitiikka oli voimakasta. *[Suom. huom. piitimen- ja uumajansaamea on aiemmin puhuttu myös Norjalle kuuluneilla alueilla.]* Viiteryhmät voivat tuoda arvokasta tietoa komission työhön. Ehdotamme, että perustetaan tällaiset ryhmät maantieteellisin, elinkeinonharjoittamiseen liittyvin ja temaattisin perustein.

   Koulu on instituutiona ollut keskeinen norjalaistamispolitiikan väline. Koulu on yhteiskunnan paras foorumi asenteiden ja sivistyksen levittämiselle. On kerrottu paljon surullisia tarinoita saamelaislasten ja koulun kohtaamisista, ja miten kohtaamiset ovat vaikuttaneet yksilöihin läpi elämän. Tätä seikkaa komission tulee erityisesti tarkastella. Tulevassa sovintotyössä koululla on tärkeä asema. Asennemuutoksella ja saamelaisten historian sisällyttämisellä Norjan yhteiskuntaan on koulussa ensisijainen oppimisareenansa.

   Saamelaiskäräjät pitää myös tärkeänä niiden ryhmien korostamista, joiden ääni helposti jää kuulumatta näissä yhteyksissä. Kaikilla yksilöillä ei ole resursseja esitellä historiaansa kansankokouksissa tai kirjallisissa esityksissä. Lastenhuollossa olevat saamelaislapset, kehitysvammaiset ja norjalaistamispolitiikan nimissä harjoitetun väkivallan tai kaltoinkohtelun uhrit tarvitsevat erityistä huomiota. Komission tulee pitää tämä mielessään, ja antaa näille ryhmille niille kuluva sijansa komission työssä.

   Näemme myös, että saamelaisyhteisön kaikki ikäryhmät haluavat osallistua omilla kertomuksillaan. Norjalaistamispolitiikan uhreiksi eivät koe joutuneensa ainoastaan ikääntyneet saamelaiset, vaan myös saamelaisnuoret kuvaavat, miten he taistelevat kielellisten ja kulttuuristen oikeuksiensa puolesta. Iso osa heidän kohtaamastaan vastustuksesta perustuu argumentteihin ja käsityksiin, jotka edustavat norjalaistamispolitiikkaa. Komission tulee huolehtia siitä, että kaikki ikäryhmät saavat paikkansa komission työssä.

   On myös tärkeää tarkastella muita historiallisia tapahtumia, jotka vaikuttivat norjalaistamispolitiikkaan voimakkaasti. Yksi esimerkki tästä on toinen maailmansota. Finmarkun (no. Finnmark) saamelaisväestöstä suuri osa evakuoitiin etelään, eikä jälleenrakennusaikana ollut mahdollista ylläpitää saamelaiskulttuuria tai -kieliä. Monille tämä ajanjakso merkitsi selvää käännekohtaa saamelaisidentiteetin kannalta. Kaikessa oli kyse norjalaistumisesta.

   Norjalaistaminen on myös vaikuttanut nykyiseen oikeustilanteeseen ja oikeuskäsityksiin. Kun tarkastellaan, miten norjalaisviranomaiset ovat historian kuluessa kohdelleet saamelaisia, ei ole epäilystäkään siitä, etteivätkö monet saamelaiset ole kokeneet tuomioistuimet epäoikeudenmukaisina, valtiollisina norjalaistamispolitiikan eliminä, jotka eivät ole kunnioittaneet saamelaisten oikeuskäsityksiä, oikeuksia ja tapoja. Historiallisen katsauksen tulee mm. tarkastella niitä alueita, jotka määriteltiin siten, ettei niillä ollut mahdollista jatkaa porotaloutta, ja siitä seuranneita oikeuksien menetyksiä. Tämän myötä

monilla alueilla oikeudet perustuvat vääriin historiallisiin perusteisiin. Poronhoitolaki laadittiin maanomistajien etujen turvaamiseksi. Yksi esimerkki tästä ovat säädökset poronomistajien kollektiivisesta korvausvelvollisuudesta porojen maanomistajille aiheuttamista haitoista.

2. Historialliseen kartoitukseen liittyy tiiviisti nykyisen norjalaistamispolitiikan vaikutusten tutkiminen. Tältä osin pyydämme komissiota tarkastelemaan kielen ja kulttuurin lisäksi erityisesti kielen ja kulttuurin menettämisestä aiheutuneita inhimillisiä kustannuksia. Monilla alueilla saamelaishistoriaan liittyy niin paljon alistamista, että saamelaisen identiteetin julki tuominen on vaativaa. Syyllisyyden ja häpeän tunteet norjalaistamisen seurauksena ovat juurtuneet syvälle moniin saamelaisiin. Norjalaistamishistorian eri ilmenemismuodot ovat myös johtaneet sisäisiin vastakkainasetteluihin saamelaisyhteisöissä. Kielen ja kulttuurin menettäminen johtavat kipeisiin keskusteluihin siitä, kuka on tarpeeksi saamelainen, samalla kun oman kielensä ja kulttuurinsa säilyttämään pystyneet saamelaiset kokevat suurta vastuuta perintönsä jatkamisesta. Sen lisäksi, että annetaan ihmisille mahdollisuus kertoa historiastaan totuuskomissiolle, myös muut ilmaisumuodot voisivat olla mahdollisia. Norjalaistamiskauden ja niiden vaikutusten kokemuksia voidaan myös ilmaista saamelaisen taiteen ja kulttuurin keinoin. Komission on tärkeää tarkastella sitä, miten norjalaistaminen on vaikuttanut nykyisiin oikeuksiin ja oikeuskäsityksiin.

3. Komission eräs suuri tehtävä on ehdottaa jatkotoimia sovinnon edistämiseksi. Saamelaiskäräjät viittaavat YK:n alkuperäiskansojen julistukseen, joka on lisättävä lakien ja sopimusten luetteloon. Samoin YK:n lasten oikeuksien julistus antaa alkuperäisväestöjen lapsille erityisen suojan. Olemassa olevien oikeudellisten välineiden tulee antaa saamelaisille todellinen oikeusturva. On esimerkiksi voitava käyttää YK:n lasten oikeuksien sopimuksen 30 artiklaa argumenttina lapselle annettavan saamen kielen opetuksen puolustamiseksi eikä vastustusta tule perustella budjettisyin. Sovinto ei ole mahdollista ennen kuin epäoikeudenmukaisuudet on korjattu. Tässä yhteydessä haluamme mainita saamelaisten hautausmaiden ja hautapaikkojen ryöstämiset, joita tapahtui 1950-luvun lopulle saakka. Nykyisin lähes tuhatta luurankoa säilytetään Oslon yliopiston varastoissa. Saamelaiskäräjät on saanut hallintaoikeuden näihin, mutta toivottu palauttaminen edellyttäisi valtiolta halua taloudelliseen panostukseen. Sama koskee kulttuurihistoriallisesti merkittäviä esineitä, joita on viety saamelaisyhteisöltä ja jotka nyt ovat kansainmuseon (Folkemuseum) omaisuutta. Tältä osin palauttamisesta keskustellaan, mutta se edellyttää taloudellista tukea valtiolta.

   Saamelaiskäräjät on saamelaisten demokraattisesti valitsema elin. Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä mahdollisimman suurta itsenäisyyttä budjetin suhteen. Se on osa saamelaisten itsemääräämisoikeutta, mikä puolestaan on osa sovintoprosessia. Eräs äiti sanoi kansankokouksessa, että hänelle paras sovinto olisi se, että hänen lapsensa saisivat takaisin kielen, jonka hän itse on menettänyt. Komission tulee suhtautua avoimesti siihen, että sovinto merkitsee eri asioita saamelaisyhteisön eri ihmisille ja alueille, mutta että sovintotyössä on yhteisiä nimittäjiä.

Menetelmä

Norjalaistamispolitiikan dokumentointi ja komission työ on tärkeää. Komission työ tulee olemaan tulevien sukupolvien huomion kohteena. Siksi on tärkeää, että työn tulokset jäävät jälkipolvien

saavutettaviin. Saamelaiskäräjät viittaa Arkistolaitokseen (Arkivverket) aineiston soveltuvana säilytyspaikkana. Tarvitaan myös dokumentointikeskus, joka voisi osallistua norjalaistamispolitiikan ja komission työn saattamiseen suuremman väestönosan saavutettavaksi. Tulee voida edellyttää työn johtavan siihen, että saamelaisten historia ja kulttuuri saavat koulun opetusaineistoissa suuremman sijan. Samoin siihen, että tutkimuslaitokset ja koulutuslaitokset sisällyttävät saamelaisten historian ja kulttuurin keskeisiin asiakirjoihinsa ja opetussuunnitelmiinsa.

Norjalaistamispolitiikan ulottumisesta useimmille yhteiskunnan osa-alueille on keskusteltu, samoin siitä, miten yksityishenkilöt ja yhteiskunta sen ovat kokeneet. Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä korostaa sitä, että meidän luettelomme niistä paikoista, joissa kansankokouksia on pidetty, ei ole millään muotoa tyhjentävä. Aika ja resurssit ovat rajoittaneet niiden paikkojen lukumäärää, joilla olemme voineet käydä. Prosessin aikana olemme saaneet useita pyyntöjä kokousten järjestämisestä useilla paikkakunnilla. Erityisesti alueilla, joilla norjalaistaminen on ollut voimakasta, on tarvetta saada kiinnitettyä komission huomio. Siksi komissioon vedotaan voimakkaasti, että se käyttäisi enemmän aikaa päästäkseen yhteyteen väestön kanssa ja että se varaisi riittävästi aikaa kuunnellakseen yksityishenkilöiden kertomuksia. Se on meidän nähdäksemme välttämätöntä luottamuksen herättämiseksi ja turvallisten puitteiden luomiseksi komission kohdatessa yksityishenkilöitä ja yhteisöjä. On paljon henkilökohtaisia kertomuksia, jotka edellyttävät komissiolta hyvää valmiutta tullakseen taltioiduiksi. Komissiolla tulee myös olla varalla terveydenhuollon henkilöstöä auttamaan ihmisiä näiden kerrottua historiastaan. Monille norjalaistaminen on traumatisoivaa ja herättää voimakkaita tunteita. Saamen kielten ja kulttuurin hallinta saamelaisia kohdattaessa ovat myös ehdottoman välttämättömiä. Muutoin viitataan siihen, mitä tässä asiakirjassa on aiemmin todettu komission työn toteuttamisesta.

Eräs osallistuja ilmaisi odotukset komission työtä kohtaan näin: ”Allet čierut min duššid dihte. Allet bija min dan dilláí ahte šaddat rahpasit ja lihkká ii boađe makkárge rievdadus dán barggu maŋŋil.” Se voidaan kääntää seuraavasti: ”Älkää panko meitä itkemään turhaan. Älkää saattako meitä tilanteeseen, jossa meidän täytyy avautua näistä asioita ilman, että työstä seuraisi mitään muutosta.”

Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että komissiolla on läheiset yhteydet vastaaviin prosesseihin Ruotsissa ja Suomessa. Saamelaiset ovat neljän valtion alueella asuva kansa ja suuri osa historiastamme on yhteistä. Hyvät tulokset ovat siksi riippuvaisia läheisestä yhteistyöstä naapurimaittemme kanssa. Vastaavat alkuperäisväestöjen komissiot muualla maailmassa voivat myös tuoda hyödyllistä kokemustietoa komissiolle.

Kuten edellä on mainittu, katsomme, että ehdotettu aikajänne on aivan liian lyhyt. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Kanadassa komissio työskenteli kuuden vuoden ajan. Uskomme, että komissio käynnistää saamelaisväestön keskuudessa prosessin, jossa monet tarvitsevat aikaa, ennen kuin he uskaltavat kertoa tarinansa. Siksi työlle on oltava riittävästi aikaa.

Saamelaiskäräjät käsittelee komission toimeksiantoa yleisistunnossaan 1.6.2018.

Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että komissioon valitaan henkilöitä, joilla on osaamista niiltä eri alueilta, joita norjalaistamispolitiikka on koskettanut. Pyydämme, että saamelaiskäräjiä kuultaisiin komission kokoonpanosta.

LIITE 3

Kveenimaa-yhdistyksen johtaja Bjørn Seppolan sähköposti koskien norjalaistamispolitiikkaa ja Norjan saamelaisia ja kveenejä kohtaan

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

harjoitettua epäoikeudenmukaista kohtelua tutkivaa komissiota. Kveenimaa-yhdistyksen lausunto 30. huhtikuuta 2018.

Kveenimaa-yhdistyksen kommentit norjalaistamispolitiikkaa ja Norjan saamelaisia, kveenejä ja norjansuomalaisia kohtaan harjoitettua epäoikeudenmukaista kohtelua ja sen seurauksia tutkivan komission toimeksiannon ensimmäiseen luonnokseen.

ESIPUHE

Suurkäräjät päätti seuraavaa 20. kesäkuuta 2017 koskien valvonta- ja valtiosääntövaliokunnan esityksestä 493 S (2016–2017), joka on annettu kansanedustajien Kristi Bergstøn ja Torgeir Knag Fylkesnesin jäsenaloitteesta totuuskomission perustamiseksi tutkimaan norjalaistamispolitiikkaa ja Norjan saamelaisia, kveenejä ja norjansuomalaisia kohtaan harjoitettua epäoikeudenmukaista kohtelua ja sen seurauksia:

”Suurkäräjät pyytää puheenjohtajistoa laatimaan ehdotuksen komission toimeksiannoksi, nimeksi ja kokoonpanoksi.”

Esityksessä valiokunnan enemmistö ilmaisi tahtonaan, että komission toimeksianto ja kokoonpano tulee laatia läheisessä yhteistyössä saamelaiskäräjien ja kveenien ja norjansuomalaisten järjestöjen kanssa.

Tätä taustaa vasten suurkäräjien puheenjohtajisto on pyytänyt saamelaiskäräjien, Kveenimaa-yhdistyksen, Ruijan kveeniliiton ja Norjalais-Suomalaisen liiton kommentteja komission toimeksiantoehdotukseen ja pyytänyt näitä ehdottamaan jäseniä komissioon. Käsillä oleva asiakirja on Kveenimaa-yhdistyksen kommentti edellä mainittuun ehdotukseen.

Sen lisäksi, että Kveenimaa-yhdistys on Norjan kveenien ja suomalaisten etujärjestö, se on tavoitepykälänsä mukaisesti tutkimuslaitos. Kveenien, heidän kielensä, kulttuurinsa ja historiansa tutkimus sekä muinaisen Kainuunmaan (Kvenland) historian ja oikeussuhteiden tutkimus on mainittu järjestön tavoitepykälän ensimmäisessä alakohdassa. Sikäli kuin tiedämme, Kveenimaa-yhdistys eli KLF on Norjan ainoa laitos/organisaatio, jonka tavoitteena on kehittää kveenien itsensä tekemää kveenien ja suomalaisten oloja koskevaa tutkimusta. Kveenimaa-yhdistyksellä on yhteyksiä ja jäseniä koko kveeniläis-suomalaisella alueella. Meillä on jäseninä sekä norjalaistamisen että elvyttämisen kokeneita. Asiakirja on laadittu jäsenten kertomien henkilökohtaisten kuvausten ja tutkimuksen perusteella.

Tätä asiakirjaa laadittaessa tavoitteenamme on myös ollut, että asiakirja ensisijaisen tavoitteensa, suurkäräjien puheenjohtajistolle tuotetun tiedon, lisäksi palvelisi suurta yleisöä välittämällä tietoa norjalaistamispolitiikasta, kveenien nykyisestä tilanteesta, saamelaisten ja kveenien eriarvoisesta kohtelusta ja muista seikoista, joita olemme käsitelleet. Siksi olemme ottaneet katsaukseen mukaan seikkoja, jotka saattavat kiinnostaa jäseniä, suurta yleisöä, muita sellaisia vähemmistöjä ja tutkijoita kotimaassa ja ulkomailla, jotka haluavat perehtyä Norjan kveenien ja suomalaisten tilanteeseen.

Kveenimaa-yhdistys osallistuu kveenien edustajana 22 suomalais-ugrilaisen yhteistyöjärjestön maailmankongressiin (The World Congress of the Finno-Ugric Peoples). Järjestön kongressi pidetään 4 vuoden välein, ja välikauden kongressi on Tartossa lokakuussa 2018. Järjestön työkielet ovat suomi, englanti ja venäjä. KLF osallistuu myös OHCHR Expert Mechanism on the right of Indigenous Peoples -järjestön kokouksiin. Kokoukset pidetään vuosittain

heinäkuussa Genevessä. Ellei tätä asiakirjaa voida käyttää sellaisenaan käännettynä, sitä voidaan ainakin käyttää jatkotyöstämisen pohjana käännättämistä silmällä pitäen.

KVEENIMAA-YHDISTYS: ORGANISAATIO JA TAVOITE

Kveenimaayhistus/Kvenlandsforbundet (KLF, Kveenimaa-yhdistys) perustettiin 1999 Pohjoismaiden yhteiseksi kveenijärjestöksi ja sillä oli osastot kolmessa maassa, Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa. Vuodesta 2006 lähtien Norjan osasto on rekisteröity omaksi järjestökseen.

Yhdistyksen tavoite on tarkastella ja valvoa Kainuunmaan (Kveenimaan) kulttuuria, historiaa, asutushistoriaa, kieltä ja oikeuksia, joista viimeksi mainittu myös kattaa maahan, luonnonvaroihin ja veteen kohdistuvan omistus- ja käyttöoikeuden tunnustamisen ja lujittamisen.

Yhdistys pyrkii tavoitteeseensa edistämällä ja kartoittamalla kveenien sukulaisuussuhteita, historiaa, asutushistoriaa ja perittyjä oikeuksia jäsentensä, muiden alueen asukkaiden ja viranomaisten hyödyksi. Tietoa hankitaan tutkimuksella ja tiedonkeruulla. Me kartoitamme kveenien historiaa, kieltä ja kulttuurista tilaa ja annamme lausuntoja niitä koskevista ajankohtaisista kysymyksistä. KLF edustaa kveenejä The World Congress of the Finno-Ugric peoples -kongressissa ja on osallistunut Lahdessa (2016), Unkarin Sjifokissa (2012), Hanti-Mansjiskissa 2008 ja Tallinnassa 2004 pidettyihin kongresseihin. Olemme myös edustaneet kveenejä OHCHR Expert Mechanism on the right of Indigenous Peoples -järjestön kokouksissa Genevessä.

KLF osallistuu kaikkiin kuulemisiin, jotka koskevat kveenejä ja kansallisia vähemmistöjä. Se myös laatii varjoraportteja norjalaisiin vähemmistöpolitiikkaa käsitteleviin raportteihin ja osallistuu aktiivisesti näitä aiheita käsittelevään julkiseen keskusteluun.

NORJALAISTAMISPOLITIIKAN MÄÄRITELMÄ

Kveeneihin kohdistunut norjalaistamispolitiikka oli Norjan valtion tietoisesti harjoittamaa politiikkaa, joka suunnattiin Norjan kveenien ja suomalaisten lapsiin, jotta nämä vaihtaisivat kieltään ja etnistä identiteettiään. Vaikka osittain on varmaankin totta, että joidenkin toimijoiden tarkoituksena oli vain opettaa lapsille norjaa, meidän oikeusjärjestelmämme nyt vain toimii siten, että toiminnan tulos ratkaisee sen, miten toimintaa arvioidaan jälkikäteen. Jos esimerkiksi lasta kylvetetään niin kuumassa vedessä, että iho kuoriutuu ja syntyy palovammoja ja pysyviä vammoja, tekijä on siitä vastuussa.

Norjalaistamispolitiikan vaikutusvälineet tai toimintatapa olivat sellaiset, että opettajien, pappien ja muiden virkamiesten tuli ylipuhumalla, painostamalla ja osittain pakottamalla vaikuttaa lapsiin siten, että nämä vaihtoivat perinteiset etniset tunnusmerkkinsä (kielen, musiikin, tavat ja tottumukset) vastaaviin norjalaisiin etnisiin tunnusmerkkeihin.

Norjalaistamispolitiikan käyttövoimana olivat ennen muuta turvallisuuspoliittiset näkökohdat; osittain myös sosiaalidarwinismi ja rasismi.

On laajalle levinnyt väärinymmärrys, että norjalaistamispolitiikka olisi aloitettu, jotta kveenisuomalaiset olisivat oppineet norjaa pärjätäkseen paremmin Norjan yhteiskunnassa. Hallussamme oleva tutkimusaineisto (Friisin etninen kartta vuodelta 1861) osoittaa, että 95 % kveeniperheistä oli omasta aloitteestaan jo vuonna 1861 hankkinut norjan taitoja ennen kuin norjalaistamispolitiikka käynnistettiin. Useissa monietnisissä yhteisöissä eri puolilla maailmaa on todettu, että eri ryhmät omasta aloitteestaan oppivat nopeasti niin paljon toistensa kieltä kuin itse kukin tarvitsee oman ammattinsa tai elinkeinonsa harjoittamiseen. Tämä oli myös tilanne Pohjois-Norjan kveenien ja suomalaisten keskuudessa. Koulunjohtaja Brygfjeld kirjoitti vuonna 1923, että kveenit ovat ”Finmarkun yritteliäintä ja ahkerinta väkeä”.

Niinpä ei olekaan syytä olettaa, että kveenin tai suomen käyttö olisi missään historian vaiheessa ollut esteenä sille, että kveenit tulisivat taloudellisesti toimeen norjalaisyhteiskunnassa. Päin vastoin, kveenit ja suomalaiset pärjäsivät taloudellisesti hyvin, mutta kansallisista turvallisuuspoliittisista syistä heidät piti saada vaihtamaan kieltä ja identiteettiä. Osa kveenien ja suomalaisten paikallisyhteisöjen taloudellisesta menestyksestä perustui sille etulyöntiasemalle, jonka kaksikielisyys antoi kaupankäynnissä kahden maan rajalla. Tämän talouselämän osan norjalaistamispolitiikka katkaisi.

Norjalaistamispolitiikka käynnistettiin suurkäräjien päätöksellä vuonna 1852 eikä sitä ole koskaan virallisesti lopetettu. Vaikka kaikkein räikeimmät norjalaistamistoimet asteittain lakkautettiin sodan jälkeen ja etenkin 1990-luvun jälkeen, monia norjalaistamispolitiikan periaatteita noudatetaan yhä vieläkin.

Norjalaistamispolitiikka oli onnistunutta, norjalaistajien näkökulmasta. Suurin osa kveeninsuomalaisesta väestöstä todellakin vaihtoi kieltä ja identiteettiä. Sen haittapuolena oli kuitenkin, että kveeninsuomalainen kielellinen kulttuuri mureni suurelta osaltaan, ja hävisi Norjan kulttuurimaisemasta.

Siksi ilmiössä ei olekaan epäoikeudenmukaista norjan kielen oppiminen, vaan on kiinnitettävä huomiota siihen, miten se tapahtui ja millaisia seurauksia toimenpiteillä oli. Kveenimaa-yhdistys pyytää, että toimeksiantoon sisällytetään velvoite ottaa lähtökohdaksi tulos: identiteetin vaihtuminen, identiteetin vaihtumiseen liittyvien ongelmien selvittäminen yleisellä tasolla ja sen tutkiminen, miten se vaikutti kveeninsuomalaisiin ryhmänä ja yksilöihin ryhmän sisällä.

”Jos ihmiseltä vie äidinkielen, häneltä viedään itseluottamus, luovuus ja identiteetti, itse elinhermo”, sanoi Georg Sauerwein, Oslossa asunut saksalainen kielitieteilija ja humanisti (1831–1904).

KVEENIEN KÄSITYS HISTORIASTAAN

Kveeninsuomalaisten historia on erilainen kuin se historia, jota norjalaisviranomaiset ja saamelaiskäräjät kertovat kveeneistä ja suomalaisista. Kveeninsuomalaisten historia ja oikeus perustuu siihen, että he ovat Tromsin ja Finmarkun (no. Finnmark) alueiden alkuperäinen väestöryhmä. Alueen koko tunnetun historian aikana Finmarkun väestöstä osa on ollut suomalaisia. Pitäisi riittää, että jo saagojen kirjoittamisen aikaan aluetta kutsuttiin nimellä Finnmark, nimellä, joka selvästi viittaa suomalaisten (finner) ja kveenien esi-isiin. Myöhäiskeskiajalla sjøfinner[1]-nimellä tunnettu ryhmä oli ensisijaisesti suomalaisia. Suomenkielisten tulo Suomen ja Pohjois-Ruotsin alueelta 1700- ja 1800-luvuilla merkitsi vain alkuperäisen suomalaisväestön määrällistä kasvua. Samanaikaisesti Etelä-Norjasta muutti tanskalaisia ja norjalaisia ja Ruotsi-Suomesta saamelaisia, joten etnisten ryhmien (norjalaisten, saamelaisten, kveenien ja norjansuomalaisten) keskinäinen jakauma pysyi kuta kuinkin ennallaan.

[1] *Kääntäjän kommentti*: Tekstissä käytetään *finne*-sanaa mitä ilmeisimmin suomalaisen vastineena, ehkä jopa erotuksena saamelaisista. Suomalaisia, kveenejä ja saamelaisia ei kuitenkaan ole aina erotettu toisistaan. Esimerkiksi tässä mainittua *sjøfinne*-sanaa on arkikielessä yleisesti käytetty tarkoittamaan *merisaamelaisia*, tuoreissa lähteissä todetaan kuitenkin, että synonyymisesti käytetyt nimitykset *sjøfinne*, *sjølapp* ja *sjøsame* ovat saattaneet tarkoittaa ylipäätään merenranta-alueilla asuvaa suomalais-ugrilaista kieltä puhuvaa väestöä. Tekstin intention perusteella olen valinnut tässä käännöksessä *finne*-sanan vastineeksi aina *suomalaisen*, silloinkin, kun se joissain muissa yhteyksissä olisi luontevaa kääntää toisin.

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

Norjan kansallismielisyys ja poliittiset arvot norjalaistamispolitiikan kaudella ovat johtaneet kveeninsuomalaisten historian muunteluun siten, että nämä olisivat vain 300–400 vuotta sitten Norjaan muuttaneita suomalaisia. Tämä historiankirjoituksen muuntelu oli kuitenkin osa norjalaistamispolitiikkaa, jota nyt siis on tarkoitus tutkia. Siksi norjalaistamispolitiikan vuoksi muunneltua historiankirjoitusta ei voida ottaa komission työn lähtökohdaksi.

Jokaiselle kansalle tai etniselle ryhmälle sen oma historia on keskeinen osa identiteettiä, ja se sitoo ryhmän yhteen. Oikeus määritellä oma historiansa on osa vähemmistön oikeuksia. Kveenien historiasta ei voida päättää suurkäräjillä tai saamelaiskäräjillä. Kun saamelaisten poliittiset elimet, kuten saamelaiskäräjät, ryhtyvät määrittelemään naapurivähemmistönsä historiaa, toisin sanoen kveenien ja suomalaisten historiaa, ne loukkaavat vähemmistöjen keskeisiä oikeuksia, nimittäin oikeutta määritellä itsensä, identiteettinsä ja historiansa.

Jotta komissio voisi työskennellä vapaasti ja itsenäisesti yhteiskunnassamme yleisesti vallitsevien demokraattisten edellytysten mukaisesti, ei toimeksiantaja eli suurkäräjät voi määrätä komission jäseniä noudattamaan sellaista historiankäsitystä, joka on ristiriidassa vähemmistön oman käsityksen kanssa. Vähemmistöjen omaa käsitystä historiastaan on kunnioitettava. Kveenien käsitys on, että kveenejä/suomalaisia on aina ollut Finmarkun ja Tromsin alueilla, aikojen alusta lähtien. 1700–1800-lukujen maahanmuutto toi maassa olleisiin merisuomalaisasutuksiin väestönkasvua, mutta kveeninsuomalaisten läsnäolo alueilla, jotka nykyisin tunnetaan Tromsin ja Finmarkun maakuntina on paljon vanhempaa perua kuin mainittu maahanmuutto.

Kveeninsuomalaisen asutuksen historia Finmarkun alueella on vähintään yhtä vanhaa kuin norjalaisten ja saamelaisten. Kveenit/suomalaiset ovat yhtä paljon tai yhtä vähän Norjan alkuperäiskansaa kuin saamelaiset mahdollisesti ovat sitä.

Kveeninsuomalaisen väestön läsnäolo Tromsin ja Finmarkun alueella on seurausta historiallisesta tapahtumaketjusta, jonka alkua ei kukaan tunne. Me hyväksymme luonnollisestikin sen, että Troms ja Finmarkku ovat osa Norjan kuningaskuntaa, mutta me emme hyväksy käsitystä, että saamelaiset olisivat olleet alueella ennen kveenejä/suomalaisia. Tämä käsitys pohjautuu politiikkaan, eikä sitä voida osoittaa todeksi.

Kveenimaa-yhdistys pyytää suurkäräjien puheenjohtajistoa sisällyttämään komission toimeksiantoon maininnan, että komission tulee työssään kunnioittaa ja ottaa lähtökohdaksi kunkin yksittäisen vähemmistön käsitys omasta historiastaan ja kulttuuristaan ja selvittää ne kielteiset seuraukset, joita vähemmistö ja sen jäsenet itse pitävät norjalaistamispolitiikan aiheuttamina. Komission tulee myös selvittää, millaisia toimenpiteitä vähemmistö itse pitää aiheellisina käynnistää jatkossa.

ALKUPERÄINEN KULTTUURI JA KONSTRUOIDUT KVEENI- JA SAAMELAISKULTTUURIT

Kirjailija Odd Mathis Hætta kirjoittaa vuonna 2017 julkaistussa teoksessaan ”Saamelaiset ja saamelaisten suhde nimistöön ja lukuihin”:

> *”Saamelaiset, joilla edelleen on vanhempiensa tai isovanhempiensa myötä hallussaan perustavaa laatua olevia saamelaisia kulttuuripiirteitä, kuten kieli, asuinalue, ovat osittain säilyttäneet tapansa ja perinteensä. Keskusteltaessa lakimuutoksesta (koskien määräyksiä saamelaiskäräjien vaaliluetteloon ottamisesta, kirjoittajan huomautus) tätä äänestäjäryhmää on kuvattu ”essentiaalisiksi saamelaisiksi”. Heillä on saamelaiskäräjien vaalipiirissä varsin pieni vähemmistö verrattuna ”konstruoituihin” saamelaisiin. Nämä*

> *ovat useiden sukupolvien ajan joutuneet norjalaistamisen kohteiksi ja heidän identiteettinsä on sitoutunut saamelaislain määräyksiin siitä, että joku heidän esivanhemmistaan on saattanut ostaa saamea. He eivät kuitenkaan pysty dokumentoimaan sitä. He eivät osa saamea eivätkä erotu myöskään kulttuuripiirteiltään muusta väestöstä. Heillä ei ole erityisiä, olennaisesti saamelaisia kulttuuripiirteitä."*

Odd-Mathis Hætta jakaa tässä saamelaiskulttuurin kahteen päälohkoon: essistentiaaliseen eli alkuperäiseen saamelaiskulttuuriin, joka perustuu perinteisiin etnisiin tunnusmerkkeihin, kuten kieleen, tapoihin ja perinnäistapoihin. Toisaalta uudempi, konstruoitu saamelaiskulttuuri, jotka saamelain määräysten perusteella voivat kutsua itseään saamelaisiksi sillä perusteella, että heidän esivanhempansa ovat puhuneet saamea.

Samoin kveenikulttuuri voidaan jakaa kahteen pääosaan: essistentiaaliseen eli alkuperäiseen kveenikulttuuriin, joka perustuu perinteisiin etnisiin merkkeihin (kieli, musiikki, tavat ja perinteet) ja uuteen kveenikulttuuriin, joka perustuu periytymiseen, saamelain määräyksissä saamelaislaissa kuvattuun kuvioon, eli siihen, että yksi iso-isovanhemmista on voinut puhuna kveenin kieltä. On kehittymässä uuskonstruoitu kveenikulttuuri, jonka kantava elementti on norjan kieli. Tämä kulttuuri keskittyy norjankielisiin kahvitilaisuuksiin ja festivaaleihin, sukututkimuskursseihin, kylän historiaa käsitteleviin esitelmiin ja kulttuurimuistomerkkien suojeluun. Tämä uusi kveenikulttuuri on hyvässä kasvussa. Samalla yhä harvempi kveeniläissuomalainen ylläpitää perinteisiä kveeniläissuomalaisia etnisiä tunnusmerkkejä. Uuskonstruoitu kveenikulttuuri ja vastaavasti konstruoitu saamelaiskulttuuri ovat vakiintumassa norjalaisuuden alakulttuureiksi.

Tämän sinänsä mukavan toiminnan edistämiseksi, monet tällä tavoin itsensä kveeniksi määrittelevät katsovat olevansa oikeutettuja suurkäräjien vuotuiseen määrärahaan kveenikulttuurin/norjansuomalaisen kulttuurin ylläpitämiseksi sillä perusteella, että heidän esivanhempansa ovat puhuneet kveenin kieltä. Samanaikaisesti muut norjalaiset harjoittavat samankaltaista kulttuuritoimintaa järjestäen festivaaleja, kahvitilaisuuksia ja sukututkimuskursseja ilman tukea, jonka suurkäräjät on osoittanut kveenien ja norjansuomalaisten kulttuurin ylläpitämiseen. Valtaväestöä ei voida moittia siitä, että heidän mielestään on väärin, että norjankielistä toimintaa tuetaan erityisavustuksin sillä perusteella, että joku osallistujien esivanhemmista on puhunut kveenin tai saamen kieltä.

Konstruoidut saamelaiset tai kveenit eivät kanna kulttuuriperintöä, jonka vaalimisesta he tuntisivat voimakasta henkilökohtaista vastuuta. He eivät poikkea kielellisesti tai kulttuurisesti muusta Norjan väestöstä. He ovat Norjan kansalaisia, täysin integroituneita yhteiskuntaan, jossa asuvat ja heillä on kaikki samat edut ja velvollisuudet kuin kaikilla muillakin Norjan kansalaisilla. Samat henkilöt – konstruoidut saamelaiset ja kveenit – ovat kuitenkin yliedustettuina jaettaessa tukea kieli- ja kulttuuriperinnön, eli etnisten tunnusmerkkien ylläpitämiseksi. Viittaamalla siihen, että heillä on isoisoäiti tai isoisoisä, joka puoli vuosisataa sitten puhui kveeniä, he siis saavat käyttöönsä taloudellisia resursseja, jotka on tarkoitettu kielen ja kulttuurin elvyttämiseen, ja joita käytetään eri tarkoitukseen kuin niiden antaja, suurkäräjät, oli ne alun perin tarkoittanut. Nämä eivät myöskään pidä välttämättömänä osallistua kaksikielisyyden ja vähemmistön etnisen identiteetin ylläpitämiseen, mikä on varojen varsinainen tarkoitus.

Norjassa on tukea sille mielipiteelle, että vähemmistökulttuurien tukeminen on valtion vastuu. Mutta kun varoja jaetaan vain isoisovanhempien kielen eikä nyky-yhteiskunnassa toimimisen perusteella, norjalaisten myönteinen asennoituminen murenee asteittain. Häviäjiksi jäävät alkuperäiset, ytimeltään saamelaisten ja kveenien kielikulttuurit. Ne kveenit ja norjansuomalaiset, joilla on halua käyttää aikaa ja voimia kielikulttuurin ylläpitämiseen, ovat jo

jääneet auttamattomasti vähemmistöön, niine seuraamuksineen, mitä sillä on painopistealueiden valinnoissa ja varojen jakamisessa. Suurin osa niistä varoista, jotka on tarkoitettu vähemmistökielten ja -kulttuurin ylläpitämiseen, käytetään tosiasiallisesti norjankielisiin tarkoituksiin ja mahdollistamaan eriarvoisuutta sellaisten norjalaisten kesken, joilla on vähintään yksi saamea tai kveeniä puhunut esivanhempi ja niiden, joilla sellaisia ei ole. Viranomaiset tukevat siis vahvimmin sitä vähemmistön osaa, joka on siirtynyt norjalaiskulttuurin ja norjan kieleen. Tätä on pidettävä norjalaistamispolitiikan jatkamisena, ja tähän norjalaistamispolitiikkaa tarkastelevan komission on ehdottomasti kiinnitettävä huomiota.

MAATALOUS–METSÄTALOUS–PORONHOITO

Tromsin ja Finmarkun asutuksen ja elinkeinoelämän perusta ovat alueen luonnonvarat. Väestöryhmien välisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen edellyttää, että luonnonvarainhallinta on etnisesti neutraalia. Nykyisin voimassa oleva laki Finmarkun luonnonvarainhallinnosta (Finnmarksloven) ei ole etnisesti puolueeton. Siinä säädetään, että yksi ryhmistä, saamelaiset, saavat erioikeuden olla edustettuina hallituksessa[2]. Kveenimaa-yhdistys pyytää, että komission toimeksiantoon sisällytetään kyseisen lain tarkistaminen ja arviointi. Näkemyksemme on, että siitä tulee tehdä etnisesti neutraali, ennen kuin tasa-arvo ja yhdenvertaisuus voivat toteutua. Toivomme, että Norjan vuoristo- ja tunturialueita koskeva laki (Fjelloven) saatetaan kokonaisuudessaan voimaan meidän alueillamme, ilman, että saamelaiskäräjillä olisi oikeutta vastustaa asiaa. Tunturialueiden ja muiden luonnonvaraisten alueiden resurssit on otettava käyttöön tavalla, joka hyödyttää kaikkia kyseisten kylien/kuntien asukkaita, ilman, että yhdelle etniselle ryhmälle, saamelaisille, annettaisiin erityisiä oikeuksia.

Vuoteen 1867 saakka Tromsissa ja Finmarkussa sijaitsevaa valtion maata voitiin periaatteessa myydä vapaasti maatalousmaiksi. Viranomaiset halusivat kehittää alueen maataloutta. Suomen ja Ruotsin Lapin maanviljelijät olivat jo 1600-luvulla kehittäneet alueelle soveltuvaa teknologiaa ja tunturiseuduilla ja Pohjois-Kalottialueella viljelykelpoisia viljalajeja. He vakiinnuttivat maataloutensa, mannermaisen maatalouden, Tromsin ja Finmarkun suuriin jokilaaksoihin jo 1700-luvun alussa. Kveenit/suomalaiset olivat maatalouden pioneereja tällä alueella. Norjalaistamispolitiikan aikana syntyi ajatus siitä, että norjalaistamista voitiin edistää maanmyyntipolitiikalla. Vuodesta 1867 lähtien on laadittu joukko asetuksia, joilla kveenien osuutta maataloudessa pienennettiin. Ne huipentuivat vuonna 1902 annettuun ohjesääntöön Finmarkun maiden myynnistä (joka koski myös Tromsin maakuntaa). Siinä oli seuraava muotoilu:

> *”Myynti on sallittu vain Norjan kansalaisille ja siinä erityisessä tarkoituksessa, että edistetään alueen asuttamista, viljelyä ja muuta käyttöä sellaisen soveltuvan väestön voimin, joka puhuu, lukee ja kirjoittaa norjan kieltä ja käyttää sitä päivittäin.”*

Tämä ohjesääntö oli voimassa vuoteen 1965, mutta sitä ei noudatettu yhtä tarkoin kaikilla alueilla.

Suuri osa Tromsin luonnonvaraisista alueista on rekisteröimätöntä valtion maata. Näitä maita myytiin vuoteen 1867 maanviljelijöille – joista suurin osa oli suomea tai kveeniä puhuvia.

[2] *Suom. huom.: Sana hallitus on tässä norjan styret-sanan käännös. Styret tarkoittaa yrityksen, yhdistyksen tai muun organisaation hallitusta, johtoryhmää tai johtoa. Tässä hallitus viitannee Finmarkun maakunnan alueen maita hallinnoivan Finnmarkseiendommen-nimisen elimen hallitukseen. Finnmarkseiendommen edustaa alueen asukkaita ja hallinnoi maita näiden nimissä. Lähde: https://www.fefo.no/*

Vuodesta 1867 alkaen otettiin kuitenkin huomioon, että suomenkielisten maanviljelijöiden osuutta oli vähennettävä. Lisäksi valtio 1800-lopulla ”osti” suuria alueita rekisteröityjä maita, joita valtion metsäyhtiö Statskog nykyisin hallinnoi. Näyttäisi siltä, että ”ostot” tehtiin lähinnä kveenimaanviljelijöiltä. Meidän tietääksemme näiden ”ostojen” motiiveja tai niihin liittyviä vallitsevia olosuhteita ei ole tutkittu, mutta niillä kveenien kyläyhteisöillä, joita ”ostot” koskivat, on edelleen se käsitys, että Statskogin heidän kylissään harjoittama valvonta ja heidän kyliensä luonnonvaraisten alueiden käyttö on ollut esteenä maa- ja metsätalouden kehittämiselle – ja mahdollisesti myös muille elinkeinoille.

Kveenimaa-yhdistys pyytää, että toimeksiantoon sisällytetään näiden hankintojen tutkiminen, jotta selvitettäisiin, olivatko ne osa norjalaistamispolitiikkaa ja millaisia seurauksia valtion luonnonvaraisten maa-alueiden ostoilla oli kveenien maataloudelle kyseisillä alueilla tai kyseisissä kylissä. Tulisi myös tutkia, oliko kyseisille kylille kielteistä merkitystä sillä, että kieltäytyi maan myymisestä[3] maanviljelyksen laajentamiseksi maatalouden rationalisoinnin aikakaudella 1950- ja 1960-luvuilla. Sovintotoimenpiteisiin tulee ehdottomasti sisällyttää se, että näiden alueiden maanviljelijät saavat uudelleen käyttöönsä nämä luonnonvaraiset alueet, joita nykyisin hallinnoi Statskog.

Poronhoito on perinteinen kveeniläissuomalainen elinkeino. Osana norjalaistamispolitiikkaa kveenit ja suomalaiset kuitenkin vähitellen syrjäytettiin tämän elinkeinon harjoittajina ja poronhoito määriteltiin lainsäädännössä yhä enemmän saamelaisten elinkeinoksi. Pitkälle 1900-luvulle saakka oli melko tavallista, että kveenien ja suomalaisten tiloilla Norjassa oli poroja. Nykyisin näin ei ole. Vaikka luonnonvaraiset alueet ovat yhteisiä, laiduntamisoikeus yhteisillä alueilla on yhteinen ja kveeniläissuomalaisilla maanviljelijöillä on oikeus päästää eläimensä laiduntamaan yhteisellä laidunalueella, heillä ei käytännössä kuitenkaan ole oikeutta päästää poroja laiduntamaan yhteisön yhteisellä alueella. Lupa koskee vain lampaita, vuohia, hevosia ja nautakarjaa. Kveenimaan-yhdistys pyytää, että toimeksiantoon sisällytetään poronhoitolain tarkistaminen. Onko tasa-arvoista ja yhdenvertaista kohtelua, että oikeuden kotieläinten pitämiseen, tässä tapauksessa porojen pitämiseen, tulisi perustua etniseen taustaan? Tässä yhteydessä viittaamme siihen, että Suomessa on yleinen oikeus pitää poroja. Siellä nähdään yhä useammin, että maanviljelijät pitävät poroja pihoillaan. Talvella niitä ruokitaan heinällä, jota on kerätty porojen pääluvun perusteella, rehulla ja pelleteillä. Kesällä porot päästetään kesälaitumille tunturiin, mistä ne haetaan alas syksyllä, lähes samalla tavoin kuin Norjassa toimitaan lampaiden kanssa. Porojen pitäminen kotieläiminä tiloilla muiden kotieläinten tavoin on vanha perinne kveenien ja suomalaisten keskuudessa. Sovintotoimenpiteiden tulee sisältää myös sellaisia toimenpiteitä, joilla poronhoito irrotetaan nykyisestä etnisestä kytköksestään niin, että myös kveenit, suomalaiset ja norjalaiset saavat luvan poronhoitoon.

KOULU JA PÄIVÄKODIT

Vuoteen 1936 asti sekä kveenien että saamelaisten lapset saivat lukuopetusta omalla kielellään uskonnontunneilla. Noin 3500 kveeniä ja norjansuomalaista ja vastaavat määrä saamelaisia oli vuoteen 1936 mennessä oppinut lukemaan ja kirjoittamaan omaa kieltään tämän järjestelmän kautta. Suurkäräjät poisti tämän mahdollisuuden kveenin- ja suomenkielisiltä lapsilta 7. heinäkuuta

[3] *Suom. huom.: Todennäköisesti myymisellä tarkoitetaan tässä käyttöoikeuksien luovuttamista vastiketta vastaan, sillä edelleen on kyse rekisteröimättömistä eli yhteiskäyttömaista, joiden ei katsottu varsinaisesti kuuluvan mihinkään rekisteröityyn tilaan.*

1936. Tästä lähtien uskonnonopetuksessa sallittiin norjan lisäksi vain saame. Norjalaisissa kouluissa alettiin vuonna 1936 soveltaa etnistä syrjintää, mitä jatkettiin sodan jälkeen. Saamenkielistä koulua ja julkisia toimenpiteitä saamen kielen tukemiseksi parannettiin vähitellen. Vuonna 1946 perustettiin saamelainen koulukomitea, vuonan 1951 Saamelainen kansanopisto ja 1959 saamenkielistä apukielenopetusta laajennettiin varsinaiseen saamen opetukseen peruskoulussa. Seuraavina vuosina annettiin oikeus saamekieliseen päiväkotiin ja lopulta annettiin oikeus kokonaan saamenkieliseen opetukseen peruskoulussa. Käynnistettiin saamelaista tutkimusta ja saamelainen korkeakoulu. Radiolähetyksiä laajennettiin saameradioon sekä radio- että tv-lähetyksineen.

Suomen osalta ei rakennettu vastaavaa tukikoneistoa sodan jälkeisinä vuosina. 1950- ja 1960-luvuilla kaikki aloitteet omalla kielellä annetun opetuksen aloittamiseksi kveenin- ja suomenkielisille lapsille torjuttiin. Vasta 1970-luvulla mahdollistettiin suomi valinnaisena aineena lukiotasolla ja aloitettiin viiden minuutin suomenkieliset lähetykset yleisradioyhtiö NRK:ssa. Vuonna 1991 käynnistettiin kokeilu, jossa suomi oli peruskoulussa mahdollista valita rinnakkaiskieleksi[4], jonka opetusta olisi enintään 3 tuntia viikossa. Kokeilu muutettiin pysyväksi järjestelmäksi vuonna 1997 säädetyllä lailla. Kveeniä ja suomea suojaavat toimenpiteet ovat 1990-luvun jälkeen hälvenneet kouluissa. Koululaki ei edelleenkään salli kveenin tai suomen kielen laajempaa opetusta. Varhaiskasvatuslaki ei mahdollista kveenin tai suomenkielisten päiväkotien perustamista. Päiväkodeissa kveeni ja suomi ovat käytännöllisesti katsoen yhä poissuljettuja.

Kveenimaa-yhdistys pyytää, että komission toimeksiantoon sisällytetään kveeni- ja suomalaislasten ja saamelaislasten nykyisin tapahtuvan eriarvoisen kohtelun tutkimista koulussa ja varhaiskasvatuksessa ja sen arvioimista, onko kyseessä norjalaistamispolitiikan jatko.

Suurkäräjät teki vuonna 1984 seuraavan päätöksen:

> *Enemmistö, oikeistopuolue Høyren, kristillisen kansanpuolueen ja keskustapuolueen jäsenet, pitävät toivottavana, että kveeniväestö saisi opetusta äidinkielessään – ja mikäli mahdollista äidinkielellään [eri oppiaineissa].*
>
> *Enemmistö pyytää ministeriötä arvioimaan tätä ja laatimaan esityksen asiasta.*
>
> *Valiokunnan vähemmistö, työväenpuolueen edustajat katsovat, että on mahdollistettava kveeniväestön mahdollisuus saada opetusta sekä äidinkielessään että äidinkielellään. Vähemmistö pyytää ministeriötä esittämään arvionsa siitä, millä keinoin ja miten nopeasti tähän voitaisiin päästä. (Suurkäräjien esitys nr 84–1984-85:5).*

Huolimatta siitä, että koko suurkäräjät tuolloin asettui arvioinnin ja esityksen kannalle, niitä ei koskaan tehty. Vaikuttaa siltä, että hallinto (ministeriö) tässä tapauksessa sivuutti suurkäräjien päätöksen. Pyydämme, että komission toimeksiantoon sisällytetään sen seikan arviointi, onko hallinnolla (ministeriöllä) ollut sellaisia asenteita kveenin ja suomen kieltä kohtaan, jotka ovat johtaneet kveenien ja suomalaisten hyväksi tehtävien toimenpiteiden sivuuttamiseen.

KOMISSION KOKOONPANO

---

[4] Suom. huom.: rinnakkaiskieli on tässä norjan sanan sidemål vastine. Sidemål on toinen norjan variantti, jota kaikkien norjalaisten on koulussa opiskeltava. Pohjoisessa ja koko maassa yleisimmin käytetty norjan variantti eli äidinkieli on kirjanorja, bokmål, jolloin rinnakkaisena varianttina opiskellaan uusnorjaa, nynorsk. Joillekin vähemmistöille on annettu oikeus valita oma äidinkielensä kyseisen rinnakkaisvariantin sijaan.

Epävirallinen käännös

Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

Suurkäräjien valvonta- ja valtiosääntövaliokunnan esityksessä 493 S (2016–2017) valiokunnan enemmistö ilmaisee, että ”komission kokoonpanosta tulee päättää läheisessä yhteistyössä saamelaiskäräjien ja kveenien ja norjansuomalaisten järjestöjen kanssa”. Tätä tuskin voidaan tulkita muuten kuin siten, että Kveenimaa-yhdistyksellä, joka on valtakunnallinen kveenien ja suomalaisten järjestö Norjassa, on suurkäräjien määräämä oikeus osallistua ”läheisessä yhteistyössä” osallistua komission kokoonpanosta päättämiseen. Suurkäräjien enemmistön muotoilu noudattelee tässä tapauksessa hyviä demokraattisia perinteitä ja vähemmistön oikeuksia koskevia kansainvälisiä sopimuksia.

Suurkäräjien puheenjohtajiston kirjelmässä saamelaiskäräjille ja kveenien ja norjansuomalaisten järjestöille (päivätty 17.11.2017) sanotaan, että ”lähtökohtaisesti suurkäräjien nimittämään tutkintakomissioon tulee kuulua henkilöitä, joilla on tarvittavaa asiantuntijuutta ja riippumattomuutta, vrt suurkäräjien työjärjestys S 19, 4 mom.”

Ilmaisut ”tarvittava asiantuntijuus” ja ”riippumattomuus” edellyttävät perusteellista läpikäyntiä ennen kuin komission jäsenet voidaan nimittää, sillä tässä tapauksessa etninen osaaminen on osa tarvittavaa asiantuntijuutta. Kveeniläissuomalaisella etnisellä osaamisella me tarkoitamme tässä tapauksessa sitä, että kyseisen henkilön tulee tuntea kveeniläissuomalaiset etniset tunnusmerkit kuten kielen, musiikin, tavat ja perinteet ja käyttää niitä päivittäin luontevana ja integroituneena osana arkeaan. Kaksikielisyysosaaminen liittyy myös läheisesti etniseen osaamiseen.

Edelleen on itsestään selvää, että ”tarvittavaan asiantuntijuuteen” kuuluu myös se, että jäsenillä tulee olla todellista alan osaamista, joko muodollisen koulutuksen kautta hankittua tai järjestö- ja työelämäkokemuksen kautta saatua. Komission jäseniä nimitettäessä on näin ollen arvioitava sekä koulutuksen tai kokemuksen kautta hankittua osaamista että etnistä osaamista. Kveenimaa-yhdistys ei voi hyväksyä komissiota, joka koostuu vain henkilöistä, jotka hallitsevat norjalaiset etniset tunnusmerkit. Me vaadimme, että komissioon kuuluu yksi tai useampia jäseniä, jotka ovat etniseltä taustaltaan kveeniläissuomalaisia siten, että he hallitsevat kveeniläissuomalaiset etniset tunnusmerkit ja itse tunnustavat kveeniläissuomalaista etnistä identiteettiä. Tähän vaatimuksen sisältyy se seikka, että nimityksen yhteydessä komission etnisestä kokoonpanosta on keskusteltava ja se on selvitettävä. Koska tämän komission tehtävänä on käsitellä kolmen etnisen ryhmän suhdetta, syntyy väistämättä – komission nimittämisen jälkeen ja sen työtä arvioitaessa – keskustelua etnisestä kokoonpanosta ja kokoonpanoon liittyvää spekulointia, miten ja miksi.

Myöskään puheenjohtajiston kirjelmässä (17.12.2017) esittämää riippumattomuuden vaatimusta ei voida täyttää keskustelematta ja kartoittamatta asiaa etukäteen. Hallintolain toisen luvun esteellisyyspykälä on laadittu siten, että tässä asiassa on aina mahdollista kyseenalaistaa kaikkien niiden riippumattomuus, joille palkan maksaa Norjan valtio. Tämä koskee myös tutkijoita ja norjalaisten korkeakoulujen ja yliopistojen työntekijöitä, sillä heidän palkkansa rahoitus tulee valtiolta. Heidän tulevaisuutensa ja päivittäinen ansionsa on riippuvainen siitä, että valtio myöntää yliopistoille varoja. He ovat palkansaajia yrityksessä (valtio), joka on osapuolena asiassa. Tämä koskee myös Norjan ihmisoikeusinstituutin (NIM) ja Gáldun tutkijoita ja asiantuntijoita. Siksi emme tue sitä, että nämä kaksi laitosta, jotka 1.1.2017 alkaen ovat yhdistyneet yhdeksi laitokseksi saisivat keskeisen sijan komission työssä, eivät sihteeristönä eivätkä työn ehtojen laatijana.

Samoin on katsottava, että riippumattomuus on vaarantunut, jos henkilöön ollut johtavassa asemassa instituutiossa, joissa saamelaisille on annettu etuoikeuksia samalla kun kveenejä ja suomalaisia on syrjitty. Norjalaispoliitikot, jotka koko sotienjälkeisen ajan ovat säätäneet lakeja ja asetuksia ja laatineet komiteanmietintöjä sekä myöntäneet runsaasti varoja saamelaistoimintaan, joka johti kveenien ja suomalaisten syrjinnän pahenemiseen, ei voitane myöskään katsoa täysin säilyttäneen riippumattomuuttaan. On ennakoitavissa, että nykytilanteessa melko nopeasti nousisi

esiin kysymys siitä, ovatko he peittelemässä osallisuuttaan tehtyihin, pitkään jatkuneisiin vääryyksiin ja vastuutaan niistä. He ovat nimittäin osallistuneet vääryyksiin reagoimatta niihin silloin, kun he olivat asemassa, jossa niin olisi voinut tehdä.

On paikallaan tunnustaa, mitä pikemmin, sen parempi, että on lähes mahdotonta löytää yhtään henkilöä tästä maasta, joka ei olisi osallinen tavalla, jonka voidaan katsoa heikentäneen tämän riippumattomuutta. Katsomme, että olisi itsensä pettämistä kuvitella, että tällaisia neutraaleja henkilöitä olisi, niin kauan kuin valtion kaikilla asukkailla on etninen tausta, ja etnisyydellä on merkitystä tässä asiassa. Ainoa ratkaisu, jonka Kveenimaa-yhdistys voi nähdä, on, että tämä seikka tunnustetaan ja että eri ryhmät nimittävät komissioon jäsenet. Ryhmiä edustaisivat niiden poliittiset instituutiot tai organisaatiot. Kun komissio on perustettu, sen jäsenten tulee voida työskennellä itsenäisesti, ilman, että nimittäneet organisaatiot saisivat ohjata tai vaikuttaa komission työhön tai sen tekemiin päätöksiin. Jos komission jäsenet edustavat niitä kolmea etnistä ryhmää, joita norjalaistamispolitiikka jollakin tavoin koskettaa tai johon se on kohdistunut, ja antamalla näiden tehdä yhteistyötä, voimme saada aikaan yhteistyötä, joka voi luoda foorumin historian ja tapahtumaketjujen yhteiselle ymmärrykselle sekä pohjan tulevalle yhteistyölle ja sovinnolle.

Kveenimaa-yhdistys ehdottaa yhdeksänjäsenisen komission perustamista, ja että kveenien/norjansuomalaisten organisaatiot ehdottavat siihen kolmea jäsentä ja näille henkilökohtaisia varajäseniä, saamelaiskäräjät ehdottaa kolmea jäsentä ja näille henkilökohtaisia varajäseniä ja suurkäräjät ehdottaa kolmea jäsentä ja näille henkilökohtaisia varajäseniä, eli yhteensä yhdeksää jäsentä.

Kveenimaa-yhdistyksen tahto on, että komission kokoonpano olisi sellainen, että mahdollisimman monet vähemmistöpoliittiset näkökohdat tulisivat esille. On suotavaa, että ehdokkailla on selkeät vähemmistöpoliittiset kannat mieluummin kuin että heidän näkemyksistään ei olisi varmuutta. Vrt. suurkäräjien valiokunnat, jotka koostuvat eri puolueiden edustajista: näin saadaan poliittista laaja-alaisuutta valiokuntien näkemyksiin. Jos komissioon valittaisiin nk. ”neutraaleja”, joilla on yhtenevät vähemmistöpoliittiset kannat, voitaisiin kylläkin helposti saada aikaiseksi yksimielinen raportti, mutta sen laaja-alaisuus voisi kärsiä. On myös helpompaa kyseenalaistaa komission esteettömyys, jos sen kaikilla jäsenillä on yhtenevä perusnäkemys vähemmistöpolitiikasta. Tällainen ”neutraaleista” koostuva komissio ei koskaan voi olla myöhemmän yhteistyön ja sovinnon perusta.

Ei näyttäisi sopivalta, jos Norjan suurkäräjät nimittää itseään neutraaliksi ja puolueettomaksi kutsuvan komission, mutta joka seuraavassa vaiheessa joutuu Euroopan neuvostolle ja Haagin ihmisoikeustuomioistuimelle meneviin raportteihin sillä perusteella, että nimitettyjen jäsenten riippumattomuus on kyseenalainen ja joiden voidaan epäillä toimivan puolueellisesti, omaksi edukseen.

Kveenimaa-yhdistys katsoo, että komission tulee saada työskennellä vapaasti ja riippumattomasti nimittämisensä jälkeen. Jäsenten tulee olla itsenäisiä suhteessa heitä ehdottaneisiin taustaorganisaatioihin. Komission tulee voida vapaasti päättää, keitä he konsultoivat, ja keitä he kokoavat mahdolliseen viiteryhmään. Ei olisi oikein valita viiteryhmää ennalta. Suurkäräjien esityksessä ei myöskään mainita viiteryhmää.

KOMISSION SIHTEERISTÖ

Samoin kuin suurvallat ovat osaltaan ajaneet Lähi-Idässä kaksi kansaa, arabit ja juutalaiset, toisiaan vastaan, Norjan viranomaiset ovat toisen maailmansodan jälkeen eriarvoiseen kohteluun perustuvalla politiikallaan luoneet vastakkainasettelua kahden kansan, kveenisuomalaisten ja

saamelaisten välille. Perustelemalla poliittista eriarvoista kohtelua sillä, että toinen ryhmä olisi alkuperäiskansa ja toinen vähemmistö, on jo sinänsä luotu tilanne, jossa hyvin nopeasti syntyy epäilys siitä, ovatko saamelaiset instituutiot riittävän riippumattomia voidakseen johtaa kveenien asiaa ajavia toimenpiteitä. Kveenimaa-yhdistys ei hyväksy sitä, että väestö jaetaan alkuperäiskansaan ja vähemmistöihin. Pidämme sitä rasistisena. Norjan alkuperäisväestöpolitiikka on todellisuudessa rotupolitiikan ilmentymä. Katsomme, että komission lähtökohtana tulee olla tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Selvityksen lähtökohtana tulee olla, että sekä saamelaisia että kveenejä ja norjansuomalaisia kohdellaan vähemmistönäkökulmasta.

Kveenimaa-yhdistys ei luota Norjan ihmisoikeusinstituuttiin (NIM) komission sihteeristönä ja pyytää, että ehdotusta sihteeriksi vielä harkittaisiin. Ensinnäkin NIM:llä on varsin vähän kokemusta kveenikysymyksistä. Toiseksi Gáldu yhdistettiin/liitettiin NIM:iin 1.1.2017 alkaen, ja siksi sitä on pitkälti pidettävä saamelaisena laitoksena. Lisäksi saamelaiskäräjät ovat edustettuna Gáldun/NIM:n hallituksessa. Koska Norjan politiikka ja hallinnolliset käytänteet ovat jo luoneet eturistiriidan saamelaisryhmän ja kveenien/suomalaisten välille, on NIM:ä/Gáldua pidettävä tässä yhteydessä esteellisinä.

Kveenimaa-yhdistys katsoo, että komission sihteeristön tulee olla neutraali. Ehdotamme, että komissiolle perustetaan sihteeristö, jota komissio itse johtaa. Ei ole norjalaisen oikeuskäsityksen mukaista, että saamelaiskäräjät ja suurkäräjät kontrolloisivat sihteeristöä, jonka tarkoitus on tutkia niitä molempia.

VÄHEMMISTÖPOLITIIKAN ETNINEN TULOKULMA

Wikipedia kuvaa ahdistelua seuraavasti: ”Norjassa juridisissa yhteyksissä ahdistelu on määritelty ’teoiksi, sivuuttamisiksi tai lausutuiksi ilmauksiksi, jotka ovat tai joiden on tarkoitus olla loukkaavia, pelottavia, vihamielisiä, halventavia tai nöyryyttäviä’ ja jotka on kielletty silloin, kun syynä on ’etninen tausta, kansalaisuus tai alkuperä, ihonväri, kieli, uskonto tai elämänkatsomus’. (syrjintälaki).”

Maan vaihtuvat hallitukset ovat säätäneet uusia lakeja ja tehneet lakimuutoksia, joiden etninen tulokulma merkitsee ei-saamelaisen väestön syrjintää, määritelmällisesti ahdistelua:

Näitä ovat: Laki saamelaiskäräjistä ja saamelaisten oikeudellisesta asemasta, Laki Finmarkun luonnonvarainhallinnosta (Finnmarksloven), Laki asiainkäsittelystä ja konstultoinnista sopimusmenettelyissä, Julkisuuslaki 19 §, Maankäyttö- ja rakennuslaki, Poronhoitolaki, Laki luonnon monimuotoisuudesta, Kulttuurimuistolaki, Laki elinkeinonharjoittamisesta ja mineraalivarojen hyödyntämisestä, Kalastus- ja pyyntioikeuslaki, Laki Tenojoen vesistön kalastusoikeuksista, Laki yleishyödyllisistä radiolähetyksistä ja audiovisuaalisista tilauspalveluista, Lohenkalastus- ja sisävesikalastuslaki yms. Näiden lakien lisäksi on saamelaisten etnisyyteen liittyviä asetuksia.

Me otamme tässä erityisesti esille Lain Finmarkun luonnonvarainhallinnosta (Finnmarksloven) ja kuulemismenettelyä koskevan lain, jotka eivät ole etnisesti neutraaleja, vaan rodullisesti syrjiviä suhteessa muihin Finmarkun etnisiin ryhmiin. Kaikilla tulee olla yhtäläinen mahdollisuus vaikuttamiseen. Finmarkun maanhallintoelimen (Finnmarkseiendommen) antaa saamelaisten äänioikeutettujen luetteloon kuuluville kaksinkertaisen äänioikeuden.

Kuulemissopimus on rodullisesti syrjivä. Se antaa etniselle ryhmälle, vähemmistölle, etuoikeuden. Jos kuulemissopimus on tarkoitettu vähemmistöjen neuvonpidon välineeksi, kuten

joissakin maissa vähemmistöjä koskevien toimenpiteiden osalta on tehty, tulee vastaava neuvonpitomahdollisuus antaa toisellekin vähemmistölle, kveeniläissuomalaisille. Tällaisilla kuulemisfoorumeilla ei voida konsultoida asioista, jotka koskevat muita henkilöitä kuin vähemmistön edustajia, mutta kyseinen kuulemissopimus kattaa myös ei-saamelaisia vähemmistöjä ja valtaväestöä koskettavia poliittisia asiakokonaisuuksia, kuten elinkeinonharjoittamista, josta me kaikki olemme riippuvaisia. Muissa maissa vastaava sopimus koskee vain vähemmistöjen kieliin ja kulttuuriin liittyviä toimenpiteitä.

Ne, jotka äänestävät sekä saamelaiskäräjävaaleissa että maakuntavaaleissa, saavat näin ollen kaksinkertaisen äänivallan. Se en ”yksi henkilö – yksi ääni” -periaatteen vastaista.

Tiivistelmä:

Kveeninsuomalaista vähemmistöä syrjitään suhteessa saamelaisvähemmistöön ja ei-saamelaisia organisaatioita syrjitään suhteessa saamelaisorganisaatioihin, kuten osoitamme tässä lausunnossa. Valtaväestöä syrjitään suhteessa saamelaisiin. Pysyvillä asuinpaikoilla asuvia saamelaisia syrjitään suhteessa poronhoitoa harjoittaviin saamelaisiin. Saamelaiskäräjien toiminta-alueen naapurikuntien asukkaita ja elinkeinoja syrjitään suhteessa toiminta-alueen asukkaisiin ja elinkeinoihin. Kunnanvaltuustoja ja maakunnanvaltuustoja syrjitään suhteessa saamelaiskäräjiin.

Komission tulee siksi selvittää, rikkooko kuulemismenettely YK:n yleissopimusta kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamiseksi.

PROSESSIN ETNINEN TULOKULMA

Suurkäräjien valmistellessa kansanedustajien Kirsti Bergstøn ja Torgeir Knag Fylkenesin esitystä 493 S (2016–2017) norjalaistamispolitiikkaa ja Norjan saamelaisia ja kveenejä kohtaan harjoitettua epäoikeudenmukaista kohtelua tutkivasta komissiosta, ilmeni eriskummallinen etninen tulokulma. Suurkäräjien valvonta- ja valtiosääntövaliokunta, puheenjohtajansa Martin Kolbergin edustamana, kirjoitti 3.5.2017 päivätyssä kirjeessään saamelaiskäräjille, saamelaiskäräjäneuvoksen Inger Eline Eriksenin edustamana, että eehdotuksesta tulisi järjestää kuuleminen. Kirjeessä saamelaiskäräjille annettiin tehtäväksi tiedottaa asiasta asianomaisille tahoille.

Näin yhden vähemmistön elimelle, saamelaiskäräjille, annettiin tehtäväksi arvioida, mitkä kveenien ja norjansuomalaisten toimijat/tahot, ovat niitä ”asianomaisia”, joille tiedotettaisiin asiasta. Seurauksena oli, että kveeni- ja norjansuomalaistoimijoista tieto meni vain Ruijan kveeniliitolle. Mikäli käytännöksi muodostuu, että suurkäräjät antaa saamelaiskäräjille kveenien ja norjansuomalaisten holhoojan aseman, kveeni- ja norjansuomalaisvähemmistön oikeuksia loukataan uudella tavalla.

Sen lisäksi, että saamelaiskäräjillä on mahdollisuus käyttää julkisia varoja palkatakseen konsultteja, jotka voivat toimia saamelaisintressien puolestapuhujina, kun taas kveeniläissuomalaisten tahojen on tyytyminen esittämään sitä, mitä luottamushenkilöt mahdollisesti vapaa-ajallaan saavat kirjoitetuksi. Tämä yhdistelmä, jossa toiselle vähemmistölle annetaan varoja oman asiansa ajamiseen, kun taas toiselle ei, yhdistyneenä siihen, että toinen vähemmistö eli saamelaiset saavat tiedon suoraan suurkäräjiltä, kun taas toinen ei, johti siihen, että suurkäräjien kuulemisessa 15. toukokuuta 2017 saamelaisten poliittiset elimet pystyivät esiintymään 48 puolestapuhujan joukolla – kaikki viranomaisten rahoittamina, kun taas oman rahoituksensa varaan jääneillä kveeneillä/norjansuomalaisilla oli vain neljä (4) edustajaa kyseissä kuulemistilaisuudessa.

Puheenjohtajisto ilmoittaa 6. maaliskuuta 2018 päivätyssä kirjeessään, että 27. helmikuuta pidettiin kokous, johon osallistuivat puheenjohtajisto ja saamelaiskäräjien puheenjohtaja Keskitalo,

saamelaiskäräjien edustaja Olsen ja vanhempi erityisasiantuntija Larsen. Kokouksen aiheena oli komission toimeksianto ja jatkotoimien eteneminen valmisteltaessa komission toimeksianto- ja kokoonpanoehdotusta. Myös tästä syntyy vaikutelma, että on oletus ja ehkä myös käytäntö, että saamelaisten edut tarvitsevat erityiskohtelua.

Saamelaisten ja kveenien eriarvoisen kohtelun käytännöt näyttävät olevan syvään juurtuneita. Jopa tämän komission perustamistyön yhteydessä nähdään, miten myös suurkäräjien työssä priorisoidaan saamelaisia suhteessa kveeneihin. Tämä voidaan helposti liittää siihen tosiasiaan, että kveenin kieli – joka vielä viisikymmentä vuotta sitten oli yhtä vahva kuin pohjoissaame – nykyisin on lähes hävinnyt, kun taas pohjoissaamen tilanne on oikeastaan kohtalaisen hyvä.

KVEENIMAA-YHDISTYKSEN ALOITE SUURKÄRÄJIEN PUHEENJOHTAJISTON KANSSA PIDETTÄVÄÄN KOKOUKSEEN 15. JOULUKUUTA 2017

Katsomme perustelluksi liittää tähän lausuntoon aloitteemme suurkäräjien puheenjohtajiston kanssa pidettyyn kokoukseen laatimamme aloite. Kutsuta aloitekokoukseen käy ilmi, että komission tulee myös esittää ehdotuksia toimenpiteiksi, jotka voisivat edistää yhdenvertaisuutta vähemmistöjen ja valtaväestön kesken. Tässä yhteydessä on luontevaa ottaa esille kolme teemaa mainittujen toimenpiteiden arvioimiseksi, nimittäin ILO:n sopimus nro 169, laki Finmarkun luonnonvarainhallinnasta ja kuulemismenettely.

Tämä siitä syystä, että myös esityksen 493 S (2016–2017) asiakirjoissa on merkintä eriävästä mielipiteestä, joka koskee komiteanmietinnön NOU 2007:13 myöhempää seurantaa. Komiteanmietintö on nimeltään *Ny samerett* (”saamelaisten uusi oikeudellinen asema”) ja sen tarkoituksena on ehdottaa kunnille ja maakunnille säädettäväksi lakiin perustuva velvoite kuulla saamelaiskäräjiä. Lakiesitys merkitsisi, että saamelaiskäräjät ja saamelaiset organisaatiot voisivat vaatia neuvotteluja kuntien ja maakuntien elinten kanssa myös asioissa, joiden ei mitenkään voida katsoa koskevan ainoastaan saamelaisvähemmistöjä. (Komiteanmietinnössä on esitetty lakimuutosta, joka merkitsisi, että kuulemisvelvoite vähitellen laajennettaisiin myös maan niihin osiin, joita ei ole määritelty ”perinteisiksi saamelaisalueiksi” tai ”Sápmiksi, Saamenmaaksi”.)

Kveenimaa-yhdistys katsoo näin ollen, että nyt tulisi arvioida, soveltuuko ILO 169 -sopimus ylipäätään Norjan oloissa sovellettavaksi tai onko meillä sellaisia etnisiä ryhmiä, joiden olot täyttävät ILO 169 -sopimuksen edellytykset. Norjan hallituksen kotisivuilta voi lukea ILO 169 -sopimuksen, joka liittää saamelaiset alkuperäiskansana sopimukseen viitaten artiklaan 1, kohtaan 1 b:

> *”[N]iitä itsenäisissä maissa eläviä kansoja, joita pidetään alkuasukkaina, koska - he polveutuvat väestöstä, joka maan valloituksen tai asuttamisen tai nykyisten valtionrajojen muodostumisen aikaan asui maassa tai sillä maantieteellisellä alueella, johon maa kuuluu, ja - jotka oikeudellisesta asemastaan riippumatta ovat säilyttäneet kokonaan tai osittain omat sosiaaliset, taloudelliset, kulttuuriset ja poliittiset instituutionsa.”*

Tässä kaikki, mihin maan hallitus viittaa. Onko mainitussa artiklassa kirjainta ainoatakaan kirjainta, joka tekisi norjalaisista/norjankielisistä ja suomen-/kveeninkielisistä/kveeneistä soveltumattomia olemaan oikeutettuja nauttimaan artiklan 1, kohdan 1 b tarkoittamaa suojaa? Ei, ei ole.

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

Saamelaisten kielilautakunta on ottanut käyttöön uuden alkuperäisväestön määritelmän komiteanmietinnössä NOU 2016:18 (Hjertespråket, sydämen kieli):

”Lautakunta tarkoittaa alkuperäiskansalla kansaa, jolla on erityinen kieli ja erityinen kulttuuri, ja joka asui maantieteellisellä alueella ennen nykyisen valtion perustamista nykyisine rajoineen.”

Vaatimuksellaan ”erityisestä kielestä” kriteerinä lautakunta jättää alkuperäiskansan määritelmän ulkopuolelle puolet saamelaisista.

Miten voi olla niin, että kielilautakunta ei pidä norjansuomalaisia ja kveenejä alkuperäiskansana. Hehän ovat asuneet tällä maantieteellisellä alueella ennen nykyisen valtion perustamista nykyisine rajoineen.

On muuten arvoitus, että ILO 169:stä on iskostunut sellainen käsitys, että sen tarkoitus olisi suojella yhtä lailla sellaisia ihmisryhmiä, jotka elävät eristyksissä, ovat häviämisuhan alaisia ja poliittisesti marginalisoituja kuin hyvin koulutettuja, urbaaneja henkilöitä, kuten suurkaupunkisaamelaisia, kaupunkisaamelaisia Oslossa, Bergenissä, Trondheimissä, Bodøssä, Tromssassa ja Alattiossa (no. Alta). Viimeksi mainitut ovat täysin integroituneita sen maan yhteiskuntaan, jossa he elävät. Saamelaisten vaaliluetteloissa enemmistön muodostavat suurkaupungeista ja kaupungeista tulevat edustajat.

Norjan hallituksen aloitettua työnsä komiteanmietintö NOU 2007:n (Saamelaisten uusi oikeudellinen asema) parissa on nyt perusteltu ja kriittinen tarve avoimelle periaatekeskustelulle siitä, kuuluvatko etnisyyden ja etnisten rajanvetojen vaaliminen moderniin politiikkaan ja norjalaiseen demokratiaan 2000-luvulla. Tästä ongelmasta keskustellaan pohjoisessa ja sosiaalisissa medioissa, ja myös saamelaisten keskuudessa, jolloin alkuperäiskansan käsite ja ILO 169 -sopimus ovat toistuvia aiheita.

Saamelaiskäräjien Nordkalottfolket-puolue on puoltanut ILO 169:n tarkistamista:

”--- On tärkeämpää keskustella maailman alkuperäiskansoista kuin Norjan saamelaisten tilanteesta,” perustelee Nordkalottfolket.

Norjankielinen saamelaislehti Sagat kirjoitti pääkirjoituksessaan 30.11.2013:

”--- pidämme hyvänä, että saamelaisyhteisö käy keskustelua sekä ILO:n yleissopimuksesta että muista kansainvälisistä määräyksistä, jotka koskevat valtion ja alkuperäisväestöjen suhdetta. Verrattuna muihin alkuperäiskansoihin Norjan saamelaiset elävät ylellistä elämää, sekä aineellisesti että ihmisoikeudet huomioon ottaen --- maamme saamelaiset näyttävät yhtä elämäänsä kyllästyneiltä kuin kaikki muutkin ökyrikkaat ja ylensyöneet norjalaiset…”

Viranomaisten tulee selvittää, onko nykyisin Norjassa sellaisia kansanryhmiä, joilla on oikeus suojeluun ILO 169 -sopimuksen nojalla.

VALTION, MAAKUNTIEN JA KUNTIEN KUULEMISVELVOITTEEN VAHVISTAMINEN LAILLA

Kveenimaa-yhdistys esittää tälle kokoukselle, että kuulemismenettely arvioitaisiin yhteiskuntapoliittisen yhdenvertaisuuden tarpeen valossa ja perustelisi sitä sillä, ettei yhdenvertaisuutta synny, jos yksi etninen ryhmä saa erioikeuden tulla kuulluksi, mutta muut eivät.

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

Komiteanmietinnön 2007:13 (Saamelaisten uusi oikeudellinen asema) seurantatyössään KMD (Kommunal- og moderniseringsdepartement, kunta- ja uudistusministeriö) on ilmoittanut, että ministeriö tulee esittämään ehdotuksen oman lain säätämisestä kuulemisia varten. Tämä korvaisi nykyisen kuulemissopimuksen, johon liittyy sopimusmenettelyitä. Ehdotuksen nojalla valtiolle, maakunnille ja kunnille tulisi velvollisuus kuulla saamelaiskäräjiä ja saamelaisten organisaatioita. Ehdotus on laadittu KMD:n ja saamelaiskäräjien välisissä kuulemisissa. Koska nämä kuulemiset on tehty julkisuuslain 19 §:n mukaisesti, ei avoin demokraattinen keskustelu niiden sisällöstä ole ollut mahdollista. Sisältö on tuntematon niille, joita laki koskee: asukkaille, elinkeinoelämälle ja poliitikoille.

Emme voi siksi kommentoida lakiesitystä muutoin, kuin ilmaisemalla, että KMD lähtee siitä, että saamelaiskäräjät saavat ainutlaatuisia, muilta suljettuja kanavia päättäjien suuntaan kaikilla poliittisilla ja hallinnollisilla tasoilla Norjassa, mikäli suurkäräjät asettuu lakiesityksen kannalle. Se, että yhden etnisen ryhmän vaikutusvaltaa ja valta-asemaa tällä tavoin edistetään, ei voi olla demokratiassa noudatettavien yhdenvertaisuuden ja kansanvallan periaatteiden mukaista, ei myöskään YK:n kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamiseksi solmitun yleissopimuksen mukaista.

ETNINEN TULOKULMA POIS FINMARKUN LUONNONVARAINHALLINTALAISTA

Sen jälkeen, kun Tromsin ja Finmarkun maakunnat yhdistetään, Finmarkun luonnonvarainhallintalaki on uudistettava ja hallintoelin Finnmarkseiendommenin (FeFo) asema ja rooli yhteiskunnan kehittämisessä on tarkistettava. Lisäksi: nykyinen laki on etnisin perustein eriarvoistava.

Lain 3 §:stä käy ilmi, että ILO-sopimus nro 169 on sisällytetty poronhoitolakiin, mikä antaa etnisyyteen perustuvia linjauksia Fefon hallituksen työlle. Lain tavoitepykälässä sanotaan, että lain tavoitteena on hallinnoida Finmarkun maakuntaa

> *”--- maakunnan asukkaiden parhaaksi ja erityisesti saamelaisen kulttuurin, poronhoidon, luonnonvaraisten maa-alueiden käytön, elinkeinonharjoittamisen ja yhteiskunnallisen elämän perustana.”*

Tavoitepykälän sana ”erityisesti” tuo kyseiseen lakiin välittömästi etnisen tulokulman, ja lain muut pykälät vahvistavat sitä.

Lain 4 §:ssä säädetään, että saamelaiskäräjien tulee laatia suuntaviivat sille, miten Finmarkun luonnonvaraisten alueiden muuttunutta käyttöä tulee arvioida suhteessa saamelaisten kulttuuriin, poronhoitoon, luonnonvaraisten maa-alueiden käyttöön, elinkeinonharjoittamiseen ja yhteiskunnalliseen elämään. Huomautamme myös, että 7 §:ssä säädetään Fefon hallituksen kokoonpanosta. Finmarkun maakunta valitsee kolme edustajaa ja saamelaiskäräjät valitsee kolme edustajaa. Hallituksen puheenjohtajan ääni ratkaisee äänten mennessä tasan. Poronhoidon pysyvä edustus hallituksessa on lakisääteinen. Saamelaiset elinkeino- ja erityisintressit voivat täten tietyissä tilanteissa painostamalla saada näkemyksensä läpi hallituksessa.

Finmarkkulaisille annettua lupausta siitä, että nämä voisivat olla herroja omassa talossaan, ei voida lunastaa. Valtakunnallisen elimen, saamelaiskäräjien, edustajien enemmistö on valittu Finmarkun eteläpuolelta.

On vaikeaa hahmottaa, miten lainsäätäjät ymmärtävät syrjinnän käsitteen ja demokraattiset periaatteet. Saamelaiskäräjien vaaliluetteloon ilmoitettujen painoarvo on vähintään 5–6-kertainen

niihin verrattuna, jotka ovat sen ulkopuolella. Lisäksi samoilla henkilöillä voi olla poliittista päätäntävaltaa sekä maakuntavaaleissa että saamelaiskäräjien vaaleissa.

Tälle kokoukselle tuodussa aloitteessaan Kveenimaa-yhdistys suosittelee, että kaikki ne pykälät Finmarkin luonnonvarainkäyttölaissa, jotka eivät ole etnisesti neutraaleja, on poistettava lakia uudistettaessa.

LAUSUNTOKIERROKSELLA OLEVA LUONNOS VAKIINNUTTAA EPÄOIKEUDENMUKAISEN JA ERIARVOISEN KOHTELUN

Esityksessä 493 S (2016–2017) sanotaan:

> *”---tällainen menettelytapa edistää yhteisen ymmärryksen syntymistä vaikeasta menneisyydestä, mikä on tärkein edellytys sovinnolle ja siten myös oikeudenmukaisuuden toteutumiselle. Toisin sanoen käsite oikeudenmukaisuuskomissio on kattavampi, sillä nykyiset poliitikot luovat vankan, tietoon ja yhteisymmärrykseen perustuvan pohjan kansanryhmien yhteiselolle tulevaisuudessa.”*

Toteamme kuitenkin, että puheenjohtajiston esittämässä toimeksiannossa on piilevänä edellytyksenä se, että saamelaisten ja kveenien eriarvoinen kohtelu vakiinnutettaisiin. On lopullisesti todettava ja lujitettava sitä käsitystä, että saamelaiset ovat alkuperäiskansa ja kveenit maahanmuuttajia. Pinnan alla on ajatus, että väestön jaottelun rotuihin (erilaisiin ryhmiin, joilla on keskenään erilaiset oikeudet) tulee jatkua. Norjan valtion nykyisin harjoittama eriarvoinen kohtelu on ristiriidassa vähemmistöjen oikeuksien kanssa. Se merkitsee kansalaisten oikeuksien loukkaamista, etenkin muiden vähemmistöjen oikeuksien, ja aivan ilmiselvästi kveeninsuomalaisten oikeuksien, vaikka näillä todennäköisesti on vähintään yhtä pätevät historialliset oikeudet kuin saamelaisilla.

Kulttuurista ja geneettistä sekoittumista on tapahtunut saamelaisten ja ei-saamelaisten kesken jo vuosisatoja, kun avioliittoja on solmittu kielirajojen yli. (Väestönlaskenta vuodelta 1876 osoittaa, että esimerkiksi peräti 64,4 % Finmarkussa asuneista saamelaisista oli naimisissa ei-saamelaisen kanssa.) Tämä merkitsee sitä, että on melko mahdotonta löytää henkilöitä, joiden alkuperä olisi puhtaasti saamelainen. Mikäli sellaisia löytyisi, joukko olisi varsin vähälukuinen.

Lausuntokierroksella olevassa luonnoksessa ei oteta esiin sitä kyseenalaista, epäoikeudenmukaista ja halventavaa seikkaa, että myös keinotekoinen/konstruoitu etninen kuuluvuus ja alkuperä johtavat erilaisten poliittisten erioikeuksien ja erityismenettelyiden syntymiseen naapurusten ja perheiden välille.

Näiden kohtuuttomuuksien ja epäoikeudenmukaisuuksien lakiperusta on kirjattu lakiin saamelaiskäräjistä ja saamelaisten muusta oikeudellisesta asemasta (saamelaislaki). Kuten tiedetään, lainsäätäjät päättivät vuonna 1997, että henkilöt, joiden alkuperä on 1/8:aan saamelainen (eli heillä oli isoisoäiti tai isoisoisä, jonka kotikieli oli saame ja jos henkilö itse kokee olevansa saame) voivat ilmoittautua saamelaiskäräjien vaaliluetteloon. Myös nämä henkilöt – jotka ovat täysin integroituneet ja sulautunee yhteisöön – ovat siis juridis-poliittisesti määriteltävissä alkuperäiskansaan kuuluviksi, ja ilman tosiasiallisia perusteluja etuoikeutettuja saamaan poliittisia ja taloudellisia erioikeuksia.

Kirjassaan *Samer og samiske fofhold i navn og tall* kirjoittaa apulaisprofessori, kirjailija Odd Mathis Hætta vuoden 1997 lakimuutoksesta:

> *Muutoksilla on ollut merkittäviä seurauksia seuraaviin vaaleihin, koska enää ei ole ollut mahdollista tarkistaa niiden dokumentteja, jotka haluavat kirjoittautua saamelaisten vaaliluetteloon. Lakimuutos on johtanut saamelaisten vaaliluettelon kahtiajakautumiseen: Ne saamelaiset, jotka ovat vanhemmiltaan ja isovanhemmiltaan perineet perustavaa laatua olevia erityisiä saamelaisia kulttuuripiirteitä kuten kielen, asuinalueen ovat osittain säilyttäneet tapansa ja perinteensä. Lakimuutosta seuranneessa keskustelussa tätä äänestäjäryhmää on kuvattu essentiaalisina saamelaisina. He ovat pieni vähemmistö saamelaiskäräjien vaaliluettelossa suhteessa konstruoituihin saamelaisiin. Viimeksi mainitut ovat niitä, jotka useiden sukupolvien aikana ovat norjalaistuneet ja joiden identiteetti liittyy vain saamelaislain säännöksiin koskien yhden isoisovanhemman mahdollisesti kotikielenä käyttämää saamea. Tätä he eivät kuitenkaan pysty dokumentoimaan. He eivät osaa saamen kieltä, eivätkä kulttuurisestikaan eroa muusta väestöstä. Heillä ei ole erityisiä, olennaisesti saamelaisuuteen kuuluvia kulttuuripiirteitä. Tästä voidaan mainita esimerkkinä, että kaikki finmarkkulaiset kansanedustajat suurkäräjillä vuonna 2016, kuten myös suurin osa Finmarkun maaherroista, ovat ilmoittautuneet saamelaisten vaaliluetteloon. Toinen esimerkki on, että lähes 40 % Hammerfestin kunnanvaltuuston jäsenistä on saamelaisten vaaliluettelossa.*
>
> *Konstruoidut saamelaiset eivät ole poliittisesti heikko ryhmä. Heillä ei myöskään ole kulttuuriperintöä vaalittavanaan, koska he eivät erotu kielellisesti tai kulttuurisesti muusta Norjan väestöstä. Nämä samat henkilöt, konstruoidut saamelaiset, ovat kuitenkin ylivoimainen enemmistö saamelaiskäräjien vaaliluettelossa". (sivu 188)*

On yleisesti tiedossa, että konstruoitujen saamelaisten vyöry saamelaisten vaaliluetteloon on kiihtynyt. Meidän nähdäksemme komission tulee tutkia ilmoittautumisperusteet saamelaiskäräjien vaaliluetteloon saamelaislakiin vuonna 1997 tehdyn muutokset nojalla:

> *"Hyvin harvat voivat dokumentoida, että yksi heidän (kahdeksasta) isoisovanhemmastaan käytti saamen kieltä päivittäin – ja vielä vaikeampaa sitä on jälkikäteen tutkia. Silloin saamelaisten vaaliluettelon kantava kriteeri ei enää ole kulttuuri ja kieli, vaan rotu ja veri. Se että meidän aikanamme perustellaan vaaliluetteloon kuulumista rodulla ja verellä, on vaarallinen tie. Sillä tavoin ei muissa yhteyksissä perustella kulttuurista tai etnistä kuuluvuutta."* (Odd Mathis Hætta[5])

Vuonna 2017 saamelaiskäräjien vaaliluetteloissa Oslossa, Tromssassa, Alattiossa, Bodøssä, Trondheimissä ja Bergenissä oli yhteensä 4193 henkilöä. Tämä on 42 % enemmän kuin Kaarasjoen ja Koutokeinon kunnista yhteensä. Myös Tromssan kaupungin alueelta vaaliluetteloon ilmoittautuneita on enemmän kuin Kaarasjoen kunnasta. Esimerkiksi 10-vuotisperspektiivistä arvioiden, vuonna 2030, saamelaiskäräjien vaaliluettelossa on ehdottomasti enemmän sellaisia henkilöitä, jotka asuvat ja toimivat saamelaisten ydinalueiden ulkopuolella.

---

[5] *Odd Mathis Hætta, s. 1940 Koutokeinossa, filosofian kandidaatti 1984 pääaineenaan saamelainen kulttuuritiede, ensimmäisenä sivuaineena saamen kieli ja arkeologia, muina sivuaineina pohjoismaiset kielet sekä geologia ja suomi. Hætta on Norjan saamelaisten valtakunnallisen liiton (NSR) perustajajäsen ja pitkäaikainen hallituksen jäsen, toiminut myös puheenjohtajana. Hætta on nyt jo eläköitynyt Alattion korkeakoulun apulaisprofessori. Hän on ollut norjankielisen saamelaislehden, Ságatin, päätoimittaja, NRK:n Sámi Radion (nyk. NRK Sápmi) johtaja, Finmarkun koulutoimenjohtajan asiantuntija. Kun NSR 90-luvulla valitsi strategiakseen valtakamppailun siihen asti vallinneen kieli- ja kulttuuripainotuksen sijaan, hän jätti NSR:n.*

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

He ovat Norjan kansalaisia, ja täysin integroituneita asuinpaikkansa yhteisöön ja yhteiskuntaan, heillä on kaikki samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muillakin Norjan kansalaisilla. Yksi ero kuitenkin on: heillä on saamelaiset juuret ja vähintään yksi heidän isoisovanhemmistaan on puhunut saamea, ja jos he lisäksi – tällä hetkellä – tuntevat olevansa saamelaisia, heillä on poliittisesti päätetyn määritelmän nojalla mahdollisuus osallistua saamelaiskäräjien vaaleihin. Näin ollen heille annetaan koko joukko etuja, joiden puolesta saamenmaaideologit ja vaikuttavassa asemassa olevat poronomistajat ovat saamelaiskäräjien kautta taistelleet. He voivat siis nauttia poliittisista ja taloudellisista eduista ”alkuperäiskansan edustajina”, joilla on ”alkuperäiskansan oikeudet”, joista muut norjalaiset voivat vain haaveilla. He vaativat itsemääräämisoikeutta, kun taas muun väestön on tyydyttävä myötämääräämisoikeuteen. Perustelut tulevat vain itse määritellystä saamelaisuudesta ja iskulauseenomaisesta ”alkuperäiskansaan” kuulumisesta, joka senkin kuulostaa yhä enemmän prokuraattoritempulta. Käsitettä alkuperäiskansa ei ole kansainvälisen oikeuden sanastossa. Lähinnä on englannin käsite ”indigenous”, joka vastaa norjan käsitettä ”syntyperäinen”.

Itse saamelaisuuden määritelmä poikkeaa siitä, mitä norjalaiset, ruotsalaiset ja suomalaiset saamelaisorganisaatiot päättivät asettaessaan kieltä koskevan rajanvedon isovanhempiin. Saamelaisten puoluepoliittinen eliitti ajoi läpi määritelmän uudistuksen, ja sai vuonan 1997 suurkäräjät taakseen, mutta ilman, että määritelmälle haettiin omien joukkojen kannatusta. Tämä saamenmaaideologien asenne on yhä nykyistä politiikkaa.

Vuonna 2015 julkaistusta, Finmarkun muutosta kuvaavassa NORUT-raportista (Finnmarkslandskap i endring) käy ilmi, että vain 8 %:lla Finmarkun väestöstä on erittäin vahva tai vahva luottamus saamelaiskäräjiin. NRK Sápmin syksyllä 2013 tekemässä kyselytutkimuksessa todetaan, että vain 38,6 saamelaiskäräjien vaaliluetteloon ilmoittautuneista haluaa saamelaiskäräjille enemmän poliittista valtaa ja vaikutusvaltaa. Nämä faktat saamelaiseliitti sivuuttaa täysin eikä maan poliittinen johtokaan ota niitä huomioon. Näin jatketaan kuin mitään ei olisi tapahtunut ja ajetaan omaa agendaa saaden merkittäviä vuotuisia määrärahoja ja kiintiöpaikkoja omaan hallintoon ja omaan poliittiseen byrokratiaan.

Hallituksen ilmoituksesta suurkäräjille 5 (2015–2016) leikattua:

> *”Saamelaiskäräjillä on laajoja tehtäväkokonaisuuksia ja saamelaiskäräjien toiminnalla on yhteneväisiä piirteitä sekä suurkäräjien, hallituksen, ministeriöiden ja keskusvirastojen toiminnan kanssa.”*

Näin ollen pohjoisilla tuntureilla on jo vakiintunut rinnakkainen poliittinen päätöksentekojärjestelmä, ja kuten edellä on kuvattu, saamelaiskäräjien toimintaa on asteittain laajennettu vuoden 2014 jälkeen. Nyt sille valmistaudutaan antamaan yhä enemmän valtaa ja vaikutusmahdollisuuksia. Itse asiassa se on suunnitellun, ohjelmaan kirjatun politiikan mukaista:

> *Høyre-puolueen vuoteen 2030 ulottuva tavoite on kehittää saamelaiskäräjien toimintaa.*

Poliittisia tehtäviä, joita voitaisiin hoitaa demokraattisesti kunnissa, maakunnissa ja valtiolla siirretään saamelaiskäräjille. Näin on luotu etnokraattinen vaihtoehto tai täydentävä elin meidän puoluepoliittiselle demokratiallemme ja maan yhteiskuntajärjestykselle.

Täysin käsittämättömästi, ja länsimaiselle demokratialle ennenkuulumattomalla tavalla, Norjaan on hitaasti mutta varmasti syntymässä etnis-poliittinen rinnakkaisyhteiskunta. Poliittinen eliitti ei sivuuta vain omia kansalaisiaan, vaan myös YK:n yleissopimuksen kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamiseksi, jossa kielletään eriarvoinen kohtelu rodun tai etnisen taustan vuoksi.

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

Suurkäräjät hylkäsi edellisellä suurkäräjäkaudella sanan ”alkuperäiskansa” perustuslaista. Mikäli Norjan suurkäräjät pitävät voimassa näkemyksen, että saamelaiset eivät ole etninen vähemmistö, vaan alkuperäiskansa maan omassa merkityksessä, sille ei ole olemassa kansainvälistä perustelua, vaan itsepäinen perustelu eriarvoiselle kohtelulle.

Norjan itse konstruoima käsite alkuperäiskansa (no. *urfolk*) yhdistetään myös ILO 169:n ratifiointiin vuonna 1990. Ratifiointi voidaan sanoa irti kymmenen vuoden välein. Viitaten siihen, etteivät Ruotsi, Venäjä tai Suomi, joilla kaikilla on saamelaisvähemmistöjä, ole ratifioineet ILO 169:ää, tulee komission kiinnittää huomiota etnisyyteen perustuvaan eriarvoiseen kohteluun ja tehdä suurkäräjille tiettäväksi ne haasteet, joita siitä syntyy.

SOVINTOKOMISSIO JA/TAI LAAJENNETUT PUITTEET POLITIIKAN KEHITTÄMISELLE

Lausuntokierroksella olevassa toimeksiantoluonnoksessa sanotaan, että komission tulee

> *”--- tarkastella, millaisin toimenpitein ryhmien oikeudet täyttyvät. Toimenpide-ehdotuksia laatiessaan komission ottaa huomioon muut äskettäin tehdyt toimet, kuten saamelaisten oikeuksien toimikunnan komiteanmietintö NOU 2007:13, Hjertespråket (sydämen kieli) (NOU 2016:18) ja Målrettet plan (tavoitteellinen suunnitelma) 2017–2021, myös jatkotoimet kveenin kielen hyväksi sekä näiden nojalla käynnissä olevat prosessit.”*

Mitä tarkoitetaan sillä, että ”komission tulee ottaa huomioon muut äskettäin tehdyt toimet”? Merkitseekö se sitä, että komission tulee merkitä tiedoksi ne syrjivät ja saamelaispoliittiset linjaukset, joita komiteanmietintöihin on rakennettu sisään? Vai pidetäänkö komissiota kuulemiselimenä?

Kysymykset ovat relevantteja. Mitä tulee komiteanmietintöön NOU 2007:13 (saamelaisten uusi oikeudellinen asema), pyydämme kiinnittämään huomiota Høyre- ja edistyspuolueiden eriäviin mielipiteisiin käsiteltäessä kunta- ja hallintovaliokunnan lausuntoa:

> *”Valiokunnassa Høyre- ja edistyspuolueita edustavat jäsenet viittaavat siihen, että ministeri ilmaisee kirjeessään huolensa siitä, että muut toimenpiteet saattavat keskeytyä odotettaessa komission työn valmistumista, ja korostaa sitä, että näin ei saa tapahtua. Jäsenet haluavat erityisesti viitata siihen, että saamelaisoikeuksien komiteanmietinnön (NOU 2007:13) parissa tehtävän työn tulee jatkua täysipainoisesti, kaikissa niissä ministeriöissä, joilla on vastuu eri osa-alueiden seurannasta.”*

Hallituksen ylläpitämällä sähköisellä Jeløya-alustalla tätä täydennetään julistuksella, jossa hallituspuolueet ilmaisevat, että ne ”*jatkavat NOU 2007:13:n (saamelaisten uusi oikeudellinen asema) pohjalta työtä, jossa kuulemisten lakisääteistämistä priorisoidaan kauden alkupuolella.”* Nykyisen suurkäräjäkauden aluksi kveenisuomalaisten epäoikeudenmukaista kohtelua laajennetaan edistämällä saamelaisten oikeudellista asemaa saamelaiskäräjille kohdennetuin uusin erityisjärjestelyin. Tosiasiallisesti myös kuntien ja maakuntien vaaleilla valittujen edustajien kustannuksella. Mitä valtio aikoo tehdä kauden loppupuolella?

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

SAAMEN KIELILAUTAKUNNAN SUOSITUKSET 2016 HYVIN SAMANKALTAISIA KUIN SAAMELAISKÄRÄJIEN SAAMEN KIELTÄ KOSKEVAT SUOSITUKSET 2012

Saamen kielilautakunta esitteli selvityksensä NOU 2016:18 Hjertespråk (sydämen kieli) 10. lokakuuta. Lautakunnan toimeksiantoon kuului Norjassa puhuttujen etelä-, luulajan- ja pohjoissaamea koskevan lainsäädännön, toimenpiteiden ja (tuki?)järjestelmien läpikäynti, ja toimenpiteiden ehdottaminen ja perustelu ”toimivien ja yhdenvertaisten saamenkielisten julkisten palveluiden turvaamiseksi.” Kielilautakunnan selvityksessä on tunnistettavissa useita saamelaiskäräjien saamen kieltä koskevista suosituksista, joita kielilautakunta ehdottaa koko maassa sovellettaviksi.

Lautakunta, joka esittää lainsäädäntöä, toimenpiteitä ja järjestelmiä saamen kielen hyväksi, katsoo, että kunnat voidaan ohittaa siellä, missä enemmistöpäätökset ovat esteenä vähemmistön tavoitteelle tulla liitetyksi saamenkieliseen hallintoalueeseen. Edelleen todetaan, että saamelaiskäräjien näkemykselle tulee antaa ”erityistä painoarvoa” koska ”kielen tulee katsoa olevan alkuperäisväestön itsemääräämisoikeuden ydintä”.

Kielilautakunta ei esitä dokumentaatiota sen tueksi, että heidän suosittelemalleen panostukselle olisi todellista tarvetta. Kielilautakunnan tehtävä on ollut esittää ehdotuksia, joilla ”saadaan esiin enemmän saamen kielen käyttäjiä”. Se on linjassa saamelaisen poliittisen eliitin ehdotusten kanssa. He ovat tehneet ja tekevät kielipanostuksista poliittisen vallan rakennuspalikan.

Saamen kieltä tulee vahvistaa siten, että kymmenen oppilaan vähimmäisvaatimus pudotetaan kolmeen oppilaaseen. Komission tulee tarkastella koko maan kattavan saamen kielen panostuksen realistisuutta.

Julkisen koulutusjärjestelmän tavoitteena tulee olla saamelaisen kulttuuriperinnön vaaliminen. Saamen kielen opetuksen tulee perustua saamen kielen tarjoamiseen valinnaisena kulttuurikielenä.

SAAMELAISTEN OIKEUDELLISEN ASEMAN KOMITEA, SYDÄMEN KIELI, KVEENIN KIELEN TAVOITTEELLINEN SUUNNITELMA

Suurkäräjien puheenjohtajiston lausuntokierrokselle lähettämästä luonnoksesta havaitsemme sivulla 3 seuraavan rajoituksen komission työhön:

> *”Ehdotettujen toimenpiteiden tulee lähteä saamelaisten ja kveenien/norjansuomalaisten nykyisestä oikeudellisesta asemasta, ja tulee tarkastella, millaisin toimenpitein ryhmien oikeudet täyttyvät. Toimenpide-ehdotuksia laatiessaan komission ottaa huomioon muut äskettäin tehdyt toimet, kuten saamelaisten oikeuksien toimikunnan komiteanmietintö NOU 2007:13, Hjertespråket (sydämen kieli) (NOU 2016:18) ja Målrettet plan (tavoitteellinen suunnitelma) 2017–2021, myös jatkotoimet kveenin kielen hyväksi sekä näiden nojalla käynnissä olevat prosessit.”*

Tässä ehdotetaan, että säilytetään näiden kahden ryhmän nykyinen asema. Toisin sanoen saamelaisten ja kveenien eriarvoisen kohtelun tulee jatkua nykyisellään. Pyydämme, että komission toimeksiantoon sisällytetään sen seikan tarkastelu, voidaanko kveenien ja saamelaisten eriarvoista kohtelua perustella kansainvälisin sopimuksin. Meidän nähdäksemme näin ei ole.

Yllä olevassa lainauksessa mainitaan yhdessä ja samassa lauseessa kuten *saamelaisten oikeuksien toimikunta (NOU 2007:13), Hjertespråket (sydämen kieli) (NOU 2016:18)* ja *Målrettet*

plan (tavoitteellinen suunnitelma) 2017–2021 ikään kuin nämä olisivat toisiinsa rinnastettavia selvityksiä. Tämä on erittäin ikävä esitystapa. Kveenin kielen tavoitteellista suunnitelmaa vuosiksi 2017–2021 on pidettävänä lähinnä muistiona, jonka ovat laatineet kunta- ja uudistusministeriön saamelais- ja vähemmistöpoliittisen osaston asiantuntijat, kun taas kaksi mainittua komiteanmietintöä (NOU) ovat hallituksen nimittämien julkisten työryhmien laatimia selvityksiä.

Rinnastamalla nämä kolme asiakirjaa toimeksiantoluonnoksessa luodaan mielikuva, että ne olisivat vertailukelpoisia laajuudeltaan ja tavoitteeltaan, eikä näin ole.

Esitämme, että komissiolle osoitettu suositus ottaa nämä kolme asiakirjaa työnsä lähtökohdaksi poistetaan toimeksiannosta. Suurkäräjien puheenjohtajiston olisi olennaisempaa pyytää komissiota ottamaan kantaa siihen, eikö näistä kolmesta asiakirjasta ilmenevä kveenisuomalaisten ja saamelaisten eriarvoinen kohtelu kuvasta kveeneihin kohdistuvaa norjalaistamispolitiikkaa. Mikäli komission tarkoitus on edistää yhdenvertaisuutta sovinnon lähtökohtana ja tehdä se edellä mainittujen komiteanmietintöjen pohjalta, on ”kveenien sydämen kielestä” ensin tehtävä oma komiteanmietintönsä. Samalla tavoin on ”kveenien oikeudet” selvitettävä omassa viranomaisten nimittämässä komiteassaan. Edelleen toimeksiantoehdotuksen samalla sivulla on toinenkin rajoitus komission toimintavapauteen:

> *”Komission on otettava lähtökohdakseen alan olemassa oleva tutkimus ja pidettävä sitä esityksensä pääasiallisena perustana.”*

Ehdotamme, että mainittua lausetta vielä harkitaan. Ottamalla lähtökohdaksi olemassa olevan tutkimuksen, kveenien ja norjansuomalaisten saama tila komission työssä marginalisoituu entisestään. Alalla ei ole tehty kveenitutkimusta, vain saamelaista ja norjalaista. Pikemminkin on toimeksiantoon sisällytettävä sen arviointi, voisiko pitää norjalaistamispolitiikan ilmentymänä sitä, ettei kveenitutkimus ole koskaan vakiintunut tutkimusalana. Tutkimuksen vakiinnuttaminen edellyttää varoja tutkijoiden palkkoihin. Näitä varoja hallinnoivat norjalaiset ja saamelaiset tutkimusyhteisöt. Olemassa oleva saamelainen ja norjalainen tutkimus on pidettävä komission työn ulkopuolella, kunnes kveenitutkimus vakiintuu.

Tiivistelmä:
Mikäli komissio ottaa kantaa tulevaan sovintotyöhön ja politiikan kehittämisen puitteisiin, asiakokonaisuus on jätettävä komissiolle ennen sen käsittelyä. Olisi erittäin kyseenalaista edistää asiaa hallituksessa ja suurkäräjillä samaan aikaan, kun komissio käsittelee sitä. Vaihtoehtona tulee harkita tämän poistamista komission toimeksiannosta, joka silloin jää entistä rajallisemmaksi.

KOMISSIOLLE TIETOLÄHDE, JOLLA ON AIKALAISTODISTAJIEN AUKTORITEETTI

Lausunnolla olevasta toimeksiannosta käy ilmi, että

> *”Komission tulee tuoda esiin henkilökohtaisia kokemuksia ja kertomuksia mahdollistamalla, että ne joilla on kerrottavaa, saavat itse kertoa tarinansa, myös niistä vääryyksistä, joita häntä itseään tai hänen läheisiään kohtaan on tehty, sekä siitä miten vääryydet ovat vaikuttaneet tai vaikuttavat heidän elämäntilanteeseensa.”*

Henkilökohtaisten kertomusten tuominen esiin on tärkeää. Sen lisäksi tulee kuitenkin ohjata huomio niihin lukemattomiin, dokumentoituihin kuvauksiin kurjuudesta, joka kohtasi vähäosaisia etnisestä ryhmästä huolimatta. Tässä yhteydessä viittaamme Norjan julkishallinnon lääkäreiden laatimiin lääketieteellisiin kuvauksiin vuodesta 1803 alkaen, ja joita laativat kaikki lääkärit vuodesta 1830 alkaen.

Lääketieteellisissä kuvauksissa on valtavasti tietoa, ainutlaatuisena lähdeaineistoa kunnittain väestön kamppailusta olemassaolostaan, väestön terveydentilasta ja elinoloista. Nämä raportit toimivat tietolähteinä, joilla on aikalaistodistajan auktoriteetti. Niissä kuvataan, miten kurjuus, köyhyys ja ankarat olot kohtasivat vähävaraisia etnisestä taustasta riippumatta.

> *”Norjalaiset olivat yhtä ahtaalla kuin saamelaiset. Kamppailu ei ollut etninen. Saamelaiset eivät olleet ainoita ahtaalle joutuneita. Se oli taistelu, jossa yläluokka sorti koko väestöä, taistelu valtioiden ja kuningaskuntien kesken maasta ja luonnonvaroista. Kyse ei ollut siitä, että norjalaiset olisivat sortaneet saamelaisia, tai että ”vain saamelaisia sorrettiin”. Poliittinen kuninkaanvalta, uskonnollinen eliitti ja taloudellinen yläluokka alistivat ja nujersivat pohjoisen kokoa väestöä, eivät vain saamelaisia.”*
>
> - Trond Gabrielsen, historian maisteri, Oslon yliopiston humanistinen tiedekunta, 2007. Gabrielsen on Porsangista ja myös saamelaista alkuperää. Gabrielsenin omistama ja ylläpitämä verkkosivu: http://finnmarkforlag.no/tese_2016_24sep- tember.html
> -

LIITE 4

Ruijan Kveeniliiton kanta ensimmäiseen toimeksiantoluonnokseen 30. huhtikuuta 2018

Norjalaistamista ja Norjan saamelaisiin ja kveeneihin kohdistunutta epäoikeudenmukaista kohtelua tutkiva komissio

Suurkäräjät teki 20 kesäkuuta 2017 seuraavan päätöksen (päätös 1033): ”Suurkäräjät pyytää puheenjohtajistoa laatimaan ehdotuksen komission toimeksiannoksi, nimeksi ja kokoonpanoksi.”

Puheenjohtajiston ensimmäinen ehdotusluonnos (lähetetty 23. maaliskuuta 2017) on pääpiirteiltään hyvä luonnos. Seuraavassa esitetään Ruijan Kveeniliiton (RK) ehdotuksia suurkäräjien puheenjohtajistolle ja asian jatkokäsittelyä varten. Ehdotukset perustuvat järjestön paikallisyhdistysten kirjallisiin esityksiin, avoimiin kokouksiin useissa Finmarkun ja Tromsin kylissä ja kaupungeissa sekä Oslossa, yksittäisiin esityksiin ja liiton valtakunnallisessa kokouksessa tapahtuneeseen käsittelyyn ja keskusteluihin huhtikuussa 2018. Valtakunnallinen kokous on yhdistyksen korkein elin. Monet esityksessämme esiin tulevista seikoista ovat yhteneväisiä puheenjohtajiston luonnoksen kanssa, mutta joillakin osa-alueilla meillä on lisäksi muita ja/tai täydentäviä näkökohtia, joita puheenjohtajistoa pyydetään sisällyttämään uuteen luonnokseen. Joillakin osa-alueilla meillä on eriävä käsitys siitä, mitä hyvä prosessi ja hyvä tulos edellyttävät komission työn osalta. Tuolloin suosituksemme poikkeavat nyt lausuntokierroksella olevassa puheenjohtajiston luonnoksessa esitetyistä. Haluamme myös korostaa, ja ennakoiden ilmoittaa, että voimme esittää lisää näkemyksiä vastaisuudessa.

Komission nimi

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

Komission nimeksi on tehty useita ehdotuksia. Valvonta- ja valtiosääntövaliokunta on esittänyt ”oikeudenmukaisuuskomissiota” asian suurkäräjäkäsittelyssä 20. kesäkuuta 2017. Oikeudenmukaisuuskomissio ei liene kattava, oikeudenmukaisuutta ei saavuteta sille epäoikeudenmukaisuudelle, mikä on tehty. ”Tutkimus- ja selvityskomissiota” on myös ehdotettu. Eräässä avoimessa kokouksessa ehdotettiin, että nimeksi tulisi valita jokin aivan muu, jotakin runollisempaa ja paremmin tunteisiin vetoavaa, ja että tästä pitäisi tehdä oma prosessinsa. Käsite ”norjalaistamiskomissio” on myös tuotu esiin, ja sitä monet kannattavat. Meidän kokemuksemme on kuitenkin, ettei sen vastaanotto ole kovin hyvä, sillä se herättää toisenlaisia mielikuvia kuin mihin komission työ tähtää.
”Totuuskomissio” on vakiintunut komission työnimeksi ja on jo alkanut juurtua nimeksi. Edelleen, sen palautteen pohjalta, jota Ruijan Kveeniliitto on saanut kveeneiltä, ”totuuskomissiolla” on laajin tuki. Tätä voidaan perustella muun muassa sillä, että tältä aikakaudelta kveenien historia on melko tuntematonta, aihetta ei ole koskaan juurikaan tutkittu. Valtakunnallisen kokouksen keskusteltua aiheesta RK on kuitenkin tullut siihen tulokseen, ettei totuuskomissio todennäköisesti ole riittävän kattava nimi, etenkään erilaisten toimenpiteiden laatimisen ja ehdottamisen tai komission työtä seuraavan sovintoprosessin kannalta. Lisäksi on ehdotettu ”kveenien, saamelaisten ja Norjan valtion sovintokomissiota”. RK suosittelee siksi ”totuus- ja sovintokomissiota” komission lyhytnimeksi, ja selittäväksi pidemmäksi nimeksi seuraavaa: ”Norjalaistamista ja Norjan saamelaisiin ja kveeneihin kohdistunutta epäoikeudenmukaista kohtelua tutkiva komissio”. ”Totuus- ja sovintokomissio”on nimenä ollut käytössä myös muissa maissa, mm. Etelä-Afrikassa ja Kanadassa.

Kokoonpano

Komission kokoonpanon tulee perustua tiettyjen alojen vankkaan osaamiseen ja jäsenten tulee olla asian kannalta tarpeellisiin aiheisiin erittäin hyvin perehtyneitä osaajia. Komissiossa tulee olla edustettuna osaamista/asiantuntemusta muun muassa seuraavilta aloilta: juridiikka, historia, sosiaaliantropologia, maanomistus ja maaomistuksen historia, elinkeinojen kehittäminen, kulttuurintuntemus, kielen elvyttäminen, sosiologia, terveys, ml. psyykkinen terveys jne. Täydellisempi lista on kuvattu otsikon Aihepiirit alla. Useimmilla aloilla on tarpeen, että henkilöllä on osaamista erityisesti kveenien ja saamelaisten oloista, mutta myös yleisempi/yleistettävissä oleva tieto on tarpeen. Komission jäsenet tulee valita ensisijaisesti osaamisensa (asiantuntijuutensa) perusteella. Komissiolla on varmaankin oltava riittävästi jäseniä, jotta tarvittava kokoonpano saataisiin aikaiseksi. Tällä puolestaan on merkitystä kveeniväestön luottamuksen saavuttamiseksi. Niiden kansojen *luottamus*, joita asia koskee, kveenien ja saamelaisten, on ratkaiseva ohjenuora kokoonpanosta päättämiselle ja komission työn onnistumiselle. Vaikka ehdotus lähtee siitä, että komissiolla on työnsä taustalla referenssiryhmä, on tärkeää, että myös itse komission kokoonpano on laaja-alainen.

Komission puheenjohtaja: esteetön ja neutraali puheenjohtaja, jota monet henkilöt ovat ehdottaneet RK:n järjestämissä avoimissa keskustelutilaisuuksissa. RK ehdottaa, että komission puheenjohtajaksi valittaisiin henkilö, jolla on laajaa kansainvälistä kokemusta ja joka mielellään rekrytoidaan kansainvälisesti, ja jolla on tietoa ja kokemusta vastaavista prosesseista, joissa on käsitelty pitkään jatkunutta vähemmistöjen alistamista, kuten esimerkiksi assimilaatiota muissa maissa. Näin ollen kyseinen henkilö voisi johtaa komission työtä hyvin neutraalisti ja ilman, että Norjan aiempi tai nykyinen tilanne vaikuttaisi häneen, sikäli kuin mahdollista.

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

Käsitettä *asiantuntijakomissio (no. ekspertkommisjon)* on käytetty aiemmin erilaisista kokoonpanoista, mutta RK ehdottaa, että nyt käytettäisiin käsitettä *fagkommisjon, (suomeksi tässä lähinnä erikoisalakohtainen tai aihekeskeinen komissio)*. Ks perustelut seuraavassa luvussa.

Referenssiryhmä

On kysyttävä, miten turvataan kansojen edustus ryhmän työssä. Itse komission kokoonpanon edustavuus on yksi mahdollisuus, mutta sitä vastaan voidaan argumentoida: lukumäärä tulee olemaan pieni, 1–2 henkilöä kustakin kansanryhmästä, ja tiedämme muista prosesseista, että muutaman harvan, tai sen ainoan, edustajan asema voi olla tukala, kun edustettavana on kansa. Mutta komitean edustavuutta tai sen lähellä olevien edustajien merkitystä korostivat kveenit kaikkialla Norjassa.

RK suosittelee, että komitea tekisi tiivistä yhteistyötä referenssiryhmä kanssa, joka edustaisi rinnakkaisesti kahta kansaa: kveenejä ja saamelaisia. Se varmistaisi ankkuroitumisen kumpaankin kansaan ja tukisi komission työtä. Referenssiryhmän jäsenet edustavat itseään, eivät järjestöjä tai instituutioita. Saamelaiskäräjien ja kveenien järjestöjen tulee olla mukana ryhmän jäsenten valintaprosessissa, ja kyseisen referenssiryhmän kokoonpanosta päättämisen tulee yksi komission ensimmäisiä työtehtäviä.

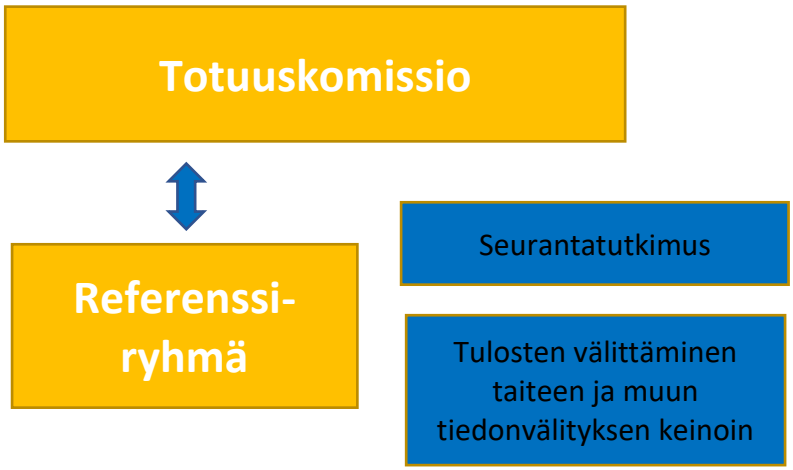
Referenssiryhmän jäseniltä odotetaan, että he voivat edustaa omaa itseään ja historiaansa, perheensä ja sukunsa historiaa, mieluusti kyläänsä ja aluettaan, ja heiltä odotetaan kykyä tehdä ehdotuksia näitä suuremmista kokonaisuuksista yleistiedon ja/tai täsmällisen tiedon, esim. paikallistuntemuksen, pohjalta. Komissio voi tehdä suhteellisen tiivistä yhteistyötä referenssiryhmän kanssa, saada ehdotuksia työn edetessä sekä keskustella ideoista, teksteistä, kootuista aineistoista, menetelmistä, asiakokonaisuuksista jne. Näin työhön saataisiin arvokkaita näkemyksiä matkan varrella sen kerätyn tiedon lisäksi, jota on kuvattu menetelmien yhteydessä.

RK suosittelee referenssiryhmää koottavaksi seuraavia periaatteita noudattaen:

- Maantieteellinen jakauma: Norjalaistamispolitiikan ilmentymät ovat olleet erilaisia jokaisessa kylissä ja kaikilla alueilla. Siksi kaikkien alueiden tulee olla edustettuina, ja sellaisilta alueilta, joilla asuu sekä kveenejä että saamelaisia, tulee olla molempien kansojen edustus.
- Ikäjakauma: Jokainen yksilö on aikalaistodistaja omalle ajalleen, kasvukaudelleen ja sukupolvensa norjalaistamispolitiikan seurauksille. Vanhimmat ovat kokeneet valtion sisäoppilaitokset, seuraavat sukupolvet eivät saaneet oppia kveeniä ja nuorimmat ovat saaneet olla mukana kielen ja kulttuurin elvytyskokeiluissa, muun muassa he ovat osallistuneet koulussa ”suomi toisena kielenä” -opetukseen. Vanhimmat voivat kertoa siitä, miten koulunkäynnin seurauksena heille syntyi käsitys siitä, että heidän kulttuurinsa ja kielensä olivat arvottomia. Heitä hieman nuoremmat voivat esimerkiksi valottaa, millaista oli kasvaa kielenvaihdon keskellä, kun aikuiset eivät aina osanneet ilmaista syvimpiä tunteitaan ja kaikkia huumorin tai vakavuuden vivahteita omille lapsilleen, koska vanhempien tunteiden kieli oli kveeni, mutta kotona puhuttiin vain norjaa. Vielä: millaista nuorten kveenien on ollut kokea, että isovanhempien kieltä ja koulua ei arvosteta nykyisessä koulussa, ja mitä se merkitsee heidän kulttuuriylpeydelleen. Eri sukupolvilla on välitettävänään erilaisia ja moninaisia vivahteita, joita voi ja tulee valottaa.
- Sukupuolijakauman tasapuolisuus: On käynyt ilmi, että eri alueiden sisäoppilaitoksissa on kohdeltu tyttöjä ja poikia eri tavoin, ja sukupuolten tasainen jakauma on välttämätön.

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

Referenssiryhmän nimi: RK pyytää, että referenssiryhmän nimeä harkittaisiin. Seuraava kysymys on noussut esille avoimissa keskustelutilaisuuksissa: Ketkä ovat tämän aihealueen *asiantuntijoita?* Todennäköisesti ne, jotka ovat tunteneet asian kehossaan. Ehkä ”asiantuntijaryhmä” voisi nimenä kattaa tämän. Ennen kaikkea kyse on siitä, että kunnioitetaan ryhmän edustamaa tietoa.

Kuva 1: Organisaatio

Tulosten välittäminen

Sen rinnalla, että komissio laatii raportin, sen tulee laatia myös tiedotusstrategi, jossa keskeistä on tiedonvälitys suurelle yleisölle. Työn tulokset esitellään informatiivisesti ja ymmärrettävästi, niin että se tavoittaa vastaanottajat. Säännöllinen tiedottaminen työn edetessä on välttämätöntä, jotta vastattaisiin osaan siitä suuresta mielenkiinnosta ja omistautumisesta, jota kaikkialla maassa on kveenien ja saamelaisten keskuudessa syntynyt sen jälkeen, kun suurkäräjät teki päätöksen komission perustamisesta.

Komission työtä sivuten haluamme nostaa esiin seuraavat tiedonvälityksen muodot, komission työn vanavedessä:

- Tutkimus, seurantatutkimus: Komission työ ja erityisesti yleiset keskustelutilaisuudet ja muu kuvausten ja henkilökohtaisten kertomusten kerääminen tulee dokumentoida ja sitä tulee tutkia, ja sen tulee osaltaan edistää tutkimusta. Lisäksi komissio voi osoittaa aihealueita, joita on tarpeen tutkia tarkemmin. Nähdäksemme komission työ luo laajan tietopohjan ja kokoaa yhteen tietoa historiasta, myös vaikutushistoriasta. Tutkimus voidaan organisoida ja julistaa haettavaksi Norjan tutkimusneuvoston (Norges forskningsråd) kautta. Tämä edellyttää riittäviä varoja.
- Taiteellinen ilmaus tiedonvälityksenä: Komission työltä odotetaan ja toivotaan, että suuri yleisö sisäistää ja ymmärtää asiakokonaisuuden, historialliset tapahtumat ja vaikutushistoriaa. Välitysmuodoista taide vetoaa tunteisiin ja voi siksi edistää valtaväestössä kykyä tunnustamiseen ja ymmärtämiseen.
- Komission tulee antaa perusta sovintoprosessien jatkotyölle Norjassa. Tässä yhteydessä on keskeistä siirtää ja välittää koottua tietoa tunnustettavaksi.

Menetelmä

Tämän komission voi olettaa tuottavan laajaa tutkimusaineistoa, johon perehtyä, ja joka muodostaa pohjan jatkotyöskentelylle. Jo mainittuun seurantatutkimukseen kannustamisen lisäksi komission tulee työnsä tuloksena ottaa esiin alueita, joilta mahdollisesti puuttuu tutkimustietoa. Mitä tulee olemassa olevaan tutkimukseen, on todettava, että kveenien historiaa ja kulttuuria on tutkittu varsin vähän. Tätä on tärkeää korostaa, sillä historialla on merkittävä osuus komission työssä. Edelleen haluamme korostaa, että tällä on mahdollisesti merkitystä komission kokoonpanoon.

> ”Kuulemisessa paljastui myös monien saamelaisten ja kveenien tarve kuvata historiaansa ja tulla kuulluiksi.” (Martin Kolberg, 20. kesäkuuta 2017.)

Tiedonhaku käyttäen aikalaistodistajia/totuustodistajia (sen lisäksi, että tehdään yhteistyötä referenssiryhmän kanssa) on myös tärkeä osa komission työtä. Sovinnon edistämiseksi on välttämätöntä, että eri tavoin norjalaistamisen kokeneet ja sen kohteeksi joutuneet saavat mahdollisuuden kuvat kokemuksiaan. Tämä voidaan ratkaista yleisiä keskustelutilaisuuksia järjestämällä, mutta ratkaisevaa on, että kaikki halukkaat saavat tuoda kertomuksensa esiin haluamallaan tavalla, sellaisella foorumilla ja sellaisessa muodossa, mikä itse kullekin parhaiten sopii. On tärkeää, että komission jäsenet itse ovat mukana näissä tilaisuuksissa ja saavat ensikäden tietoa kuvauksista, ja läsnäolollaan antavat selvän tunnustuksensa kuulemilleen kuvauksille. Komission jäsenten läsnäolon ei kuitenkaan tule vaikuttaa turvallisuudentunteeseen tai informanttien kielivalintoihin.

Menetelmän osalta ei pidä unohtaa kieli- (monikielisyys)näkökulmaa. Kertojan täytyy saada itse valita kielensä ja vaihtaa kieltä ilman, että siitä tulee ongelma. Tulkkauskysymys on selvitettävä. Haastattelutilanteessa haastattelijoiden täytyy olla kaksi- tai monikielisiä niin, että kielen vaihtaminen voi tapahtua luonnollisesti kertojaa tukien. Tämä oli tärkeä periaate ruotsalaisessa esitutkimuksessa, jossa tarkasteltiin meidän Ruotsin alueella asuvaa kansaamme kohtaan tehtyjä vääryyksiä. ”Då var som en fånge.” *Statens övergrepp på tornedalingar och meänkielitalan- de under 1800- och 1900-talet* (https://www.str-t.com/ da-var-jag-som-en-fange-statens-overgrepp-pa-torne- dalingar-och-meankielitalande-under-1800-och-1900- talet/).

Kveenien kohdalla ei voida riittävästi korostaa kielinäkökulmaa aineiston kokoamisen yhteydessä. Suuri osa kveeneistä on kaksikielisiä ja heillä on sanavarastoa ja kielellistä osaamista eri aloilla ja eri kielissä. Esimerkiksi tunteita tai kokemuksia voidaan parhaiten kuvata kveenin kielellä, kun taas muista aiheista ja havainnoista puhutaan helpoimmin norjaksi. Haastattelutilanteessa on kaikkien hdottomasti voitava vaihtaa kieltä silloin, kun se tuntuu luontevalta. Me olemme jo saaneet tästä asiasta huolestuneita yhteydenottoja, sekä nuoret että iäkkäämmät ovat ilmaisseet, että tiettyjä asioita ei voi ilmaista tai niistä on vaikeaa puhua jommallakummalla kielellä.

Toimeksianto

Voi olla tarkoituksenmukaista muotoilla toimeksianto suhteellisen yleisluontoisin sanakääntein ja antaa komissiolle suhteellisen paljon vapauta päättää, millaisiin asioihin keskittyminen on välttämätöntä. Ts. toimeksiannon tulisi olla avarasti muotoiltu, ja sen tavoitteena on löytää totuus

norjalaistamispolitiikasta ja sen vaikutushistoriasta. Aihealue on laaja, monimuotoinen ja kattava ja sen laajuutta ja syvyyttä on vaikea ennakoida prosessin alussa. Työn laajuttaa tulee kuitenkin jossain määrin rajoittaa. Tässä asiassa valtio voi ja sen tulee ottaa vastuuta.

RK pitää tiettyjä periaatteita määräävinä ja tarkastelun kannalta erittäin tärkeinä:

Aikaväli: 1700-luvun alusta nykypäiviin. Selvä palaute kaikista RK:n järjestämistä avoimista keskustelutilaisuuksista on ollut, ettei kukaan tiedä, kuinka varhain asenteet ovat syntyneet. Varmaa on, että ne ovat peräisin ajalta ennen vuosia 1800–1850. Mitä tapahtui ennen ja jälkeen valtion rajojen vetämisen vuosina 1751 ja 1826? On mahdollista, että komission täytyy mennä ajassa vielä kauemmas taaksepäin, mutta ainakin on aloitettava vuoden 1751 tienoilta tai sitä ennen. Yhteinen historiankäsitys edellyttää ehkä sitä, että komissio palaa historiassa vieläkin kauemmas. RK:lle on selvää, ettei kukaan pysty määrittelemään ajankohtaa, jolloin kveenien norjalaistaminen loppui, tai onko se ylipäätään loppunut. Kveeneille ei ole osoitettu julkista anteeksipyyntöä heitä vastaan suunnatun politiikan vuoksi tai kunnianpalautusta toimenpiteiden muodossa, jotka korjaisivat niitä suuria haittoja, joita on aiheutunut kielelle, kulttuurille ja etenkin elinkeinonharjoittamisoikeudelle alueilla, joilla valtio on täytäntöönpannut omistusoikeuttaan.

Siksi tarkastelun ja historiankartoituksen aiheita ei tule rajoittaa kahdensadan vuoden takaiseen aikaan. Tavoitteena ei myöskään tule olla ainoastaan ”historiallisten kokemusten” kerääminen kveeniltä ja saamelaisilta, sillä myös aina nykyisyyteen ulottuvia kokemuksia on tarkasteltava. Kuten mainittu, on tärkeää valottaa norjalaistamispolitiikan taustaa ja sen toteuttamista sekä sitä, missä määrin se kohdistui erilaisena näihin kahteen kansanryhmään.

Maantiede: Komission tulee tarkastella kaikkia asianomaisia maantieteellisiä alueita ja paneutua syvemmälle jokaiseen alueeseen, ehkä jopa jokaiseen kylään, jotta muodostuisi kuva yhtäläisyyksistä ja eroista, vaikutuksista ja seurauksista ja siitä, miten ankarasti politiikka kohdistui eri alueiden väestöihin. Uudempana aikana, erityisesti vuoden 1980 jälkeisen ajan osalta, komission on lisäksi tarkasteltava Norjaa kokonaisuutena, jotta muodostuisi kuva siitä, miten politiikka vaikutti kveeneihin ja saamelaisiin koko maassa, korjaavien toimenpiteiden ja niiden puuttumisen vaikutusten kuvaamiseksi kansallisesti.

Aihekokonaisuudet: Komission tulee perehtyä tarvittaviin kokonaisuuksiin saadakseen riittävän kuvan kveeneihin ja saamelaisiin kohdistuneista vääryyksistä ja norjalaistamisesta. Seuraavassa luvussa on kansaltamme kerätty pitkähkö luettelo tätä asiaa koskevista ehdotuksista ja ajatuksista.

Vaikutushistoria: Suurkäräjien esityksessä (20.6.2017) komission perustamisen pääperustelu on vaikutushistoriallinen: ”--- vaikutushitoriasta on vähän julkaisuja, ts. viranomaisten harjoittaman politiikan lyhyt- ja pitkäaikaisista vaikutuksista sekä siitä merkityksestä, mikä vastarinnalla ja ”etnopoliittisella” järjestäytymisellä oli, mukaan lukien taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen oikeuksien menetyksellä. Saamelaisiin ja kveeneihin kohdistuneen politiikan vaikutusten koostetta tai politiikan vaikutushistoriallista kuvausta ei vain ole olemassa.” Myös uudemmalla ajalla kveenit kohtaavat vastarintaa muun muassa kielellisten oikeuksien toteutumisessa. Tästä mainittakoon esimerkkinä kielen kouluopetuksen tarjonta, tai sen puuttuminen. Siksi vaikutuksia on tutkittava kielen, kulttuurin ja sosiaalisten ja taloudellisten jälkivaikutusten osalta. Vihapuheeseen ja syrjintään sisältyy myös väistämättä vanhojen asenteiden jäänteitä. Koulussa, kunnissa, ministeriöissä, terveydenhuollossa jne. on myös tarkasteltava nykyisiä asenteita. Nämä ovat prosessin ikäviä asioita, jotka meidän on kohdattava yhdessä.

Kansainvälinen/pohjoismainen näkökulma: On selvää, että kveenien ja saamelaisten sulauttaminen Norjassa voidaan liittää kansainväliseen trendiin, ja nyt läpikäytävää välienselvittelyprosessia voidaan myös verrata kansainväliseen trendiin, joka on ilmennyt prosesseina Kanadassa, Ruotsissa ja Suomessa. Kveenien ja saamelaisten prosesseja, sekä

historiallisia että nykyisiä, on tärkeää tarkastella pohjoismaisessa valossa. Ruotsissa on meneillään meidän kansaamme kohdistuneiden vääryyksien tutkimisprosessi (ks. luku Menetelmä) ja komission työn tulee tapahtua vuoropuhelussa ja läheisessä yhteistyössä vastaavien ruotsalaisten työryhmien kanssa. Komission tulee siis käydä vuoropuhelua Ruotsin ja Suomen kveenien ja tornionjokilaaksolaisten kanssa, ja valottaa norjalaistamista suhteessa vastaavaan ruotsalaistamiseen.

Rahoitus: Komissiolla tulee olla riittävästi varoja työnsä toteuttamiseen. Näistä varoista tulee myös suorittaa korvausta kaikille työhön osallistuville, muun muassa referenssiryhmän jäsenille ja informanteille/totuustodistajille. Tässä tarkoitetaan tuntiperusteista korvausta, sen ajan korvaamista palkkiolla, jonka henkilö käyttää komission työhön osallistumiseen, sekä matkakorvauksia. Muista sellaisista prosesseista, joissa yksityishenkilöiden osallistuminen on ratkaisevan tärkeää hyvään lopputulokseen pääsemiseksi, tiedetään, että käytetyn ajan korvaamatta jättäminen voidaan kokea yksilön välittämän tiedon aliarvostamiseksi.

Lisäksi kveenien organisaatioille on osoitettava varoja, jotta ne voivat tyydyttävällä tavalla jatkaa työtä. Jo tähän mennessä työ on ollut suuri ponnistus ja se on vaikuttanut muuhun toimintaan. Jatkossa järjestöille aiheutuu merkittävästi lisätyötä pyrkiessämme vastaamaan kiinnostukseen, voidaksemme antaa ohjausta ja vastataksemme kansamme tarpeisiin.

Työlle asetetut ajalliset puitteet: Pidämme kahden vuoden aikasuunnitelmaa epärealistisena – tätä työtä ei tehdä niin nopeasti. Asiakokonaisuuksien, vivahteiden ja ajanjaksojen mittakaavat ovat suuria, ja mitä enemmän saamme tietää, sitä enemmän ehdotuksia tulee ja sitä paremman yleiskuvan saamme – mitä suurempi kattavuus sitä monipuolisemmaksi komission työ muodostuu.

Aihealueet

Tähän mennessä liitto on saanut koko joukon aloitteita. Seuraavana esitetty lista osoittaa niiden ehdotusten kirjon, joita olemme työssämme saaneet syksyllä 2017 ja keväällä 2018 tässä asiakirjassa aiemmin esitettyjen lisäksi. Joitakin ehdotuksia on yhdistetty, mutta olemme pyrkineet olemaan jättämättä mitään pois.

Komission tulee:

- luoda kollektiivista tietoisuutta siitä, miten politiikka vaikutti kveeneihin väestöryhmänä; myös valtion suorittamat vääryydet tulee kollektiivisesti tunnustaa
- tarkastella, millaisiin toimenpiteisiin on ryhdytty norjalaistamispolitiikan seurausten korjaamiseksi ja arvioida niiden vaikutukset
- tuoda esiin toimenpiteet, joita on käynnistetty kaikilla elämän ja yhteiskunnan alueilla, miten toimenpiteet on toteutettu käytännössä sekä norjalaistamispolitiikan vaikutukset aina nykypäivään
- pitää tavoitteenaan mahdollisimman objektiivisen totuuden esille saamista: mitä tapahtui, miksi se tapahtui
- työskennellä kunnioittaen ja nöyrästi
- tulee pitää tavoitteenaan sovintoprosessin käynnistämistä; komission tulee ehdotta toimenpiteitä, jotka edistävät sovintoa ja korjaavat niitä seurauksia, joita vaikutushistorian tutkimus tuo esiin.

Organisoiminen

- Kansainvälisiä asiantuntijoita voidaan ottaa mukaan
- Komission puheenjohtajan tulee olla esteetön – mutta mitä se merkitsee?
- Puheenjohtajan tulee olla riippumaton kummastakin kansasta
- Puheenjohtajan tulee perehtyä kummankin kansan historiaan ja kulttuuriin
- Tärkeää, että hyvin edustettuina henkilöt, joilla tietoa kveeneistä
- Poliitikkoja ei toivota komissioon
- Ehdotettu Martin Kolbergiä komission jäseneksi
- Kuka on asiantuntija? Varsinaiset asiantuntijat ovat norjalaistamisen kokeneita. Totuustodistajat ovat varsinaisia asiantuntijoita.
- Työn alussa on saatava varoja, myös ruohonjuuritason työhön
- Sihteeristö: joku on ilmaissut epäilystä NIM:iä kohtaan, ja eräs taho on suhtautunut epäilevästi myös UiT (Tromssan yliopistoon), epäillen näiden riippumattomuutta, mitä tulee sihteeristön sijoittamiseen. Perusteluna on, ettei laitos ole merkittävässä määrin käsitelleet kveenikysymyksiä. Suurkäräjien nimittämä puolueeton sihteeristö voisi täten olla vaihtoehtoinen ratkaisu.

Menetelmä

- Tärkeää jakaa eri aikajaksoihin, eri aikoina eri haasteet, tärkeitä vedenjakajia ajallisesti ovat Koutokeinon kapina ja Alta-joen patoamiskiista
- Painopiste erityisesti sodan jälkeisessä ajassa
- Ajankohtaista kirjallisuutta tutkimuskirjallisuuden lisäksi, esim. Friis, Laila-kirjat, Jon Jæger – Illgjærningsmannen
- Kaikkien TÄYTYY kertoa historiastaan
- Otettava huomioon monietnisyys ja monikielisyys
- Sukupuolinäkökulma otettava selkeästi huomioon
- Totuustodistajia, silminnäkijöitä on kuultava
- Aikalaistodistajat – myös nuorempi sukupolvi on kokenut vaikutukset. Myös nykyisiä aikalaistodistajia, norjalaistamisen vaikutukset jatkuvat
- Huomio ihmisten kokemuksiin
- Haastateltava kielensä menettäneitä
- Haastateltava vanhempia, jotka joutuivat taistelemaan suomen/kveenin kielen opetuksen puolesta
- Kiinnitettävä huomiota median rooliin
- Tutkijoiden seurattava prosessia
- Tämä on myös historiankirjoitusta: tutkijoiden tulisi seurata koko prosessia siitä lähtien kun komission aloittaa työn aina päätökseen saakka
- Komitean osaamisen tulee monipuolista: historia, juridiikka, sosiaaliantropologia, kulttuuri, kieli jne.
- Komitean jäseniä voidaan vaihtaa tuoden uutta osaamista
- Taiteilijat välittäjinä, monenlaisia ”asiantuntijoita”, ei vain akateemisia
- Voiko työn jakaa aihepiireittäin?

Norjalaistamisen taustaa, käynnistettyjä toimenpiteitä ja niiden toteuttaminen

- Turvallisuuspolitiikka: ”rajavähemmistöt” ja loikkarit
- Suomalainen vaara

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

- Passipakko: Skibotn vuoteen 1978, harkittiin valtakuntien välisen tien sulkemista.
- Lundin komissio: erityisesti kveeneihin kohdistunut tiedustelu/vakoilu
- Suomalaisrekisteri sodan jälkeisenä aikana, on selvitettävä tarkkaan
- Nykyisyys: politiikan valtaeliitin asenteet, ovat kveenit edelleen riski?
- 1850 rahaa norjalaistamiseen, aina vuoteen 1930?
- Piispa berggrev, kveenienvastainen agentti
- Merkittävää olisi se, että Norjan valtio ottaisi vastuun niistä vääryyksistä, joita tehtiin Ruotsin unionin aikana, vuoteen 1905 saakka
- Historiankirjoituksen väärentäminen: kveenien väitetään tulleen 1800-luvulla, tekee meistä maahanmuuttajia
- 1936 kansanedustaja Mikkola, kielen vuoksi nimi vaihtui kveenistä suomeksi
- On mentävä ajallisesti kauemmas kuin vuoteen 1850. Rajat vedettiin 1751.
- Kuinka kauan norjalaistaminen kesti – nykypäiviin, nykyisyyttä on tarkasteltava
- Kveenit toivat mukanaan paljon osaamista minne menivätkin. Kuten nykyisinkin, viranomaiset käyttivät kannustimia ohjaillakseen ihmisten elinkeinonharjoittamista. Usein viranomaiset ja valtaapitävät käyttivät kyynisesti hyväkseen saavuttaakseen taloudellisia tarkoitusperiä. Erityisesti kalastuksessa ja kaivostoiminnassa.
- Erityisesti Finmarkun ja Tromsin asukkaita estettiin käymästä kauppaa venäläisten kanssa, koska se ei sopinut yhteen muun Euroopan kanssa käydyn kaupan kanssa. Tämä ei koske ainoastaan Venäjän vallankumouksen aikaa vuonna 1917. ”Rajapolitiikka” vaikutti suuresti sekä elinkeinoihin että perheisiin. Läheisiä siteitä katkottiin raa’asti.
- Norjalaistamispolitiikan tavoitteita tulee valottaa. Monet uskovat, että kyse oli hyvää tarkoittavasta, valtavasta kielenopetusohjelmasta. Tosiasiallisesti tarkoituksen lienee ollut kveeni-identiteetin häivyttäminen ja korvaaminen ”täysnorjalaisella” identiteetillä. Syynä tähän olivat turvallisuusnäkökohdat ja suvereniteetin korostaminen. Tässä voidaan mainita myös mm. se, että pohjoisen toimenpiteitä ei sovellettu metsäsuomalaisiin (esim. maannyyntisäännöt). Nämä eivät näet asuneet ”herkillä” raja-alueilla.

Rotubiologia ja kveenien ja saamelaisten kuvaaminen halventavasti

- Sosiaalidarwinismi, kveenien kallonmittaukset
- 1922 julkaistiin mm. kveenien kallonmittauksia
- Ruotsissa tornionlaaksonsuomalaisten ja lantalaisten/kveenien kallonmittaukset on suhteellisen hyvin dokumentoitu
- Rasismin ja rotuideologian suhde ja vivahteet
- Halventaminen mediassa, esim. vuoden 1902 tietosanakirja, kveenitkään eivät olleet kaunista kansaa
- Mihin norjalaistamispolitiikka perustui? Sosiaalidarwinismiin. Kirjallisia lähteitä täytyy löytyä
- Amundsen 1906: Finnmarkens Amt (Finmarkun maakunta) kuvaa kveenejä hirvittäviksi

Norjalaistaminen

- Kielipolitiikka

- Sulauttamispolitiikka, ks. norjalaistamispolitiikka Euroopan yhteiskunnallisten ja poliittisten virtausten valossa 1800-luvulla
- Maanomistuspolitiikka, omaisuuden menetys tai kiinteistön ja maan ostaminen estetty
- Viestintäpolitiikka: kveenejä ei juurikaan mediassa, puuttuva mediatarjonta kveeneille huolimatta Euroopan neuvoston suosituksista
- Kulttuurimuistopolitiikka: kveenien kulttuurimuistojen suojelu vähäistä, kveenien historiaa katoaa nykyisinkin. Kveenien kulttuurimuistoja rekisteröidään virheellisesti saamelaisiksi.
- Koulupolitiikka: koulun tarjonta, kielenopetus, miten koulu on edistänyt kulttuureita ja miten koulussa kuvataan kveenejä esim. oppimateriaaleissa jne.
- Kirkkopolitiikka
- Elinkeinopolitiikka: elinkeinojen kehittäminen ja asutus. Politiikka esteenä kveenien elinkeinoille (mm. alkutuotannolle ja luonnosta keräilylle)
- Historian yksinkertaistaminen siten, että kveenejä kuvataan ”muina”, maahanmuuttajina ja miten yksi kolmesta heimosta on tehty näkymättömäksi kolmen heimon kohtaamisissa
- Norjalaistaminen ei vaikuttanut kaikkialla samaan aikaan, on nähtävissä ajallista siirtymää
- Näkymättömäksi tekemistä oli esimerkiksi se, että kveenien osallistumista toiseen maailmansotaan ei tehdä näkyväksi, vrt. Alattion pataljoona
- Suomesta eristämisen suuntaus, vrt. tienrakennuksen estäminen
- Norjalaistaminen nykyisin, esim. kveeninimien puuttuminen kartoilta, vrt. Varangin niemimaan kansallispuisto. Näkymättömäksi tekeminen, oikeuksien ja tarpeiden sivuuttaminen, mikä on kveenien nykyhistoriaa.
- Kulttuuri, museovirasto, kveenien kulttuurin virheellinen rekisteröinti virallisissa rekistereissä
- Siitä lähtien, kun ensimmäiset sanomalehdet tulivat, media on vaiennut kveeneistä. Tutkittava, miten lehdet ja NRK esittelevät/ovat esitelleet kveenejä koskevaa aineistoa.
- Milloin norjalaistaminen päättyi? Onko norjalaistaminen päättynyt?
- Numeraalisten aineistojen käyttö uuden ajan marginalisoimista kuvaamaan: viranomaisten ilmoittama kveenien määrä Norjassa 10 000–15 000, kun tutkimustiedon arvio on vähintään 50 000.
- Kveeneihin kohdistettu norjalaistamispolitiikka jatkuu yhä. Kouluissa ei opeteta kveeneistä, kveenilapsilla on sangen rajalliset oikeudet saada kveenin kielen opetusta. Nykyiset norjalaistamisen keinot vain ovat erilaisia kuin aiemmin. Nykyisin tehokkainta on näkymättömäksi tekeminen ja sivuuttaminen.

Kokemuksia norjalaistamisen aikakaudelta

- Koulussa rangaistiin kveenin puhumisesta, ei saanut oppia englantia ennen kuin oli oppinut norjaa
- Fyysinen rankaiseminen puutteellisesta norjan osaamisesta
- Norja oli vieras kieli, kun sen oli oppinut, oli helppoa oppia muuta, mutta paljon oli kirittävää
- Kuusivuotiaana sisäoppilaitokseen, ei osannut sanaakaan norjaa, kaksi vuotta koulussa pienenä ymmärtämättä, mitä puhuttiin
- Joiden piti asua sisäoppilaitoksessa, vaikka koti oli koulun lähellä, miksi?
- Monet ovat tukahduttaneet muistot ensimmäisistä kouluvuosista, eivät muista mitään

- Fyysinen rankaiseminen oli tavallista
- Oppilaita ei siirretty ylemmille luokille, eivät ymmärtäneet norjaa, oppivat hitaasti, katsottiin, etteivät ole koulukypsiä
- Alattion mielenosoitusten jälkeen kveenit ”hävisivät”, oli helpompaa olla saamelainen kuin kveeni. Kuinka moni valitsi mieluummin saamelaisen identiteetin ja tukahdutti kveeniytensä? Yksi todistaja kertoo hänelle sanotun: ”Painu kotiisi Suomeen!”
- Kveenivanhemmat kokivat myös vuoden 1980 jälkeen, ettei heidän kulttuuriaan ja perinteitään eikä lasten identiteettiä arvostettu koulussa ja ettei oppilaille annettu riittäviä mahdollisuuksia kehittää kveenitaustaansa tai -identiteettiään norjan tai saamelaisen opetussuunnitelman puitteissa. Tästä aiheutui konflikteja joskus, kun kveenivanhemmat kokivat tulleensa ylenkatsotuiksi tai sivuutetuiksi.

Ehdotetaan seuraavaa:

- Tutkitaan ja laaditaan selvitys siitä miksi suurkäräjät poisti vuonna 1936 kveenin/suomen apukielenä koulusta. Millaisia käytäntöjä oli ja millaisia seurauksia siitä oli?

Omaisuus, luonnovaraiset alueet, käyttöoikeudet ja elinkeinot

- Maanmyyntilain (1902) seurauksena tapahtuneet maaomaisuuksien menetykset ovat keskeisiä. Pohjois-Tromssassa maa-alueiden pakkolunastus, maanomistus, maan menettämisestä seurasi köyhyyttä
- Ihmisiltä vietiin maaomaisuutta huolimatta siitä, että he olivat asuneet kyseisillä alueilla sukupolvien ajan
- Kylät, jotka menettivät yhteiskäyttöoikeudet joutuivat sukupolvien ajan elämään valtion asioihinpuuttumisen ja valvonnan alla
- Elinkeinot; 1884 valtiovarainministeriö väitti kveenien tuhonneen metsää
- Jokikalastusoikeus siirrettiin kyläläisiltä maanomistaille ja Statskogille
- Yhteiskäyttöoikeus vaihtuu valtion omistukseksi
- Wessel, Skjærvøy (?) «saatanan synagooga»
- Statskogin ja asukkaiden suhde nykyisin
- Yhteiskäyttöoikeus poistunut (Troms)
- Omilla tiloilla pakotettiin norjalaistamaan nimet
- Luonnonvaraisten alueiden menettäminen tiedonpuutteen vuoksi
- Saamelaisoikeuksien komitea korosti kveenien oikeuksia – viranomaiset eivät ottaneet onkeensa
- Jälleenrakennustalot osana norjalaistamista
- Sodanjälkeisen ajan asuntopolitiikka

Ehdotetaan seuraavaa:

- Tutkitaan ja tehdään selvitys siitä, miksi monet kveenit vaihtovat sukunimensä norjalaisiksi vuosina 1850–1920. Kiinnitetään erityistä huomiota maanmyyntilakiin (1902) ja sen seurauksiin. Vaatimukseksi tuli, että maata ostavan piti osata ”puhua, lukea ja kirjoittaa norjaa ja käyttää sitä päivittäin.” Kiinteistöillä tuli olla norjalaiset nimet ja lain

nojalla valtio aloitti kiinteistöjen pilkkomisen. Kveeniperheille, jotka olivat asuneet tiloillaan useiden sukupolvien ajan, ”tarjottiin” nyt mahdollisuutta osaa pieni osa tilastaan tai maksaa kiinnitysmaksu.
- Tutkitaan jälleenrakennuspolitiikan vaikutuksia Pohjois-Tromsissa ja Finmarkussa kiinnittäen huomiota niihin perheisiin, joilta vietiin omaisuus vaatimalla kiinnityssopimuksia tiloihin, joilla samat perheet olivat asuneet sukupolvien ajan
- Tutkitaan ja laaditaan selvitys ikiaikaisten nautintaoikeuksien menettämisen seurauksista (oikeus käyttää luonnonvaraisia alueita laidunmaina, kalastusoikeudet, metsästysoikeudet, marjastusoikeudet jne.)

Eri ryhmät

- Tärkeää verrata ryhmiä keskenään, mitä on tehty samoin, mitä eri tavoin sekä norjalaistamiskaudella että sen jälkeen
- Tarkastellaan mahdollisia eri ryhmiin suunnatun erilaisten politiikkojen perustelua
- Tarkastellaan myös epämiellyttävää ja vaikeaa historiaa, samoin sitä, mikä voi olla ristiriitaista: löytyykö historiasta merkkejä hajoita-ja-hallitse-tekniikoiden käytöstä? Onko Norjan valtio harjoittanut vastakkainasettelua väestöryhmien kesken?
- Suurkäräjät aikoo tarkastella politiikan merkitystä etnisten norjalaisten ja kveenien/saamelaisten suhteisiin. Arvioidaan politiikan merkitystä saamelaisten ja kveenien välisiin suhteisiin.
- Ryhmien eriarvoinen kohtelu nykyisin.
- Saamelaisten ja kveenikansan kohtaloiden ei voida sanoa olevan yhtenevä, siihen on syynä Norjan vähemmistöpolitiikka sodanjälkeisenä aikana
- Mihin jäi saamelaisten ja kveenien yhteistyö?
- Vanha historia, yhteinen historia ja yhteinen kohtalo sisäoppilaitoksissa
- Kveenien ja norjansuomalaisten polarisoituminen, norjalaistamisen seuraustako?
- Ryhmien sisäiset konfliktit norjalaistamisen vuoksi
- Suomessa puhutun suomen vastakkainasettelu kveenin kielen kanssa
- Komission tulee välttää sitä, että syntyy taistelu historiasta, vrt. ”Suomalainen perintö”

Mitä on menetetty?

- On löydettävä tietoa kulttuurista ja tietoa, jota kulttuurissa oli ennen, mm. kveenien elämänkatsomus, luontokäsitys, vrt. Kalevala
- Totuus kulttuurista esiin, sen laajuus
- Sodan myötä hävisi paljon kulttuuria, rakennuksia ja työkaluja tuhoutui, korvattiin norjalaisilla
- Nykytieto puutteellista, olemme menettäneet tietoa kulttuuristamme, mitä sellaista olemme menettäneet, jota emme edes tiedä omistaneemme?
- Säilytetty kulttuuri hävitettiin, köyhyyden muistoa ei haluttu säilyttää
- Sodan jälkeen sepäntaitojen perinne, sepän välineet upotettiin pommikuoppiin, oli menettänyt arvonsa
- Kveeni-käsite, kunnianimestä haukkumanimeksi

Epävirallinen käännös
Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – BERIKTIGET -dokumentista

Vaikutushistoria

- Tarkasteltava vaikutusta sekä ryhmään että yksilöihin
- Norjalaistamisen psyykkiset ja psykososiaaliset vaikutukset
- Terveys, ylpeys ja omanarvontunto vaikuttavat terveyteen
- Terveyspoliittiset toimet – vai niiden puute?
- Mielenterveys: paljon itsemurhia, alkoholismia
- Vaikutukset seuraavaan sukupolveen: menetetty identiteetti, peritty huono itsetunto
- Toisen asteen koulupudokkaiden määrä: norjalaistamispolitiikan seurausta?
- Järjestelmällinen, pitkään jatkunut ihmisten ja kulttuurin väheksyminen, mitä se tekee ihmiselle?
- Äidinkieli. Oli vaikeaa oppia norjaa, mitä kouluopetuksen pettäminen merkitsi myöhemmälle työuralle?
- Puutteellinen koulutus, vaikea puolustaa oikeuksiaan ilman koulututa, koskee myös oikeuksia kansana
- Sisäoppilaitokset, miksi ja mitä, vaikutukset yksilöille
- Nykyiset puutteelliset tuet kveenien tarkoituksiin ja kveenien puite-ehdot
- Kveenien kulttuurimuistojen menettäminen ja kulttuurinen jälkeenjääminen seurauksena
- Näkymättämäksi tekemistä tapahtuu vieläkin, kveenikulttuuria ei nykyisinkään haluta nähdä
- Koulutusmahdollisuuksien menettäminen puutteellisten norjantaitojen takia
- Äidinkielen menettäminen on ihmisen kaltoinkohtelua
- Pohjoisen kolmikielisyydestä kaksikielisyyteen ja lopulta yksikieliseksi
- Kun menettää kielen, muuttuu ymmärrys olemisesta/elämästä
- Miksi kveenit tuntevat omaa kulttuuriaan niin huonosti?
- Miksi kveenit ovat tukahduttaneet oman historiansa?
- Nykytilanne: ei vakituisia lähetyksiä NRK:ssa. Ei välineitä kveenien aktivointiin.
- Kveeninkielisten oppimateriaalien puute, puuttuu tietoa kveeneistä kansana, kveenien historiasta ja kveenien kielestä ja kulttuurista. Puuttuu täysin oppimateriaaleista.
- Kielitaistelua nykyisinkin
- Koulukiusaamista vielä nykyisinkin? Onko norjalaistamispolitiikan ilmapiiri vaikuttanut periytymällä nykyaikaan tehden kouluympäristöstä kovemman kuin muualla?

Ehdotetaan seuraavaa:

- Sodan jälkeen monissa kylissä kieli vaihdettiin kveenistä/suomesta norjaksi. Tulisi haastatella niitä, jotka ovat kokeneet tämän. Selvitys kielen vaihtamisen vaikutuksista.
- Suomi (kveeniä kutsuttiin suomeksi) toisena kielenä tuli valtakunnalliseen opetussuunnitelmaan 1980-luvun lopulla. Myöhemmin opetussuunnitelmat aina ensimmäiseltä luokalta toiselle asteelle ja sen loppuun saakka. Haastateltava niitä oppilaita, joilla opetusta koko koulun ajan, ja heidän vanhempiaan. Tärkeää kuulla nuoria, jotka vievät kieltä eteenpäin, jotta kehitys muodostuisi mahdollisimman hyväksi.

Toimenpiteet – sovintoprosessi

- Ihmisoikeuksien täytyy kuulua meille kaikille
- Kielen ja kulttuurin statusta parannettava
- Tiedon on saavutettava ihmisiä
- Kansamme näkymättämäksi tekeminen on paljastettava
- Kveenien tilanteen parantamiseksi tehdyt toimenpiteet ovat vain kosmeettisia eivätkä lainkaan riittäviä korjaamaan vahinkoja, joita norjalaistamispolitiikalla saatiin aikaan.
- On selvää, että kveenit ovat ”jäljessä” korjaavien toimenpiteiden suhteen, tämä on tuotava esiin.
- Yhteinen historiakäsitys, yhteinen historia

LIITE 5

Norjalais-suomalaisen liiton puheenjohtajan Espen Robertsenin sähköposti suurkäräjien puheenjohtajistolle, päivätty 29. toukokuuta 2018

Kiitämme mahdollisuudesta antaa lausunnon, vaikkemme ole ottaneet huomioon suunnitelmaanne.

Katsomme, että huomioon tulee ottaa myös norjansuomalaisten kieli, joka on suomi. Norjalaistamisen kohteeksi joutuneet menettivät arkikäytöstään suomen, eivät kveenin kieltä. Tiedämme, ettei suomea ole tunnustettu vähemmistökieleksi, vaan se on kieli, jota Suomesta muuttaneet maahanmuuttajat puhuivat. Komission esittämiin toimenpiteisiin tulee sisältyä toimia, joilla edistetään yhteyksien säilymistä Suomeen ja sitä, että suomen kieltä arvostetaan norjansuomalaisten tärkeänä viestintäkielenä.

Pidämme tärkeänä, etteivät komission jäsenet ole yksinomaan tutkijoita ja yliopiston väkeä, vaan myös sellaisia henkilöitä, joilla on kokemusta koulutussektorilta ja muusta yhteiskuntaelämästä. On tärkeää, että komissiossa on nuorempia, norjalaistamiskauden jälkeen kasvaneita jäseniä tuomassa laaja-alaisuutta ryhmään. Komission jäsenet tulee rekrytoida erilaista yhteisöistä, niin että tiedon ja kokemusten kattavuus on mahdollisimman laaja. Katsomme myös, että Suomesta voitaisi etsiä henkilöitä, joilla on tietoa Suomesta lähteneestä maastamuutosta, tutkia, mitä tietoa on suomalaisilla asiantuntijoilla jne.

Koska saamelaiskäräjät ja Ruijan Kveeniliitto ovat korostaneet komission kokoonpanossa aihepiirin tuntemusta, haluan korostaa, että ammattilaisuuden/asiantuntijuuden käsite on laaja: vankkaa tietämystä voi olla sellaisellakin, jolla on lyhyt koulutus.